

התבוזדות כרכיב בקבלה האקסטטיבית וגלגוליה *

א

היהודות הרובנית, יותר מאשר היא דת של עם, התגבשה כדת של קהילות ישראל¹. מאז בטלת העובודה בבית המקדש, ניטלה מהמצוות המחייבות את ישראל עם, משמעות אקטואלית. המסגרת הדתית-חברתית המשמעותית ביותר שנותרה — ונתחזקה — מאז חורבן בית שני הינה הקהילה, ובמרכזה בית הכנסת. עבדות הקודש המשותפת — התפילה — הפכה למרכז החיים הדתיים, והיא חייבות זימון של מנין אנשי בתנאי בל עיבור לכמה מחלקה החשובים ביותר. מערכת החשיבה ההלכתית בסיסה יותר ויותר את זימון הקהילה או הקהיל שחלק מהפולחן הדתי וחתתו, במישרין² ובעקיפין³, מגמות של התבדרות אינדיודואליסטית. תפילה, תלמוד תורה, ברית מילה או נישואים, נתפסו כמאורעות שהפרט משתף בהם את החברה ונדרש להשתתף בהם. התבוזדות כערך דתי או אמצעי להשגת מטרה דתית, נשאה אף חלק מן ההיסטוריה החדשה; התבוזדות של משה בהר סיני, של אליהו במדבר או של הכהן הגדול בקדושים הפכו לאידיאלים

* אמר זה הינו חלק מעובודה מקיפה יותר על התבוזדות במתבשלה היהודית. רמזים למלחים אחרים של עבדות זו ניתן למצוא בהערות, ומירית והיא תושם בקדמת נוסחה מקוצר של המאמר תורגם לאנגלית, ועתיד לראות או בוסף מאמרים על הרוחניות היהודית בעריכת ד"ר אברהם יצחק גריין, ותודתי ובתונה לו על הרשות לתרביס את הנושא הנרחב. לאחר השלמת המאמר, נוכחות בהרצאות של ד"ר יוסף (פאול) פנטון על נושא דומה, אשר הסתמכה על מקצת תומרר הנדפס.

רשימת הקיצוריםביבליוגרפיים תבוא בסוף המאמר.

1. בוגיגוד לחיות היהודיות השונות, שפרש מרוצון מדורכי הפלחו המוביל בבית המקדש, הרי הקהילות נוצרו כתוצאה של הגליה מאונס וניסו לעצב בעבודת האלוהים שהן את האבידה שנגרמתה עם חרבן הבית. ראתה Arthur Green, "Sabbath as Temple — Some Thoughts on Space and Time in Judaism" Go and Study — Essays and Studies in Honor of Alfred Jospe (eds. R. Jospe — S. Fishman), Washington, D.C. 1980, pp. 287-305.

2. השווא אבות ב; תענית יא ע"א, "אל תפרק מן הגבור".
3. התקנים דתו את מופעת האקסיזיס הקיצוני, הקשור בדרך כלל בתבוזדות. ראתה א"א אורבר, "אקסיזיס ויסורים בתורת חז"ל", ספר יובל ליצחק בער, ירושלים תשכ"א, עמ' 48-68.

פיתוחם של ח'י הרות.⁸ לרוב קשורת היוסדותה של התארגנות מעין זו בחיפוש של פרטימ אללה או אחרים אחורי הישג דתי או רוחני אישי.⁹ מכאן גם האופי ה"ניד" מבני האדם. הוא נדרש עתה להסתמך אליהם כדי להציג לשולמו דתית.

הנודד של מסדרים נוצרים ומוסלמים אחרים. אין הקבלה בראשיתה כתופעה היסטורית איננה מכירה מערכת ארגונית מיוחדת. אין בידינו הנוגאות קובלות שעצרו במיעוד למוקובלים.¹⁰ העצמת ח'י הרות והשוגג, בדרך כלל, על ידי הגברת המאמץ הורחני הקשור למילוי המצוות שונן חובה על העם כולו או שבמהלך. המקובלים קיבלו ממבנה מלאיה את מערכת המצוות, ונלחמו על חיזקה והגנתה מפניהם ערעו, יהא מקור ערעור זה פנימי או חיצוני. מיעוטן הבולט של התפלות שנכתבו על ידי המקובלים,¹¹ אופיה הפרשני של הספרות הקבליות מראשיתה, ועל כל העדר התארגנות של חברות מקובלים.¹² הפורשות מהמסגרת המסורתית של העם,¹³ מיידים בעיליל על מגמה מודעת ומכוונת לא להפוך את הקבלה לסלע מוחלקת ופירוד בין אישי קטלילה. לפניו חופה מעניינת השונה מהתליכים ודודעים בנזירות ובאישם, בהקשר לתארגנות של קבוצות בעלות נטיה מיסטיות.

⁸ בטוגניה זו שונת חסידות אשכנז בת המאות ה"ב וה"ג מהקבלה הפרובנסאלית-ספרדיות בת אותה תקופה. על הסוגורות של החסידים וראת Ivan G. Marcus, *Piety and Society — The Jewish Pietists of Medieval Germany*, Leiden 1981 הדתית של חסידות זו — שימוש פעלותה היסטורית קצר למדי — הפכו מאוחר יותר מעין אידיאל, אך לא זכו להכנס לקודיפיקציה ההלכתית.

⁹ ראת את דברי טרימינגטון, עמ' 2: "Early Sufism was a natural expression of personal religion in relation of the expression of religion as a communal matter. It was an assertion of a person's right to pursue a life of contemplation, seeking contact with the source of being and reality, over against institutionalized religion based on authority." במציאות ד"י בעי'וק אתרי המינות הקשור לינויות כרך ליהו'ה באופי הפרסונאיי של התופעה, ומונונים "Monozos", "Monachos". י"ג.

¹⁰ מכב זה משנה מאוחר יותר באמצעות המאה ה"ט" בצתפת, שם יוצרים המקובלים הנוגות מיוודאות. אלם יש להציג כי הנוגאות אלה גנו ציוו' חיש מהר, כתוצאה מיזמתם של המקובלים עצם, מחצי לצפת, והפכו את חלק מגנני ישראל.

¹¹ מעניינת במיוחד בענין זה העובדה שי' אבותם אבולוציה אשר דאה בהשות "הגבואה" תכלית דתית עליונה, לא "קידש" את הטכניות המיסטיות שהואჸ לשם השוגג מטרה זו. בחיבוריו הוא מתחאר לטכניות השונות ביחסו בפרטם רכבים, עובדת המלמדת כי הן לא נתקפסו כככלות ערך דתי בשלעצמם. אלם, ראייה לחשומת לב העובدة, שלא אבולוציה ואף לא ר' יצחק דמן עכו, שדעותיהם בענייני התבוזדות מידה בהמשן, לא כתבו ידוריים העוסקים בטכניים הקבילים של המצוות. עובדה זו מלמדת כי הקבלה הנבואה מעצם טيبة, לא העמידה פירוש מפורט ממש עצמה למוטות המצוות. אצל הריד"ע אפשר אמרם למazard גילרים של המשמעות הקבלית של מצוות, בעיקר בכל הקשור לתפילה, שנכתבת בשלהי המאה ה"ג וראשית המאה ה"ה, בין המקובלים שגדלו בקבלה הספרית. זאת ועוד; ר' יהודה אלבובי, ממושכלת החשובים של הקבלה הגבואית, חיבר פירוש למשנה תורה לרמב"ם שיש בו חומר קבלי רב, אך לא השתמש בתיבורו והבתפישתו של אבולוציה כל!

שהיו בבחלת העבר. האדם הפרטני לא יכול עוד להשיג את מקומו על ידי התרחקותו מכם האדם. הוא נדרש עתה להסתמך אליהם כדי להציג לשולמו דתית. עצם העובדה שכמה מאשי דבריה היו אנשי הלכה מובהקים — הראב"ד, ררמבי"ן והרש"ב"א — ובעת ובעונה אחת גם מנהגי ציבור, דיתו כדי להמחיש את התרבותם שבמהלך. המקובלים קיבלו ממבנה מלאיה את מערכת המצוות, ונלחמו על חיזקה והגנתה מפניהם ערעו, יהא מקור ערעור זה פנימי או חיצוני. מיעוטן הבולט של התפלות שנכתבו על ידי המקובלים,¹⁴ אופיה הפרשני של הספרות הקבליות מראשיתה, ועל כל העדר התארגנות של חברות מקובלים.¹⁵ הפורשות מהמסגרת המסורתית של העם,¹⁶ מיידים בעיליל על מגמה מודעת ומכוונת לא להפוך את הקבלה לסלע מוחלקת ופירוד בין אישי קטלילה. לפניו חופה מעניינת השונה מהתליכים ודודעים בנזירות ובאישם, בהקשר לתארגנות של קבוצות בעלות נטיה מיסטיות.

בשתי הדותות האחרוניות, קשורה המיסטיות להתחווות של מסדרים או מנזרים שהבריותם הם מחברים של רוב הספרות המיסטיות, הן הגוצרת והן המוסלמית.¹⁷ מכאן שימושם המלא של ח'י הרות קשור, אליבא דתמי רוחות אלל, בבחירה באורה חיים שהונהגה מזהה הנבוג אצל רוב בני דתם. לעיתים מאופיין אורות חיים וזה בהתרחקות השונה בהרבה מזו הנבוג אצל רוחני בוגי דתם. ראייה מօפניו אורות חיים וזה בהתרחקות נזינוק מחיי התרבות "החילונית", ולפעמים עשוי במאסר או המגור לאמשיך לפעול בתחום התרבות, אך הוא דבק בנורמות התנהגות מיזמות. ותארגניות אלה מבוססות על קבלה מרוצון, מצד חברי וארגוני הדתים הללו, של הగבלות והתתייבויות שהן מעבר למקובל כנורמה דתית, מתוך הנחה כי ככל התרוגות אלה מהווים מסגרת המאפשרת ראייה גוטלב, מחקרים, עמ' 38–39.

⁴ התכונסיות של מקובלים ולימוד בחברות היין, בגראות, בוגנץ כבר במאה ו"ג. סביר להניח כי ספר הזוהר מטהר, בדרכו ומיוחdot המערבית אל מתגיה הוויה אל העבר הרחוק, פרטיקות קובלית בנות זמנו, וכונתי בעיקר בכתביוס האידרא, אלום, המקובלים לא פרשו משם כדן מן החברה, ומה שתחשוב יותר, הוצאותפות למגין היתה בעיניהם בעלת משמעות הילכית ותאorigית כאחת. כדי להציג שהروم הקבלי והסימבולי-תאorigי, והמזג על ידי ספר הזוהר, ראייה בפעולה משוחפת של כמה מקובלים אמציע בעל עצמה שאין דומה לה. ראייה יהודית ליבס, "המשיח של הזוהר", הרעיון המשיחי בישראל, ירושלים תש"ב, עמ' 128–165. והשווה את האגדה על ר' יוסף דיליה רינה ותלמידיו אשר נסו, בכוחות מושתפים, להזכיר את הרע. ראייה אידל, עיינס, עמ' 226–230, 244–248. בivid למאgia וערבית המעניינה את המבוקש הבזבז בפועלות המאגיה, במקור זה החורות המקובלים פועלות יתודין. לעומת זאת, ותובודותם של המקובלים השיכים לקבלה הנבואה, מוערת על הפעילות התיאורגי, ומתעצבת על פי דגם מיסטי צופי, כפי שנראה בהמשך.

⁵ כאן ובהמשך, מכוונים דברי אידל, עיינס, עמ' 8 לkom), או בסידור הירושית-צופית מבית מדרשו של ר' אברהם בן הרמב"ם. על בית "החברה" Ira Cherus, "Individual and Community in the Redaction of the Hekhaloth Literature", HUCA, vol. 52 (1981), pp. 253–274 מות אינדיבידואליסטיות המתמגנות בטקסטים אחרים שבספרות הילכיות, לא מצאו בהם הראות הקשורות להתבודדות כתנאי לירידת למרכבה.

⁶ על וושא זה ראייה במיוחד טרמינגטון.

בחינת התבודדות מן החברת היבט זה של התבודדות, לא ייחוץ כאן אף כי הוא מופיע בקבלה הנבואה לרוב.

ב

קשר בין הזכרת שמות האל ובין התבודדות, בחינת התיחסות במקומות דמיוחדים, מצוי הוא כבר בצופיות.¹⁹ קרבתה של שיטו של ר' אברהם אבולעפה בנושא זה²⁰ לתפיטה העלתה של התבודדות בטקסטים יהודים והן אצל הגזירים והן אצל העדר מוחלט של נושא זה בין המיעוד תפס זה, אצל הגזירים, הפיכתו של יהודי למקובל לא גרمه לשבר בתהנוגתו המקובלים. במלחמות אחרות, הפיכתו של היהודי למוכבל לא גרمه לשבר בתהנוגתו החיצונית, בינו לבין קבורה בדרך כלל אצל מי שמצטרף למסדר או מנזר.

על רקע הדברים שנאמרו לעיל, יש לראות בהופעת הדינונים הראשונים על אודות מוסמכת של התבודדות בטקסטים יהודים של ימי הביניים, מקרה ברור של השפעה חיונית. הדבר ניכר היטב בדינונים הראשוניים על נושא זה בספר חובות הלבבות של ר' באן פקודה²¹, שם בולטת ההשפעה הצופית, ותופעה זו תורמת בחוג החסידים שהיו קשורים לר' אברהם בן הרמב"ם.²²

ברצוני לעסוק כאן בדיון המונח התבודדות באסכולה קבלית מסוימת, היא הקבלה הנבואה מיסודה של ר' אברהם אבולעפה²³, ובתשפנותיה של קבלה זו עד קבלת צפת. העסוק כאן בניתוח הטקסטים שבהם יש למונח התבודדות הוראה מיהודה: ריכוז מחשבתי, כתולק מתכניתה מיסתית מוגדרת. הוראה זו עשויה להיות תוצאה של השפעת התפיסה הצופית של התבודדות פגנית²⁴ או התבודדות רוחנית²⁵ או של המונחים הצופים: "תגידי" או "תפיריד", שימושיהם קרובה לה התבודדות בטקסטים אוחדים שבקבלה הנבואה.

19 ראה בעיקר במאמרו של באրניט, הדו כ"ל כולם בנושא זה.
20 תיאור מפורט של החדר או הבית שם יש להתבונד כדי להזכיר שמות לפי ספריו של מהילזונים החשובים. גם חוקרי הפילוסופיה היהודית או הקבלה לא דנו במשמעות זו
אבלעפה, ראת אידל, אברהם אבולעפה, עמ' 266–267. נושא "בית התבודדות" חורש של המונח, ואין ספק כי הבנה זו תתרום לפירוש מודיק יותר לכמה טקסטים פילוסופיים
חשוביים שהובנו עד עתה בדרך אחרת.²⁶ לא עוסק כאן בסוגיה זו, ואך לא בהבנה חדשה של טקסטים קבליים שנכתבו בגironה ובחיוריהם קבליים שאינם שייכים לקבלה
תפיסה צופית. אלומ' נועה אני לראות אפרשות זו כלא סבירו, לאור העובדה כי הוא עסק במקרה כמה שנים אחר כך במורה נבוכים, ורק שנת 1270 נזכרת כוון והתחלת התהנויות האקסטטיביות. נושאים אלה ידונו בנפרד, במחקר שיכלול דיוון מפורט גם על התבודדות

21 על מקובל וזה ראה vol. 4, col. 267. Gershon Scholem, *EJ* (1971)

22 ג'ראם ר' יצחק דמן עכו. וראה הערלה 94 ל�מן.

23 ר' ימודי הקבלה. ראת אידל, אברהם אבולעפה והאיפרוי, עמ' ב, העלה 3.

24 ומועד לימוד הקבלה. ראת אידל, אברהם אבולעפה והאיפרוי, עמ' כ, העלה 3.

25 לעומת זאת, לא נמנע אבולעפה להזכיר את מגעיו עם הנוצרים. ראת שלום, ורמים עקריים,

26 ע' 129. הגיסות של שליטים non-Jewish mystics איןנו מוצלח, כיון שמדובר אצל אבולעפה

27 ביחסים עם נוצרים. לעומת זאת לא נמנע מזלן העמישת על התבודדות המוחשת לאבן סיגא, עליה נדון בהמשך.

28 שיטת הצופים או להזכיר את העמישת על התבודדות המוחשת לאבן סיגא, עליה נדון בהמשך.

29 הדגשו של פנתאון, עמ' 21, כי אבולעפה ביל' ספק בא במנגע עם צופים, במהלך שנים עם' 120–37; רוזנבלט, כרך א', עמ' 48–53; פנתאון, עמ' 1–23, ועוד.

30 נודוי הרבים במורה (?) או איננה מקומית מתעדות נשאורי בדיננו, ושתקון את קביעת

31 פנתאון שם על המן המשער למותו של אבולעפה בה' 1295.

32 על הקבלות בין תפיסות צופיות וסודות מסוימים בשיטו של אבולעפה, ראת אידל, אברהם

33 אבולעפה, עמ' 250, 264, 273, 275 העלה 73.

34 חשוב לציין כי ר' אברהם אבולעפה איננו מזכיר בתיבוריו את תיבורו של אלגואלי או און Moritz Steinschneider, *Die hebraischen Übersetzungen des Mittelalters*, Graz 1956, pp. 343–345

35 על תיבורו והתרגום העברי ראה – gen des Mittelalters, Graz 1956, pp. 343–345

36 מהוד' יעקב גאלענטאל, ליפציג – פריס 1839, עמ' 49–51. המקור העברי של הקטע מצוין

37 בתיבור יהיא עולם א"ד-דין, מהר' קוריר 1933, כרך ג, עמ' 16–17. והוא אחד הטקסטים

38 והשווים ביותר בתיאור "ת'יריך", כמו מהקוראי הצופיות חזיר ומשותמים בו בעבודתיהם.

39 Louis Gardet, *Themes et Texts Mystiques*, Paris 1958, pp. 145–148;

40 G. C. Anawati — L. Gardet, *Mystique Musulmane*, Paris 1961, pp. 186–187

מהבדל שבין זו של נזיר לו של נוצרי מן השורה, וכי אם נזכיר את ההימנעות מהנישואים, כగורם בעל משקל מכריע בהיווצרות הנזירות¹², או החשיבות שהבלוש המיעוד תפס זה, אצל הגזירים והן אצל העדר מוחלט של נושא זה בין המקובלים. במלחמות אחרות, הפיכתו של יהודי למוכבל לא גרمه לשבר בתהנוגתו החיצונית, בינו לבין קבורה בדרך כלל אצל מי שמצטרף למסדר או מנזר.

על רקע הדברים שנאמרו לעיל, יש לראות בהופעת הדינונים הראשונים על אודות מוסמכת של התבודדות בטקסטים יהודים של ימי הביניים, מקרה ברור של השפעה חיונית. הדבר ניכר היטב בדינונים הראשוניים על נושא זה בספר חובות הלבבות של ר' באן פקודה¹³, שם בולטת ההשפעה הצופית, ותופעה זו תורמת בחוג החסידים ר' באן קבורה בתקופה בין ר' אברהם אבולעפה עצמו¹⁴, אף כי אין בידינו כל עדות לכך קשורים לר' אברהם בן הרמב"ם.¹⁵

ברצוני לעסוק כאן בדיון המונח התבודדות באסכולה קבלית מסוימת, היא הקבלה הנבואה מיסודה של ר' אברהם אבולעפה¹⁶, ובתשפנותיה של קבלה זו עד קבלת צפת. העסוק כאן בניתוח הטקסטים שבהם יש למונח התבודדות הוראה מיהודה: ריכוז מחשבתי, כתולק מתכניתה מיסתית מוגדרת. הוראה זו עשויה להיות תוצאה של השפעת התפיסה הצופית של התבודדות פגנית¹⁷ או התבודדות רוחנית¹⁸ או של המונחים הצופים: "תגידי" או "תפיריד", שימושיהם קרובה לה התבודדות בטקסטים אוחדים שבקבלה הנבואה.

הוראה זו לא הוכרה בידי המילונים העבריים, היא אינה מצויה באף לא אחד מהמילונים החשובים. גם חוקרי הפילוסופיה היהודית או הקבלה לא דנו במשמעות זו של המונח, ואין ספק כי הבנה זו תתרום לפירוש מודיק יותר לכמה טקסטים פילוסופיים חשובים שהובנו עד עתה בדרך אחרת.¹⁹ לא עוסק כאן בסוגיה זו, ואך לא בהבנה חדשה של טקסטים קבליים שנכתבו בגironה ובחיוריהם קבליים שאינם שייכים לקבלה החדשת. נושאים אלה ידונו בנפרד, במחקר שיכלול דיוון מפורט גם על התבודדות

12 Antoine Guillaumont, 'Aux origines du Monachisme chrétien', 'Spiritualité Orientale', no. 30 (1979), pp. 228 ff.

13 Georges Vajda, *La théologie ascétique du Bahya ibn Paquda*, Paris 1957 ר' ראת נפתלי וידר, 'תשפנות אטלאמיות על הפלתו יהודית' "מלילה", ח (תש"ו), על נך ר' ראת נפתלי וידר, 'תשפנות אטלאמיות על הפלתו יהודית' "מלילה", ח (תש"ו),

14 Aryeh Kaplan, *Meditation and Kabbalah*, York Beach, Maine 1982, p. 315; פנתאון, עמ' 1–23, ועוד.

15 אך לדעת המלקט הנקה "ת'יריך" הנקה בכתבי רוזנבלט, הרמב"ם (ראו הערה 233 לפקמן) המונח מופיע במשמעותו של "ת'יריך" (ראו הערה 233 לפקמן) ופילוסופים יהודים אחרים, וכן בקבלה גירונה. אך טקסטים אלה המקרים את דיוינו של אבולעפה ידונו בוגרדים. וראה גם את רשימת המקומות שבהם נזכרת המלאה התבודדות אצל Aryeh Kaplan, *Meditation and Kabbalah*, York Beach, Maine 1982, p. 315. "The word 'Hitbodedut' is used unambiguously to denote medita-tion."

16 ראה רוזנבלט, כרך ב', עמ' 390: "אלכלוה אלבאנה" ודבריו בפירושו לתורה (מהד' ווינסברג, 1958), עמ' 365.

17 והשווים גם למונח "כלות רוחנית", כגון "כלות גשאנית", אצל ר' באן פקודה Al-Hidâja 'ila Far'a'id al-Qulub (ed. A. S. Yahuda, Leiden 1912), p. 396

18 הבנת התבודדות כרכיב בטקסטים רבים, מחייבת מן היסוד הפרשיות של טקסטים אלה ומוכיחת את ההנחה כי אף המקובלים היו מעוניינים פחות בהדגשת הפרישה מן הצבור מאשר נראת, לכארה, מרוביו הזכרת המונח התבודדות.

ועלה במחשבתי ללכת הדרך הזאת, נתייעצתי עם אחד מלמד זקן בעבודת הוצאות אויך אתגנוג בתהמදת קריאת ספרי הדת²⁸. ומגעני מהם ואמר לי: דע שהדרך והנתיב לעניין הזה הוא שתכורות ותפסיס כל הדברים המדביקים בעולם הזה מתכלי, עד שלא תביט לבך לאשה ולבן ולממן ולמשכן וחכמתה וממשלה. אבל תשוב בעניין שהיה אצלך מזיאותם והעדרם שווה.²⁹ ואחר כך תתבודד³⁰ בנסחן בזווית³¹ אחת ותשפוך מהעבודה במצבות הסדרות ותשוב בלבד רק מכל מתחם חיים³² כל מתחבוקך יהיו באלו יתעלה.³³ ותריגל על לשונך³⁴ זכרו שאלותיהם מפרק. וכל זה עם לא תסור תמיד מהיות קראו הא' במאמר הנביא³⁵ לא ימושו מפרק. והבנת האל ולחשינו אליו העניין הזה עד שתגיעו לעניין שאלו הנחת תנועת הלשון מצאת עצמן כאלו הדבר הזה רץ ומהיר כל על לשונך לרוב ההרגל בו. ואחר כך תרגיל עוד מן אחר מההרגל והוא שתחשוב בלבד ונפשך³⁶ ולא ימצא כי אם ברועינך בלי תנועת הלשון. אחר כך תרגיל עצמן מין אחר מהתרגל והוא שלא ישאר בלבד אלא עניין המLOT לא אותיות המLOT והוויות הדבר או אל ישאר העניין בלבד מושפט נכון בכל דרך החיבור וההתמדה, ובידך הבירה עד גבול הזה לבך, ואין בחירה לך אחריו אלא שתקוה למלה שיראה מפתחת שעריו הרוחניים חפסק בתירוץ ולא ישאר לך אלא שתקוה למלה שיראה מפתחת שעריו הרוחניים מה שנראה כמוני לדבוקים בשם יתעלה והוא מקצת מה שנראה לנביאים... ומועלות הדבקים בשם לא יספר יתרון צורחות ודמיונות ומודותיהם. אלה הם דרכיכם³⁷.

מטרה נוספת של הדרך הצופית, כפי שהיא מתוארת בנוסח העברי, היא הדבקות באלו מהותה של דבקות זו נידונה בדברים שלפני המובאה שצטנו לעיל³⁸:

ולהויל ולקוט תמיד למלה שיפתחו האל יתעלה משערי הרוחניים, אחר שהדבקים בו והגביאים נגלו לשם הדברים והצלחו נפשותם לקנות השלמות, אשר ביכולת

28 השווות לנאמר בספר מאוני צדק, עמ' 48: "ויאולם מצד התקמה יש הפרש בו בין דרכך כת הוצאות ובין דרך המיעינים מאגשי התקמה, שהוצאות לא ראו (!) בהשתדלותם בלמדו החכמה ורבץ התורות והשגת מה שחברו המהברים בחקירתם באמצעות הענינים. אבל אמרו הדבר הוא... ולהקביל בכל לב ובכל נשך פני השכינה... שהדבקים בו והגביאים נגלו להם הדברים והצלחו נפשותם לקנות השלמות... לא בתהמלם אלא בפרישות מהעולם הזה ובהתבוזות". והשווות לקמן, בדינוונו על דברי הארץ" שהובאו אצל ר' אלעור אוכרי.

29 השווות לקמן, הערת 175.

30 במקור: "כלחה".

31 במקור "זואית". המשמעות הפשטota של התיבה היא זוית, אך המלה הפכה למונח צופי ידוע, שימושו תדר או מערכת תדרים המותרים להתבוזות. ראה טרימינגר, עמ' 18, 176–179.

32 המרוגם היהודי בחר דזוקא באפשרות הפטנטית באל, כאשר האל הוא עם הדבק והדבק הוא עם תאל; הדבקות באלו חוות מאותר יותר, בבירור אצל ר' יצחק דמן עכו, ראה הערת 79 לקלמן.

33 וזה "הזכיר" של תלשון, ראה אידל, אברהם אבולעפה, עמ' 257–260.

34 במקור כתוב "אללה אלה".

35 יש עדין נטCAA.

36 וזה "הזכיר" של הלב, ראה אידל, אברהם אבולעפה, עמ' 261–266.

37 מאוני צדק, עמ' 48–49.

האדם לתשיגו, לא בהתלמיד אלא בפרשיות מהעולם הזה ובהתבוזות³⁸ ובഫישיט כל התאות ושים מגמותו לקראת האל בכל לבבו ובכל נששו, וכי שהוא עם האל יהיה האל עמו.

לפי דברי אלגוזלי בעברית, לצופים יש דרך מסוימת להגיע לדבקות באל. בדרך זו שלבים מוגדרים: א) הינתקות מהעולם, ב) השתוות, ג) התבוזות, ד) הוכחות של האל, ה) דבקות.

שם האל, למבין הכללי שבין תלק מהתאות השונות בדרך לדבקות שביחסו של מרומות הדמיון הכללי שבין תלק מהתאות השונות בדרך לדבקות שביחסו של שני אלגוזלי לבין תנות מקבילות אצל אבולעפה, הרי השוני שבין תפיסותיהם של שני המיסטיים האלה ברור. א) התבוזות חסורה הן בכלל כתבי אבולעפה והו בספרו שעורי אך שכתב בחוגו. ב) התבוזות אצל אלגוזלי משמעה תמייחות פיזית בתודען צדק שכתב בחוגו. ואילו אצל אבולעפה לעתים מופיעה הבנה זו של התבוזות, ולעתים התבוזות, ואילו אצל אבולעפה לעתים מופיעה הבנה זו של התבוזות. ג) ההוכחות התבוזות שנות האל הוא התבוזות בჩינת ריבוי הפעילות השכלית. ד) הוכחות ראייה להזכרת שמות האל והבזות התבוזות בבחינת ריבוי הפעילות השכלית. א) הוכחות שלם פה ובמחשבת. מכאן שאין אפשרות לגוזר את שיטתו מזו של אלגוזלי, לפחות לא במישרין או בשליםותה.

ג

רוב הדיונים על אודות התבוזות שנכתבו לפני אבולעפה ראו בה פעילות שנגנטה בידי מנה, הגבאים או החסדים ואנשי המעשה הקדמוניים³⁹, התבנה שעילית התבוסטה חшибות של הפילוסופים היהודים והמקובלים גם יחד הייתה כי הנבואה היתה נתלתה העבר ומשום כך יש לראות בדיניהם בעיקר פעלויות ספרותית-פרשנית למקרא, או לאמורים תלמידיים, ולא תמים הוראה של הלכה למעשה.

מצבר זה משתגה מן הקצתה בכתביו של ר' אברם אבולעפה. כמו שראה עצמו נביא ומשית, הוא האמין שקבלתו המיוחדת סוללת את הדרך לחוויה מיסתית לכל אלה המצליחים ללכת בדרכו. משומן כן, נימת דבריו היא אקטואלית בבירור. חיבורו, רמזו רצויו והוטיבים אינם בהמשך, כתובים כמו דוד ל"גנובה" לבני דורו, ואילו רצויו והוטיבים אינם מושארים מקום לספק כי לפניו טכניקה שהוא גקט, וכזה לקטוף את פירותיה. שתי עובדות אלה הן סמננים ברורים לאקטואליותה של הדין בעניין התבוזות, מופעה שעקבותיה יORGשו גם אצל כמה מקובלים מאותרים יותר, ככל הנראה בתשפיעם היירה בעקבותיה יORGשו גם אצל כתבי ר' אברם אבולעפה. או העיקפה של כתבי ר' אברם אבולעפה, בפירשו לתיבורו ספר העדות, שנכתב לרגל נסינו הכספי לטגורש את האפיקור, כתוב אבולעפה⁴⁰:

וצווה האפיקור לכל שוערי ביתו בהיותו בשורייאנו... שם יבא רואייל⁴¹ לדבר

38 במקור "בלחה".

39 ראה בחומר המציג בטקסטים שרמותיהם לאלה בערלה 15 לעיל.

40 המובאה בשלמותה נדפסה ונדונה אצל אידל, אבולעפה והאפיקור, עמ' ו–.

41 הכוונה לאבולעפה, המכנה עצמו בכינוי זה, העולה בגיומטריה 248 = אברם.

והיא מהויה הקבלה המוחודה שהוא דגל בה. דרך זו עשויה להיות רמויה גם בצירוף "דרך התבודדות", ומכאן שסביר להניח שהתבודדות כאן אינה קשורה בפרישה מוחברה, אלא בנקודת טכנית קבלית של צירופי האותיות⁴⁶, שהרכיבו המוחשתי הכרחי, בה עד מארך. פירוש אחר, שידגש את האפשרות שאבולעפה לא עצלית לפרוש מן החברה, וכן, לדעתינו, מופרך מעיקרו. אנו יודעים כי הוא ניסת להפיץ את תורתו ברבים ונדרף בידי מתנגדין, שודאי לא היו מתנגדים כי הנביא-המשיח יעוזב את פועלתו הפומבית ויפרוש למקומות מבודד כדי לעסוק בקהלתו המוחודה. זומני כי יש לפרש את דבריו אבולעפה על "המודיעים" מכובנים להפרעות, תהינה אלה פניות או חיצונית, יכולות הריבונו שלן חימוכין להבנה זו של דבריו אבולעפה, מצויים במקום אחר באגרות שבע נתיבות התורה. בתארו את שבע הדריכים לפרש את התורה⁴⁷, והוא מונה בסיום הנתיב החמישי⁴⁸: וזה הדרך היא המתחלת חכמת צירוף האותיות בכללה ואני רואיה אלא ליראי השם להושבישמו לבדם. והנתיב הששי... רואיה לנוצרים המתחודדים ברכותם להatkרב למך, ואשר לא הביאוandi נבואה⁴⁹:

אל השם קרבת⁵⁰ שיתה פעלו יתי ניכר בם לעצם.⁵¹

זומני כי גם כאן ניכר בעליל הקשר בין "המתחודדים" ובין "חכמת צירוף האותיות". גם במובאות זו מדבר על התקורות לאל, אך אין קרבת זו אלא שלב לפני הנטייה השביעי, והוא הרואוי ל"נביאים", והוא אשר מביא לידי "השגת מהות השם המוחודה". מכאן ש"דרך התבודדות" הינה שלב קודם בתהליך המכון להציג את הנבואה. יש לחדges-can כי למרות התיאור "האובייקטיבי" של "המתחודדים", אין לפניו נושא תיאורתי גרידא. שבע הדריכים לקראו בתורה או לפרש אותה אין מתחוסות, כמובן, לעבר הרוחק אלאHon מהות אפשרות הפתוחה בפני בני האדם בדורו של אבולעפה, כמו נבאי שיכל, או חידש, את דרכי הקראיה המתקדמות. שנייה, אבולעפה ראה עצמו נבאי לעצמו ואף נביא לאחרים, זהינו כמו שעבר את שני השלבים האחרונים בדרך שהותומות באגרתו. משום כך, סביר מכך לתבוח כי יש לראות בדבריו אלה גם משום עדות אוטוביוגרפית, וגם מבחינה זו עשוי טקסט זה להציגו לשתי המובאות הקודמות, שהאופי

האוטוביוגרפיה שלhn ברורו.

46 אבולעפה מדבר הוא על צירופי האותיות והן על הוכרת שמות האל בקשר התבודדות. למרות שני הנושאים שונים הם להלכה, הרי שלמענה אפשר למצאו דינם לא מעטים שבמה אבולעפה קשור ביניהם. ראה אידל, אברות אבולעפה, עמ' 255 ואלך. שני הנושאים הללו היז דיעות במשמעותם היהודית כבר לפני אבולעפה, ראה אידל, שם, עמ' 251–252 ועמ' 256. אולם המקורות האשכנזיות שבהם מופיעים הוכרות השם וצירופי האותיות אינם קשורות להtbodyodotno.

47 תיאור מפורט של שבעת הנתיבות ראה אידל, אברות אבולעפה, עמ' 218–232.

48 שם, עמ' 4–3. והשותת לספר אוצר עdon גנות, כי"א אקספורד 1580, דף 171ב המשווה למושג הצופי "קורב" – קירבה מיטנית אל האל, מושג זה רוחם במוחוד בספר עורייל מגירנה: עמי 312, בערך "טריהקה". וראה גם הביטוי "זוהה הדרכן מדרכי הנבואה", המכזי בתיבור שער הכוונה למקובלם הראשוניים, שנודפס עמי ג' שלום, הגוזס כי מhabro הוו ר' עורייל מגירנה:

49 השווה למושג הצופי "קורב" – קירבה מיטנית אל האל, מושג זה רוחם במוחוד בספר לדעתינו, חיבורו והכתב בשלהי המאה הי"ג או ראשית המאה הי"ד. וראה Gershon G. Scholem, *The Concept of Kavvanah in the Early Kabbalah*, ed. Alfred Jospe, Studies in Jewish Thought, Detroit 1981, p. 172 Gershon G. Scholem, *Les origines de la Kabbale*, Paris 1966, p. 442. המונה "דרך הנבואה"

50 כ"י אקספורד 1582, דף 111–120; נדפס גם אצל שלום, כתבי יד בקבלה, עמ' 25. והשותת

51 כ"י אקספורד 1582, דף 111–120; נדפס גם אצל שלום, כתבי יד בקבלה, עמ' 25. והשותת

אתו בשם יהדות כל שיקחו אותו מיד ולא יראו פניו כלל אבל יוציאו חוץ לעיר וישרפו... והודיעו הדבר הזה לרואיל ולא השגיח בדברי האמורים אבל התבודד וראיה מראות וכתבם וחדש אז זה הספר.

הקשר ההזדק בין התחבוזות להתגלות מסתבר טוב יותר אם נגיה כי אבולעפה המתכו כדי לזכות להאהרה אשר תדריכתו במצב קritis, כאשר הוא היה גם דוחק בזמן. מוחה הידר לנו, אבולעפה הגיעו לארמוני סורייאנו ממש מזמן כתיבת דבריו, וקשה להניח כי הוא מצא בית או חדר מיוחד להtbodyodot בעלמא ואך לא תיאורי הנבאים, אלא עדות מכלי הירושה. ברור שלפנינו לא המלצה בעלהם וכפוי השגת התגלות. דומה שהתחבוזות ראשו על השימוש "המתחודדות" לעזרך השגת המונעים בעתות מצקה וסכנה, באגורתו, הווותה דרך תים ולא רק פעולה ספרואידית שנוקטים בעותת מצקה וסכנה, באגורתו, המכונה בשם "שבע נתיבות התורה", מונה אבולעפה שורה ארוכה של חיבורים שהוא למד, ואשר לא הביאוandi נבואה⁵²:

כל זה לא הביאני דבר ממנה לידי השגות השבל הפועל עד שאוכל להתפרק ולהתחלל בגבואה שהתהלך בה לפחות מקרים מה שנו⁵³ כי בזאת יתהלך המתהלך וגיר עד שהתקבלתי לקבל השגה בפועל ושמי נפשי בכפי עלייה לפני הדרך המקובלת בידיעת השם בלבד. ועם כל זה כבר גברו עלי המונעים⁵⁴ בעונותי ומגעוני מדריך התבודדות עד שפסקה מני רוח הקדש ביום זה.

abolupha מעיד במפורש כי רק השימוש, תלבה למשה, בטכnika של צירופי אותיות השם המוחוד הוא שהביאוandi אותו לידי התגלות. טכnika זו מתוארת כ"דרך המקובלות"⁵⁵,

42 נדפסה על ידי אהרון לינק, Leipzig 1854, I. הגבואה כאפשרות ריאלית בספרות ימי הביניים, ראה "על רווח הקדש בימי הביניים (עד זמנו של הרמב"ם)", ספר חזבל לכבוד א' מארכס (תלאק עברית, ניו יורק תש"י), עמ' קי-רת.

43 יתכן כי טbum של מונעים אלה נרמו בספר אוצר עdon גנו: "עתה רוחי בקרבי ורוח ה' הביע לבי ורוח קדושה נססה בי ואראת מראות נוראות רבות ונפלאות על ידי מופת ואות. ובכללים התקבזו סבבי רוחות קנאות. וראיתי דמיונות ושגיאות נבתלו רעוני, על כי לא מצאתי איש כאיש מני, שירוני הדרך אשר אלך בת, ועל כי הייתה כערם ממש בצהרים ט'ו שנה והשתו עמד על ימני לשטני והתיי משגע ממראה עני" (כ"י אקספורד 1580). הצעיר במויה או חבר לשם הדרכה או סיוע נרמו גם בדברי ר' שם טוב אבון דף 166). הצעיר במויה או חבר לשם הדרכה או סיוע נרמו גם בדברי ר' יונה רוחי בקרבי רוחה או ספר בדי הארונו, שנביאם בהמשך, ליד העירה 148. והשותת גם לדברי אבולעפה בחיבורו מפתחת החקמה, כי"י פרמא 141, דף 32א: "זיגלו לנו בו שהדור מנעה זו המעלת (שריתת השילוג) בקטצת זמנים מן הרואים לה".

44 שימושו של אבולעפה במבנה "דרך" בקשרים שונים: "דרך מקובלות" "דרך התבודדות", "דרך השמות", מושפע, כך סביר להניח, מושם דومة במנוגה "טריהקה" אצל הגופים; ראה טרימינגן, עמ' 312, בערך "טריהקה". וראה גם הביטוי "זוהה הדרכן מדרכי הנבואה", המכזי בתיבור שער הכוונה למקובלם הראשוניים, שנודפס עמי ג' שלום, הגוזס כי מhabro הוו ר' עורייל מגירנה: עמי 312, בערך "טריהקה". וראה גם הכתוב בשלהי המאה הי"ג או ראשית המאה הי"ד. וראה Gershon G. Scholem, *The Concept of Kavvanah in the Early Kabbalah*, ed. Alfred Jospe, Studies in Jewish Thought, Detroit 1981, p. 172 Gershon G. Scholem, *Les origines de la Kabbale*, Paris 1966, p. 442. המונה "דרך הנבואה"

ונדריך לו גם כן שהיה בקי מאי בסתרי תורה ובחכמתם, כדי שיכיר מה שיצא לו בגלגלי⁶² הצironף ויתעורר לבו במחשבתו הציור השכל האלמי הנבואי. ותחלח מה שיעלה לו מז הצironף בתהמודדותו יתחדש עליו פחד⁶³ ורעה ויעמדו שערות ראשו וירודעו איברין.

כאו התהמודדות הינה והריכו המיותן הנחוץ למקובל כדי שייצר את האותיות. לריכו חזק זה יש תוצאות לואי גופניות⁶⁴ שקשת להסבירו כמו שנרגמו על ידי הפרישה מזו

מן הראי לחדיג בסיום דיוננו על אבולעפה, את חידשו בתפיסת התהמודדות כריכוז. על סמך המקורות הקבליים שבידינו יש לקבוע כי הוא המקובל הראשון שקישר בין התהמודדות לבין שיטה מעשית מפורתת המאפשרת מילוי תוכן משמעוני למושג הקבלה במאית ה'ג'. הוגי הדעות היהודים הספרדים, דוגמת בני דורם המקובלים, לא הושפעו מ/topicsית התהמודדות של אבולעפה או של ממשיכו או של התפיסות היהודיות צופיות מבית מדרשו של ר' אברהם בן הרמב'ם.

ד

בין החיבורים הקרובים ביותר לשיטתו של אבולעפה יש למינות את הספר שערי צדק. חיבור זה נכתב בשנת 1290 או 1295 בארץ ישראל, ויש בו עדות בולטת של ידיעת תפיסות צופיות⁶⁵. לעניינו השובים דבריו של המחבר האנוגמי על השפעת הצironף והתהמודדות⁶⁶:

ואני בכח הצironף והתהמודדות קרת ליathi אשר קרא(ו) מהאור⁶⁷ שראייתי הולך עמי כאשר זכרתי בספר שערי צדק.

חוויות ה"אור" המתרכשת כתוצאה מצירוף והתהמודדות, מהוות מקבילה מענית לרוח הקודש שבמבעות שנדונו לעיל. ואת ועדת, בספר שערי צדק וכוכת המחבר גם לחווית "דיבור" עקב צירופי אותיות שמוט הקודש⁶⁸. הרוי לפניו עדות נוספת על שימוש הלאה לשבעה בתהמודדות כריכות. דומני כי במשמעות זו חווור המונח בשני דיונים נוספים שבספר שערי צדק. באחד מהם מדובר על התקדמות הפילוסוף מעבר לחכמה וחשיפה.

ראאה ש"ת תרש"א, אי' תקמ"ה, ודברי ר' יהודה חייט בהקדמותו בספר מנחת יהודה. במקומות אחרים ארחיב את הדיון על הפלומות בין שני המקובלים והשלכותיו על התהמודדות הקבלה בספר.

דיון ראשון בנושא התהמודדות אצל הפילוסופים הללו, ראה צבי בלומברג, אלפראabi, אמר באגיה ורומב"ס על הגנתת המתחדד, מקורות והשפעות, "סינגן", עט' תשל"ו, עמ' קלד-קמנת.

ראאה שלום, זורמים עיקרים, עמ' 147.

המובאה מציה בספר שושן סודות, לר' משה בן יעקב מקיוו, קראעץ תקמ"ד, סט ע"ב. לפי הנוסת המתוקן שהדפיסים, Gershon G. Scholem, "Eine Kabbalistische Erklärung der Prophetic als Selbstbegegnung", MGWJ, vol. 74 (1930), p. 287.

את המונח "התהמודדות" "einsamen Meditation" חתקרב בותה למשמעות "ריכו".

על הופעת האור כתלק מחויה מיסתית ראה אידל, אברהם אבולעפה, עמ' 294-298, ובהמשך במובאה השנייה מספר בדי הארון של ר' שם טוב ابن גאון ואצל ר' אלעוז אוכרין.

ראאה כי' ירושלים 148, דף 8°, שם טוב, תרגום אצל שלום, זורמים עיקרים, עמ' 152. על היבור והראאה שלום, שערי צדק, עמ' 127-139.

גם לדבירו של אבולעפה באגדת מצרך לכصف וכור לוחב, כי' שwon, 56, דף 333:

"צריך להתהבדד אל התשגה עד שישיג מהם [מחספירות] המשכיל והמקובל שפע ניכר אצלנו. וזה כי מאחר שהאותיות הנכתבות הם גוויות ותבטחות הם רותניות ותบทבות הן שכליות ונאנצלאות הן אלחיות, ידוע שעם הלמוד יגיע הרוחניות את הגופיות ועם רבינו ישמר הלמוד בפיו ויוכר ולא ישכח שכבר בתק בזורה הנחשות שנותנת צורת בחומר המומן הרואי לה לקיימו בקבול צורתה. ועם העיון יגיע הנחשות את הרוחניות ועם רביוו ויחקתו ישרם העיון בלבבותם בלתי שכחה כל שחריר הוא חזק וקיים מאד בתחום במרקם חותם ושבו דאותיות הנחשות בלב להיותם פתחי תוחם במתנה עד חיותם. עם התהמודדות להכין כת הכללה לקבל שפע מכח התהון יגיע האלהיות את השבלויות ועם התהמודדות רוחני ותוקע ורוב תשקו ואומץ כספו ותוקע תשוקנו להשיג והבקות והשיקחה".

התהמודדות מוצגת כאן כשלב בתהליך וגעת הרבדים השונים של אותיות: הופעתה לאחר הלימוד והיעון מלמדת בבירור כי מדובר כאן על מאיץ רוחני, המכונן לתשיג את הדריכות, ומושם בכך לי' כי הכוונה כאן ליריכו מחשבתי עליון. על מהות החthon ותוכלה, בשכל פועל, או האל, ושכל האדם, ראה אידל, אברהם אבולעפה, עמ' 363-364.

52 הכוונה לשימוש בעיגולים קוונצטרארים שבבקפם נרשותם ואותיות שהמקובל מבקש לצרף, והצironף נעשה על ידי הזות אחד העיגולים. השווה לנאמר בספר סתרי תורה, כי' פריס 774, דף 130ב: "בגלל גלגל האותיות".

53 על תופעה זו ראה אידל, אברהם אבולעפה, עמ' 293.

54 תופעות זומת נוכרות גם אצל תלמידיו של אבולעפה, המחבר האנוגמי של ספר שערי צדק, ראה שלום, שערי צדק, עמ' 135-134; זורמים עיקרים, עמ' 151. ואצל ר' אלעוז אוכרין, בטקס שיווא בוגשן מטריך פכתה, חיוו, עמ' 135, שהוא מקביל, לדברי אוכרין בספר חרדים, עמ' רנו. חריפותו של התופעות הגופניות הקשורות לאמצב האקסטטי כפי שהוא מותואר אצל אבולעפה, איננה תואמת את תיאור חיוטני שהפנוגות עצימות כפי שניטו להוכיה Margaretta K. Bowers-Samuel Glasner, "Auto-Hypnotic Aspects of the Jewish Cabbalistic Concept of Kavanah", Journal of Clinical and Experimental Hypnosis, vol. 6 (1958), pp. 4-9, 11-12, 16

התבזבזות ⁶⁹, ומאהר שזכה לסוד התבזבזות, הרי זה יזכה לרוח הקדש ומזה לנבראה עד שיתגנָה ויאמר עתידות.

ניתקו של האדם מהביי העולם המכונן, כפי שנראה בהמשך, בשם השთות, הוא המאפשר את התבזבזות שמשמעותה כאן ללא ספק ריבונות. לדעת ר' יצחק, מצב של אטרראקטיות ⁷⁰ הוא תנאי מוקדם להתרכויות שתוביל, כמו במקרה של אבולעפה, אל

⁶⁹ ראה שлом, זורמים עיקריים, עמ' 96–97, שם מתרגם תיבת ה"תבזבזות" "loneliness", ואילו בחיבורו קabbalah, Jerusalem 1974, p. 174 מתרגם אותו כתע' בתשטעשו ביטוי solitude ומשמעותה כי-being alone with God. פגנוו, עמ' 63 העירה מתרגם את המונח המשכת המחשבה והשוויה כוסין חזק למושג אצל ר' יצחק לאזוריי "כלות". על פילוסופים, ותוואצטו התגלות שאין האדם עומד על מקורה. כדי להציגים דרך זו, מביא המחבר סיפור הקשור לפילוסוף אבן סינה ⁷¹:

... ראה שлом, זורמים עיקריים, עמ' 96–97, שם מתרגם המצב באף השישי והשביעי במלים אלה: "ויתרבה העינים, עמי רלט – רם, שם מתואר המצב בתשלום האלף השישי והשביעי במלים אלה: "ויתרבה ההתרשלות בבני אדם בצריכי הגוף ויתרוכו התבזבזות וההשתולות בבני אדם בארכי הנפש...". ירבו המתבזבדים ונגידלו הפරושים עד שקיים תשלום האלף השביעי עידרו מכל געלום אדם מהבריות, וזאת ממשני טעם: א. התבזבזות וההשתולות נוצרות יחד במובאה הראשונה מספר שעריך צדק, שציטטנו לעמלה. כיוון שם התבזבזות קשורה למחשבה, הרי סביר להניח כי גם בתמשך השתמש המקובל האנוגני במונח זה במשמעות דומה או זהה. ב. בסיפור מקביל למעשא שהבאו לנו לעיל, שהשתمر אצל ר' יצחק דמן עכו, בז'zmanו, וכנראה גם בז'zmanו, של בעל ספר שעורי צדק, לא נזכרת הפרישות מאנשיים כלל ⁷².

תל אביב תשכ"ז, עמ' 700. הנושא כולל ראיי לדין מפורט יותר.

⁷⁰ ראה שлом, זורמים עיקריים, עמ' 96–97; ורבלובסקי, ארון, עמ' 161–162. בספרות העברית יש דוגמאות נסכנות המציגות את מושג ההשתות, אך כי מונח זה אינו נזכר בהם. באגדה הרמב"ם לר' חסדאי נאמר: "וכבר אירע מעשה בחכם אחד ופילוסוף גדול שתהית הולך באגניה וישב במקום האשפוז, עד שבא אחד מהם, רצוני לומר מאגני הספינה, והשתין עליון על מקום האשפוז, והוא ראשו ושתק, ושאל לו: מפני מה אתה שוחק? ענת ותשיב להם: לפי שעתה נתרבר לי בחוץ שנפנחי הא במעלה העליינה, שלא הריגשה כלל בעלבון זה העניין... ותגה הפילוסופים אמרו, שרותק הוא שימצא אדם מילא ושלם במוחות ובחכמה, ואם ימצאו אותו, קוראים אותו איש אלתי ובודאי כגון דינוינו לקמן, והוא גם העלה וכו'. דומה "

"איש אלהי" מופיע גם בספר מארת עיניים, ראה דינוינו לקמן, והוא גם העלה וכו'. דומה כי לפניו תפיסת השתות הקורובה ביותר ל-apatheia. והוא בשוויון הנפש

מטרה בפני עצמה. מתקבלו לסייעו וזה מצויה בפירוש הרמב"ם לאבות ד' ז, ובחיבורו של

ר' יוסוף בן יהודה ابن עקנין, טיב אל נופס; ראה Abraham Halkin, "Classical and Arabic Material in ibn 'Aknin's 'Hygiene of the Soul'", PAAJR, vol. 14 (1944), pp. 66–67

בעמ' 67 העירה 1 ציין מההדריר את המקורות התזופיים של מעשיות זו. כדי להזכיר כי לא הרמב"ם ולא אבון עקנין מוכרים את המונח השתוות – "איסטיווה". (על דינוינו של הלקין בנותא העמידני ד' ר' פאול פבטון.) מונענין ציין כי בנותה הספר התמציז בספר ראשית

חכמה, של ר' אליה ד' ויידש, שער העונת, פרק ג', מתואר "הafilosof" או "החסיד" כמו שהתכוון לתבזבז: "ועתה אגדה לכם מה שספרו על א' מההסידים אמרו כי חסיד אחד

נשאל איזו יומ שמתה בכל ימיך וענה: פעם א' היהתי והולך בגיה עס סוחרים נושאים ריכוז, לפניו השינה. והשווה העלה 250 לкопן.

ספר אוצר חיים, כי מוסקבה–גינצברג, 775, דף לה ע"ב, מצוטט אצל גוטليب, מהקרים, עמ' 233, שוואג גם האשוש שעד מלך הקבלה בין שני הטקסטים.

⁶⁷ ראה אידל, עולם הדמות, עמ' 165–176; היל, ארץ ישראל, עמ' 119–126.

⁶⁸ ראה עמוס גולדוריין, ספר מארת עיניים לר' יצחק דמן עכו – מהדורה מדעית (עבודות דוקטור, ירושלים תשמ"א), כרך ב', עמ' רית (פרשנות עקב). (להלן תהינה כל המבאות מספרニアת עיניים ממחרורה זו).

הטבעית אל החכמה האלוהית, ועל האפשרות כי לעתים רחוקות ⁷³ "דוחק גודל יתרון ביצורת המשכת המחשבה ויתובood לה שלא יוכל שום אדם מחשבתו... ויראה כי גדול כוחו בכל החכמה, כי זהطبع, ויאמר כי הענן הפלוני בא אליו גלויו כדמות נבואה ולא ירגיש בסיבת". התבזבזות מתוארת כאן כחרינה ממהלך חשיבות הרגיל אצל הפילוסופים, ותוואצטו התגלות שאין האדם עומד על מקורה. כדי להציגים דרך זו, מביא המחבר סיפור הקשור לפילוסוף אבן סינה ⁷⁴:

וכן מצאתי בדברי אחד מfilosophים גדול בדורו ⁷⁵ ושמו אבן סינה, אמר שהיה מתבודד כשחבירו אותם החיבורים הגודלים, וכשהיה מתבקש עליו עניין היה מעין בגדרו התיכון וממשיך ⁷⁶ המשכחיה בו ואם היה מתבקש עוד, היה מוסיף עוד המשכת המחשבה והשוויה כוסין חזק לדיי שנה ⁷⁷... ויתר לו זו קושי החכמה הזאת.

המנני כי אין להבין את הסיפור המובא לעיל כעוסק בפרישתו של הפילוסוף העברי המברירות, וזאת ממשני טעם: א. התבזבזות וההשתולות נוצרות יחד במובאה הראשונה מספר שעריך צדק, שציטטנו לעמלה. כיוון שם התבזבזות קשורה למחשבה, הרי סביר להניח כי גם בתמשך השתמש המקובל האנוגני במונח זה במשמעות דומה או זהה. ב. בסיפור מקביל למעשא שהבאו לנו לעיל, שהשתمر אצל ר' יצחק דמן עכו, בז'zmanו, וכנראה גם בז'zmanו, של בעל ספר שעורי צדק, לא נזכרת הפרישות מאנשיים כלל ⁷⁸.

ה

عقبות תפיסת התבזבזות של אבולעפה, בתוספות שמקורן כנראה מהסבירה החסידית-צופית שהוא גדול בה ⁷⁹, מצויים בחיבוריו של ר' יצחק בן שמואל דמן עכו. בספרו מאירת עיניים הוא כתוב ⁸⁰:

הזוכה לסתוד התבזבזות יזכה לסתוד ההשתות ואם יזכה לסתוד ההשתות יזכה לסתוד

⁶¹ כי' ירושלים 148 °, דף 59ב; שлом, זורמים עיקריים, עמ' 148. שлом מתרגם את התיבה "ויתובודד" "retiring into seclusion".

⁶² כי' ירושלים 148 °, דף 8°, 60ב; שлом, שעורי צדק, עמ' 133.

⁶³ השווה לכינוי שר' יצחק דמן עכו מכונה יחד ממוירו "כאשר קיבלתי מגודל דורו בעונתנות".

⁶⁴ דפס אצל אידל, ארץ ישראל, עמ' 123, העלה 26.

⁶⁵ יתכן שלפיגנו מקבלה לטכנית של שאלת חלום, אשר כוללת, בין היתר, התבזבזות, דמיינו ריכוז, לפניו השינה. והשווה העלה 250 לкопן.

⁶⁶ ספר אוצר חיים, כי מוסקבה–גינצברג, 775, דף לה ע"ב, מצוטט אצל גוטليب, מהקרים, עמ' 233, שוואג גם האשוש שעד מלך הקבלה בין שני הטקסטים.

⁶⁷ ראה אידל, עולם הדמות, עמ' 165–176; היל, ארץ ישראל, עמ' 119–126.

⁶⁸ ראה עמוס גולדוריין, ספר מארת עיניים לר' יצחק דמן עכו – מהדורה מדעית (עבודות דוקטור, ירושלים תשמ"א), כרך ב', עמ' רית (פרשנות עקב). (להלן תהינה כל המבאות מספרニアת עיניים ממחרורה זו).

שיקבלו להיות מתבודדים. "אל המתבודד: בני ברוך אתה לשמיים כי כוונתך טובת היא,אמין והודיעני, השתוותה(!) או לא. אל' רבי באר דבריך. אל' בני אם שני בני אחד מהם מכובך והאחר מבזק הם שווים בעיניך או לא? אל', חי ונשך אדון, כי אני מרגיש הנאה ונחת רוח מהמכבד, וצער מהמבהה, אבל אני נוקם ונוטר. אל', בני לך לשולם כי כל זמן שלא השתוותה, שתרגיש נשך בבזון הנעהה לך, איןך מזומן להיות מחשבתך קשורה לעליון, שתבא ותתבודד. אמונך לך ותכני עוד ללבך הטעת אמרתך" עד שתשתווות ואו תוכל להתבודד. ובסת' ⁷⁸ ההשתווות הוא דבוק המתחשה בשם ית', כי דבוק וחבוי המתחשה בשם ית' הוא מסבב אל האיש התואש שלא ירגע בכבוד הכרויות לו ולא בבזון שעושים לך.

לפנינו שתי מסורות על הקשר בין התדבקות-השתווות-התבודדות. דעתו של ר' יצחק, המקדים את "התדבקות" המתחשה באלו ⁷⁹ להשתווות, והיא מופיעה במובאת הראשונה,

לראות בדברי ר' אבג'יר התਪחות גדולה מעבר למלה שמצוין אצל ר' בחי, ואולי אף לילא תלות בה. וראה גם בהערה 76. על מקורותיו האפשריים של סיפורו של בתיה, ראה במקורות

כמוני, אל' גם דבר זה גדול בעינייך אין זה אלא הדרך השחטאית שצטווית לעשות את תרצתך שנפשך תרצה אור התאמת. מייד עמד והלך בו פח' נפשך. אין ספק כי לפניו מתקבל מלאת עניין לסיפורו של ר' אבג'יר, וסביר מאד להניח כי ויטאל מצא את המעש באחד מכתבי ר' יצחק דמן עכו שאבגוו מתאנו. וראה את הקטע של ר' אלעוז אונורי שנופס ע"י פכתר, פג'ן, ע' 63 הערתא, ע' 94, מתייחס ל"virtuous man" שבמקום "אوتוב החכמה". שם, הווא גם

מצביע על מקור צופי – ספחו של אל'םבי, קוט אלקלוב – כמוון אשורי לרברי הרידי ע' 76 פג'ן, ע' 140, שידון בתמשן. וראה גם בדיגנו על ספר סולם העלית. מן הראי לציין אף כי אין הווא שולב את האפשרות שהמקור עשיי לתיבות ספר חבות הלביבות.

במובאתה כפי שמביא ר' חיים ויטאל בכ"י הספריה הבריטית 749, דף 70ב, הגישה היא "הכבה המשתוות?"

78 אל' ויטאל, במקום הנזכר בהערה הקדומה, שוגה הגיזטא של המשך הדברים בכמה פרשיטים, ותשוב להבאים כאן: "ויהנה עניין בהשתווות (!) בתוא מסיבת דבוק המתחשה בשית' הנקריא סוד התדבקות כב'ל לפ' כי דבוק מתחשב בשית' הווא מסבב אל האיש ההורא שלא יסתכל במני שמכבדין אותו ולא בבזוןם". בראה שיטאל השתמש כאן גם בחומר שהבאו לעיל מספר מאירות עיניהם, שם נמצאה הצירוף "סוד התהדרקות". תפיסת ההשתווות כתמצאת של הדבקות היא היא שהשפיעה על החדרות, ולא תפיסתו של ר' בחי אכן פקדת. והשווות ש"י אופנהימר, ע' 153. וראה גם בהערה 164 ל�מן.

79 יש להפריך, לדעתינו, בין שני שלבים בדרך תדבקות באלו לפי תפיסתו של ר' יצחק. תחילת יש להדביך את המתחשה באלו וליקות על ידיך, או בהשתווות שהיא תבוא ל晦ש לתקדמתה, אל עבר דבקות הנפש באין סוף שפירושה mystica מונע. במובאתה מספר אוצר חיים שנביא בהמשך (הערה 118), מתואר טיהור המתחשה והלבשתה ברוחניות, כאחד מתאניג המתבודדים, וראה בטקסת שבספר אוצר חיים, כי מוסקבה-גינזבורג 775, ק ע"א: "ויאני רואה את נפשי דביקה באין סוף". ואילו שם, קראי ע"א, נאמר: "ודבק באשותו לבשר אחד, כאשר התסיד המשבל ווותן לנפשו התעלות לדבק דיבוק נוכן הסוד האלקי אשר דבקה בו בולע אותן". והשווה לדברי גוטליב, מתקרים, ע' 238–236. דבקות המתחשה היהת מצויה בספרות היהודית, והשובה היהת בתייה במיויחד לרמבי". ראה שילם, הדבקות, ע' 327. הרמן רמן לשוני השלבים הנזכרים הן בפיווש לויירא Ich ד, והן בפיווש לדברים יג ה, אך מייחד לשונם הדבקות הנפש-ליךרי סגולה ברומו אליהם "כענין אליו" "ויתיכןangan" באנשי את דבקות המתחשה של ליבני, כי "דבקות המתחשה" או "דבקות הדעת" אצל בני האסcola של המעללה". סביר להניח, כי "דבקות המתחשה" או "דבקות הדעת" אצל בני האסcola של המעללה. והשבה לדרגה שאפשר לתגיאו אליה ביתר קלות. וראה במובאתה מספר מאירת עיניהם, למן הערתא 117, ושם, ע' ר' ומ, ובדברי ר' יצחק דמן עכו בספר אוצר חיים, למן הערתא 118, שם מذכר על "דיבוק המתחשה". ראה גם הערתא 105 ל'קמן. כמו אצל הרמן ר' ג' ג' הריד"ע מזכיר את דבקות המתחשה של ליליאו. "דבקות המתחשה" תזרות בזרות שנות בכתבי מוקבלי גירונה: ראה ר' עוזיאל, פירוש האגדות, ע' 40; ואצל ר' עוזרא

روح הקדש ואף לבוגאות⁷². יש להציג את הבנתה והשתווות כתנאי להתבודדות בתגובה הקבליות. קשר זה אינו מצוי בכתבי ר' אברותם אבולעפה⁷³ או בספר שערן צדק. הופעתו אצל ר' יצחק דמן עכו מלהו תוספת תשובה של השפעה צופית⁷⁴. בהמשך לקטן הנ'ל, מביא המחבר את דבריו של מקובל שטרם זותה בידי החוקרים, ואשר נרמז בעורת הגוטרייקון "אבג'יר"⁷⁵:

אמ' לי הר' אבג'יר⁷⁶ כי בא איש אוהב חכמה⁷⁷ לאחד המתבודדים ובקש ממנו

71 השווה לנו אמר אצל ר' חיים ויטאל, בספר שערן קדושה, כי הספריה הבריטית 749, דף 15ב: "מעשה באיש א' שהיה מתגענהروب הימים ונעשה כמה צדקות ומשיא כמה יתומות, אבל היה רודף אחר הרשות ובא אצל המתבודדים שהגיעו למלעלת הנבואה ואמר לנו לו שבבבון: אדרוני בהשך הדעוני (!) טעם זה למה אחר שעשיתי כל מעתים טובים אבל מה לא צויתי למדרגות גנבויה לומר עתידות כמזה. אל' כל צח לך כי מלא מאנים וגאוים ותולו על צוואיך ורך אל' רחוב העיר בפני גודלי העיר נסבידה וכובץ גערום ואמור להם: הורצת שאותו לו תגויים אגויים יכה אותי בידו על צוארי ואוח' על חי ותעשה כן פעמים רבות שוב אליו ואני אדריך בדרך השגת הנבואה, אל' אדרוני, איך יתכן וזה לאיש נכבר כמווני, אל' גם דבר זה גדול בעינייך אין זה אלא הדרך השחטאית שצטווית לעשות את תרצתך שנפשך תרצה אור התאמת. מייד עמד והלך בו פח' נפשך. אין ספק כי לפניו מתקבל מלאת עניין לסיפורו של ר' אבג'יר, וסביר מאד להניח כי ויטאל מצא את המעש באחד מכתבי ר' יצחק דמן עכו שאבגוו מתאנו. וראה את הקטע של ר' אלעוז אונורי שנופס ע"י פכתר, חיון, ע' 140, שידון בתמשן. וראה גם בדיגנו על ספר סולם העלית. מן הראי לציין את המובאה שמביא ר' אלהו ד' ויושש בשם ר' יצחק דמן עכו ומעדי כי קיבל מר' משה תלמידו של ר' יוסף ג'יקטיל, מסורת המקראית את שריית השכינה לעגונה מפלגתן, אך מבלי להזכיר את ההשתווות או התבודדות. ראה כי הספריה הבריטית 749, דף 15 א' המוביל לנו אמר בספר ראשית חכמה, שער הענות, פרק ג'. השוואת דברי תלמידו של ר' ג'יקטילה לדינונו של ר' יצחק דמן עכו האתירים מלאפת והיא מלמתה, לדעתינו, על השוני הגדול שבין "הנouthת הספרדי" של הקבלה "הנובאות" שלמד אבולעפה בספר, שאין והשתווות תפסת בה מקום, לבין הזורה שקיבלה קבלתו של אבולעפה במורות, שם היא שלהבתה הרבה יותר יוצרים יסודות צופים, ובמקרה שלגנו — להשתווות. וראה בהלשון דיגנו, על ההשתווות אצל ר' יהודה אלבוטני.

72 הדין הקרוב ביותר לנושא "ההשתווות" מצוי אצל אבולעפה בספר החשך, כי ניו יורק, בהמ'ל, 1801 (EMC), דף 2ב: "הויה אמתת המיציאות היהת יותר עניין יותר ופהל רוח מזולתר". טענו של ר' קפלן (הערה 15 לעיל), ע' 140, כאלו אבולעפה מוכיר את המונח השוואות אין לה על מה לסמך; ניתוחו את מושג הנטה"ע בהמשך לתפיסות תלמידיו מעיד על מגמותו האטולוגית. גם הבתוות את דברי אבולעפה בספר החשך, דף 38 א' כאלו מודבר שם על ההשתווות, אינה כנונה (ראה ע' 113). כדי לציין כי בעל הלשיה (AMD תב"ה), שעא ע"א, מביא את הספר על אמות ההשתווות מספר חובות הלביבות, אך מפרש את מילת ההשתווות כענינה וראה גם את דבריו של פכתר, הדבקות, ע' 117 העיטה. והשווה להיארו של ר' יצחק דמן עכו לאחד ממוריין, "גוזל" דורו בענונות ובחמת הקבלה ובפילוסופיה ובכתמת צירוף האותיות" (כי מוסקבה-גינזבורג 775, ק ע"א). נראה כמובן לנו הדרגה של תארים: ענותות — שאלות משמעה השתווות — שלאורה העיסוק בחמותה השונות.

73 ראה לעיל, בדיגנו על דברי אלגואלי.

74 מאירת עיניהם, ע' ר' רית. וראה את דבריו הגוכחים של גוטליב, מתקרים, ע' 236–239.

75 שלום, ורמים עיקריים, ע' 372 הערתא 59, העיר על הדמיון בין המעשה המוסoper ע"י ר' אבג'יר, ובין קטע בספר חובות הלביבות של ר' בחי ابن פקודה, ה. ג. אלול. יש להזכיר כי ר' בחי אינו מוכיר את "התהדרקות" בהקשר למעשה זה, ונושם כך יש

⁸⁷ יקר בעניינו ה' המותה לחסידין, שכל המשתדל לפrox גדר ולהקנס לפניהם מהיצתו יכוה וישכנו נחש.

אווי במיוחד לתשומת לב הציורו "דרכי התבוננות", המזכיר את הביטוי שמצינו אצלם בולעפה לעיל "דרך התבוננות"⁸⁸. הצביעו שם על הקשר הדוק בין התבוננות בין צירופי האותיות ותנה, למרות שצירופי האותיות אינם נוכרים מובאה מספר עצורי חיים, דומני כי אפשר לשער כי "דרכי התבוננות" אמנים קשרות אליהם. במקומות שונים מירב ורחב :

יזדמן לו בצדروف האותיות וייחודם⁸⁹ והופכם עץ הדעת טוב ורע שביל⁹⁰ צודק דמיון כזוב מלאכי רחמים ומלאכי חבלה מלמדי זכות ומלמדי חובה מקטרגינו חיוגרים יהיה בסכנתנו עוזאי למות.

קשה להמנע מן הקבלה שבין סכנת המוות והקשרו לבן עזאי שבשתי המובאות, ומכאן גם לדמיון האפשרי שבין "דרבי התהבודדות" ובין "צירוף האותיות וייחודה" כגורמים לאפשריים של הסוגה. מכאן, שhaftיפת התהבודדות בספר אוצר חיים קשורה, בהזמנה לדעתו שלabolупיה, לריכונו הקשור לצירופי האותיות. אישור להבנה זו של התהבודדות האציגו בדינון אחר אשר בחיבור הנזכר⁹²:

שר הנן אותו האל רוח להתחבוד ולעסוק בחכמה ובצירוף האותיות ובכל דרכיו נאינו לפרש מהמורגשות ומהעתונוגים הגופניים אשר כל חייהם חי שעה, ולדרודו נאנו לשבור בלבבם וברטונויהם ברוחנוים אשר חרב חיים חי עולם.

ויתי צער תחיה בבית התבודדותך⁹⁴ פן תגבר נפשך המתואה על נפשך המשבלי,

²¹⁵ כ"י שושן 91, עמ' 215. השווה כי מוסקבָּרְגָּן-גִּינְצְּבָּרְגָּן 775, קלו ע"ב: "זוהו סוד יהודם יה הו וה" וכו'. וזה שימוש מעניין בפועל "יזוז", שיש בו דמיון לשימוש המאוחר בקבלה מלוריאנית. וראת בМОגאלא מיזומנו המתיסטי של אוצרינו בהמשך, ליד העיטה 265. והשווה גם לדבריו של ר' אברהם אבולעפין בספר אור השכל, שהדפסתי במאמרי "על השפעתו של ס' אור השכל על ר' משה נרבונן ור' אברהם שלום", חלק עברי, עמ' ג.

⁹¹ הניגודים בין שכל – דמיון, מלאכי רחמים – מלאכי חבלין, עמו-ט. גז. 167–171.

92 כ"י מוסקבה—גינצבורג, 775, קע ע"א.
93 יותם ב"ש ע"ב

⁹⁴ ביטוי זה הוא תרגום של מונח צופי ידוע: "בית אל-תלהוה". הציגו "בית האלוהות".

וכן בסיום המובאה השניה, החל במלים "וסכת ההשתות וכיר". סיום זה מהוות, לדעתנו, חזרתו של ר' יצחק על דעתו, השונה מזו של ר' אבנ"ר, הגורס כי ההשתות היא התגאי להשגת הדבקות וכי רק לאחריה מתאפשרת התtabוזדות. למדנו, כי לפני ר' יצחק היו שתי מסורות בעניין זה: האחת, שהוא דgal בה והיא קרובת לדעתו של ר' אברםabolufiah⁸⁰, והאחרת זו של המקובל ר' אבנ"ר⁸¹. הופעת הדין על אודות הקשר בין ההשתות והתtabוזדות אצל ר' אבנ"ר מלמדת כי ר' יצחק היה במאגע עם מקובלים שהושפטו כבר על ידי הצעויות. כיוון ש"ר' אבנ"ר" מזכוטט אצל ר' יצחק כבר בתחילת ספר מאירות עניינים⁸², סביר לתגית כי ר' יצחק הכיר הפסיות צופיות כבר לפני התחלת כתיבת תיבור זה, הנחשב לעתה לחיבורו הראשון של ר' יצחק.

בחיבור אוצר חיים. תזוז ר' יצחק לדון בנושא התtabוזדות⁸³:

ואני אומ' שם יעשה האיש אשר נפשו זרבי ההתבודדות והגנונה ותשתקן ⁸⁴ נפשו באור זה ⁸⁵, להציז בו — ימות כבן עזאי ⁸⁶ שהציז ומית. ואין בכך לעשות כן, מගי רונה, בקטע מפירשו לאגדות התלמוד, נדפס בליקוטי שכחת ופאה, דף ז ע"ב-ח ע"ג; וכמו כן בכ"י אוכספورد 1947, דף 204ב. במקומות אלה מזכיר על דבריו על דבקות והמחשה של לב המקדים מזכירים מיסטיים אחרים כגון "גבואה". על העלאת המהשבה למקום מוצאה אצל Scholem, *Les origines de la Kabbale*, pp. 320-321. ראה אף אונר שתהיה עשוי להופיע על תפסתו של הריד"ע הם הדברים המצויים בליקוטי הר"ן, שכתבו לדעתו על ידי ר' נתן אחד ממרומי של הריד"ע; ראה כ"י ג'ו יורק בתמ"ל Mic. 1777 וכל השאלה טעונה ליבון מפורט. קביעתו של קפלן ⁸⁷ ב"Response to Joseph Dan", Studies in Jewish Mysticism (eds. J. Dan—F. Talmage, Cambridge, Mass. 1982), p. 128, n. 13 כי תפיסת הדבקות האינטלקטואלית של הרמב"ם השפיעה על ר' יצחק היא גנונה לגבי השלב הראשון של דבקות המהשבת, אך אצל הריד"ע מזכיר בשני סוגי דבקות באלו; ואילו אצל הרמב"ם בספר מורה הנבוכים ח"ג פ"א מדובר על "השגות האמיתות" בשלב ראשוני, ובפניה להתבוננות הקשורה באלו אחריך. על הבחנה מענינית בין שלושת סוגים של דבקות ראה שלום רוזנברג, 'תפילה ותゴות יהודית – כיווניות-וביעות', נדפס בקובץ "התפילה היהודית, המשך ותידוש" (ערך ג' כהן, רמת גן תשל"ח), עמ' 97. השווה בתשוך את דיבונו על ספר סולם העליה, שם מופיע המעשה של התלמיד הרוצה להתבודד, בוגוס הקרוב לדעת ר' יצחק.

ראת בהמשך, בניויתנו את מעשה בת המלך שבספר ראשית תקמיה.
 ראה עמי לה, מא, סב, כס, ריג, רכ ורכג. בהרבה מהמבאות הקשוות לשמו של
 "ר' אברר", ניכרת התייבש השפעת הגישה הפילוסופית. גישה דומה נמצאת בליקוטי הר'ן,
 שנכתבו על ידי אחד ממוריו של ר' יצחק.
 כ"י מוסקובג-גינצבורג 775, קלח ע"א; כ"י אוכספורד 1911, דף 49.
 על סכנת "השקייה" ראה אידל, ארץ-ישראל, עמי 122 והערות 22–24. על ההתבוזדות
 הקיזונית כגורם העולוי לגורם למיטה, ראה בספר זכות אדם, לר' דוד מזרקה מרשתיקא
 (נדפס ע"י ייחיאל בריל, בין הלובון, פריש 1866), עמי 10: "ובמשמעות הנמצוא המורכב
 בו יהויב לתשווות ההשתමשות רצוני פעם שישתמש בחומרות (!) בשיעור משיער כי אם
 ישתמש ממנה תמיד הנה יגבר החלק ההורוא ויפסק החלק ההורוגני. ויתמיד בעינו ובהתבוזדות,
 שמיית גונו ועצמו באוהל התורה, כי מותר הרכבתו ותפזר הנפש מהגוף טרם מלאת
 שלמותם בעור כליל וגוף".

ר' יצחק כותב לפני המובהה הנידונה: "משה אשר אויר גלגל עקבו מכחה אויר גלגל חמה, היו דברי מרעה לראות בעין שכלו אויר פניו ונמנע מש"ה [מטטרון שור הפנים] מתראות לו אויר פניו פן תفرد נפשו מואכלה לרוב השמחה".

שבוהה זוכה להמשיך⁹⁶ בنفسך המשכלה את שפע האלהות ובתחורת⁹⁷ ר'יל בחכמה הזרירוף ובכל תגאי. מטרת התהובדות ותצרופו היא משיכת שפע רוחני אל תוך הנפש המשכלה או השכל. כך אנו למדים גם ממוקם אחר⁹⁸:

המשכיל הוא הבא לפרש ולהתבזבז להמשיך בנפשו הרוח האלוהי במעשים הנפלאים והנוראים... הוא הוא הרוח האלוהי להשיג המושכלות.
השווות מובאה זו לאתרות שהבאנו מספר אוצר חיים, עשויה לטסייע בידינו בקביעת משמעות הפועל "להתבזבז" וכך. בכל המוביוט האתרות, השתמש ר' יצחק בפועל זה או בשם העצם הגוזר ממנו, בהקשר לפעולות וחונתי. ומשום כך יש לראות בפעלים בת מלך לא יתכן שירבר אליה א' מן התמונה. ויקום האיש ההור וילך אל בית "לפרש" ו"להתבזבז" ציוין של שתי פעולות נפרדות: פרישה מן התורה או מן המרוגש וריכוז אינטלקטואלי. הבדיקה זו תקיפה גם לגבי הופעת צמד הפעלים הזה בדינונים אחרים של ר' יצחק⁹⁹:

וזו נכוון בעיני לפרשיהם המתבזבדים אשר שללו מנפשם המרוגשות, אשר עליהם אמר הקדרש הרותני¹⁰⁰ המשורר ר' אליעזר הפלבי ז"ל¹⁰¹.

ושוב: "זוהו סוד הפושים הצניעים המתבזבדים אשר יברוח(?) מהמרוגשות וידבקו

בספר אוצר חיים, ונפוץ בחינויים קבליים וחסידיים. ולפנינו שוב השפעה רבתה של מגן צופי על המיסטיקה היהודית. על גושא זה ארוח בחייבו על התהובדות. וראה העירה 20 לעיל.

95 לתוכרת תמונה "המשכה" בתקשר לתהובדות יש מקבילה מסוימת בדברי בעל ספר שעורי צדק שהבאנו לעיל. הקבלה זאת, אם כי לא זהות במשמעותה המונת "המשכה", אומرت דרשני, במיוחד לאור העבדה שבמובאה מספר אוצר חיים, שرك כתע כתע נדפס כאן, יש הקבלה ברורה אחרית לתפיסה אחרית בספר שעורי צדק, ראה אידל, למלדות, עמי'-ח-ט. דמיון רב ביותר בשימוש בבבטיו "המשך" ניכר בין ספר שעורי צדק ובין ליקוטי הר'ן. ראה בקטע שנדרפס בהמשך הערה 113. אצל הריד"ע ממשועת "המשכת המחשבה" היא מشيخה, בדרך כלל כלפי מטה. ראה במיוחד בספר יסוד עולם, כ"י מוסקבה-גינצבורג 775, לט ע"א, כמה פעמיים. והשווות לקטע מספר יסוד עולם, עמי' 167 הערכה 65. אצל שני המקובלים שהודפסתי במאמרי, המוסיקה ותקבלה הנבוארית, עמ' 215. ראה בהמשך לדרכו המשחבה. האחרים, ההמשכה קשורה לדרכו המשחבה.

96 ראת בהמשך בדרכו על ספר בדי תארו, כ"י שwon 919, עמי' 215. הקשר המובהה נדפס ונידון במאמרי: לתולדות, עמי' ט.

97 כ"י מוסקבה-גינצבורג 775, קלו ע"א; כ"י שwon 919, עמי' 207.

98 כ"י מוסקבה-גינצבורג 775, צג ע"ב. ר' יצחק משותם, כנראה שנביא בעהרה 113 ואוצר חיים, כ"י מוסקבה-גינצבורג 775, צג ע"ב. ר' יצחק משותם גוטלב, מחקרים, עמי' 233-234; כינוי זה שכית אצל ר' יצחק. ראה במקומה בטכטמים שמצטט גוטלב, מורה, כ"י שwon 919, עמי' 207. בעברית, בפועל "התרזון" במשמעות להפוך לרוחני. ראה בזאתה שנביא בעהרה 113 בהמשך, לשימוש בפועל "תרזון". השווות לשימוש המיחיד במנחה "רוותני" אצל ר' אברהם אבולעפה, הכותב בספרו סטורי תורה (כ"י פריס 774, דף 169) על מסכת אבות שהוא היה "המסכתא הרוחנית".

99 המכונה לרי' אליעזר בן יעקב הפלבי, איש בגדד. בהמשך מעתיק ר' יצחק שיר שנדרפס, מתוך כ"י שwon, אצל דבר ר' יחזקאל שאביה בהמשך, ירושלים תשכ"ג, עמי' 61-62.

במושכלות"¹⁰¹, משמעות עזיבת המרוגשות והדבקות במושכלות, ותיאור מפורט למדי של תהליך זה, נמצוא בMOVEDת תשובת ביוטר המיויחס לר' יצחק דמן עכו, שהובאה בספר ראשית חכמה לר' אליהו די ויידאש¹⁰²:

וכן נלמד מעשאת אחד שכח הרוב ר' יצחק דמן עכו ז"ל אמר כי יום א' מן הימים יצאה בת המלך מן המרץ ויראות אותה איש מושבי קרנות ואננה אנחת גдолה ויאמר: מי יתן אותה ברשותי לעשותה כה לטוב בעניין. ותען בת המלך ותאמר לו: בבית הקברות יהיה זה ולא הנהן. כשהםעו דברים אלה שמה כי חשב שאמרת לך לרכת אל בית הקברות ולשכת שם והיא תלך ואצלו ויעשה בה לטוב בעניין. והוא לא לזה החכונה, אבל רצחת לומר כי שם דока ישו¹⁰³ הקטן והגדול הנער והזקן הנקלת ונכבד קטן וגדול שם הוא, שמה יהיו שום הכל, אבל הבנה לא, כי בת מלך לא יתכן שירבר אליה א' מן התמונה. ויקום האיש ההור וילך אל בית הקברות וישב לו שם ויקשור מוחשבת שכלו בה ותמיד יחשוב בצדורה ומרוב וריכוז אינטלקטואלי. הבדיקה זו תקיפה גם לגבי הופעת צמד הפעלים הזה בדינונים אחרים ויביאו ויפיעו יום ולילה תמיד יש בבית הקברות ושם יאכל ווישתת ושם יישן כי אמור אם לא TABA היום TABA למהר. כן עשה ימים רבים ומרוב פרישתו מכל מרוגש לקשרית מוחשבת שכלו בדבר אחד תמיד TABA TABA והשווות הגמור, נפשות נפשו¹⁰⁴ TABA TABA מהמרוגשות ושבה להדבק במושכלות, עד שמכל מרוגש ותשקה במושכל מהזאהה ודבקה בש"י, עד שלימדים מועטים פשוטה כל מרוגש ותשקה במושכל האלמי ושב להיות עובד שלם איש האלמי קדוש, עד שתתפלתו נשמעת וברכתו פעולת לכל עובי דרכים אשר יערבו דרך שם וסוחרים ופרשים ורגלים אשר יערבו דרך שם יטו אליו ויקבלו ברכתו עד שהלךשמו למרוחק עכ"ל לעגינה. ועוד האריק שם במעלה הפרוש הזה וכותב שם הר' יצחק דמן עכו ע"ת במעשהיהם הפרושים שמי שלא השק לאשה הוא דומה לחמור ופותחות ממנו והטעם כי מהמרוגש¹⁰⁵ צרך שייחין העבודה האלמי.

מעשה זה מouple בתוכו כמה מהמרוגשים שנידונו לעיל: דבקות המחשבת "קשירות מוחשבת שכלו", קודמת כאן ל"התהובדות", כפי שודד המתבזבדים קודם בספר מאירת עינם

101 כ"י מוסקבה-גינצבורג 775, רלאח ע"ב.
102 שער האחתבת, פרק ד. לסיפור זה יש דמיון רב לדבריה של דיאוטימה בספר המשתה של אפלטון 211-212. אולם יתכן כי הוא הגען אליו בתיווכם וшибודם של הגופים. אפשרות אחרות, סבירה גם היא, עשויה להגיעה לבת אחת נסוח מיחודה של סיפורה של דיאוטימה ופירושו של סיפור זה בדי ר' יצחק דמן עכו ברוח צופית. על מקורה הבוגה צופית למיתוס יגוי, שר' יצחק למד מפי נוצרי, ראה משה אידל, פורמייטאוס לבוש עברית, "אשכולות", סדרה חדשה 5-6 (תש"ם-תש"מ'א), עמי' 119-121. וראה גם פנטון, עמי' 64-63. ע"ת השפעת דבריו ר' יצחק על היחסיות, ראה מנול פיקאזו, בימי צמיחת החסידות, ירושלים 1978, עמי' 207-208, 228-230.

103 ראה את דברי יג'ני, בפיוט "וואחו ביד מורת משפט": "השווות ומשווה קטון וגודלו".
104 פנטון, עמי' 63 הערכה, מתרגם: "Solitary meditation".
105 שים לב להופעת דבקות הנפש לאחר שקדם לכך דבר על דבקות המחשבה. וראה לעיל, הערה 79.
106 וראה גם את דברי ר' יצחק שאביה בהמשך, ירושלים תשכ"ג, עמי' 239.

לסוד התחבזדות. זאת ועוד אחרת, בית קברות רומי, כפי שניכר מחותך המעשה, למצב של שווין בין ההפלכים, ו מבחינה זו יש הקבלה מעוגנת לסתוד המשתוות הנוכר במאירת עיניהם¹⁰⁷. מתוך עיון במעשיה יש להניח, כי ההשתות קודמת להתבזבזות זו האחורה קודמת להתחבזדות, ולפנינו סדר השלבים כפי שהציגם "רבן" ר' אבן ר' ר' נatan, שם נזכר הדבקה יותר של משמעות המעשה, ונפנה עתה לדין אחר שבספר מאירת עיניהם¹⁰⁸:

ומפי החכם ר' נתן נ"ר שמעוני... כי כשהאדם פורש מהבלי העולם הוה ומדבריך מהשבתו ונפשו אל העילונים בחומרה תודיעית תקרא נפשו על שם המעללה מהעלילות אשר השיגה ונבדקה שם. כיצד? אם זכתה נשף המתבזבז להשיג ולתדבק בשל המתפעל תקרא שכל מתפעל כאלו היה עצמה שכל מתפעל וכן כאשר נתעלמת עוד והשיגה ונבדקה לשכל נקנה ונבדקה לשכל פעול ואם נבדקה בשל הפעול הרי היא עצמה שכל נקנה ונבדקה תותח ותדבק בשל זכתה ונבדקה בשל הפעול והוא יסודה ושורשת ונקרואת ממש שכל אלהgi, והאיש האלוהי¹⁰⁹ אשריה כי שבת אל יסודה ושורשת ונקרואת ממש שכל אלהgi, והאיש האלוהי¹¹⁰ בORA עולמות.

כאן, כמו במעשה בת המלך, מתואר תהליך של התעלות רוחנית, שסופת הפיכת האדם ל"איש האלוהים". בשני המקרים מذובב על התחבזדות ודבקות, אם כי בטקסט האחורי קשה לקבוע בדיקות את היחס בין שני המושגים. כמו כן נזכורות הסגולות האל-טבעיות של איש האלוהים בשתי המובאות: כאן "BORAH עולמות", למשל בת המלך "תפילה" נשמעת וברכתו פועלת", ואילו בסיסם המובאה הראשונה שהבאנו מספר מאירת עיניט מדובר על הנבואה המאפשרת גdagת עתיקות.

107 גוטליבים העיר בצדק כי בספר אוצר חיים אין ר' יצחק משתמש בביטוי "השתות". ראה פרקים, עמ' 238. וראה גם הערתה 109 ל�מן.

108 פרישת ראת, עמ' רכב-רכג. על ר' נתן, ראה אידל, עולם הדמות, עמ' 175–176. על הרע הריעוני של קלטעה זה ראה אידל, אברהם אבולעפה, עמ' 328, 329.

109 בספר אוצר חיים, משתמש המחבר בביטוי "הscal הקני". ראה במקומות צוינו בהערה ליקט מדברי פראו ר' נתן. כונתי לציירוף "עולם הדמות", שאיננו מופיע לא בספר מאירת עינים ולא בספר אוצר התהים, למורת שאין להטיל ספק שר' יצחק מרבה להשתמש זה ראה אידל, עולם הדמות. כמו כן חזרה תפופה דומה בוגעת למונח "השתות". ראה הערתה 107 לעיל.

110 צירוף זה רוח מאד בכתביו ר' יצחק, אך משמעותו המדוקית אינה ברורה תמיד. כאן גראה בעליל כי מדבר על ישות השונה מהscal הפורע, אולם הבנהנו זו של ר' נתן לא התקבלה בדרך כלל על ידי ר' יצחק. בספרו אוצר חיים, הוא מרבה להזכיר את הקשר שבין השבל האגוי והscal והאלוהי, מביל לשבל בינויהם את השבל הפורע. ראה כי מוסקבה–גינצבורג 775, א ע"א–ע"ב; ב ע"ב; ג ע"א; נד ע"ב; נה ע"ב; צ ע"ב; קג ע"א; קג ע"א.

111 ראה לעיל, הערתה 70, על "איש האלוהי" בטוראה מאגרת הרמב"ם. ביטוי זה מופיע, בתקשר למשה, ויתכן בהשפעה של ר' יצחק דמן עכו, בספר אבן ספר לר' אלנטן בן משה קלישן, כי פרט 28, דף 154. והשווות לביטוי "אנשי אלוהים" אצל פלאטינוס, אבנדה ו', 19. בהקשר לאלה שברחו מחיי העולם הזה. על הגעה למצוות של "בריאת שלמות" אצל קורדובה, ראה בספר פרדס רמנוניים, שער כ, פרק א. מענין להעיר כי קורזוביירו מציג את השבל גבואה ביותר של הקבלה כעיסוק ברוחניות האותיות וצירופיה, וכן יש קרבת רבה לתפקידיהם של אבולעפה ושל ממשיכיו, ואCMDI.

יעון בכל המקורות שהבאנו מכתב ר' יצחק דמן עכו בקשר להתחבזדות, מלמד כי תכליתה הפשטה המחשבה מן המורגות והעלאתה אל המושכלות או אל הדרגות העליונות של העולם המושכל¹¹². המטרת הסופית של תהליך העליה היא בדוקת באלו, כפי שהדבר ברור במעשה בת המלך, ואף בדברי ר' נתן, שם נזכר הדבקה בכלל האלוהי.

נשאלת השאלה, האם אפשר לבדוק ולהציג על מהותה של בת המלך שבמעשה. היא מתחארת במעשה אף ורק כישות ארצית, אך דומה כי אין להסתפק ברמה זו של הבנת טבעה. בסיפה של המובאה בספר ראשית הכהמה נאמר בשם ר' יצחק, "כי מהሞגש צריך שיבחין העבודה האלוהית" בהקשר לאשת". הרכיכו בחשך זה מביא את המתבזבז להתפסת מן המורגם, והיוינו הצורה והשמית של בת המלך, לדובק במושכלות ואחר כך לדבק באלו עצמו¹¹³. והנה, בספר מאירת עינים כותב המחבר: "אינו כמתשבת במורגם אלא במושכל ידבר, שכונתו לע"י"�, ה"ע" הוא קיצור של עטרה, תיא ספרה מלכות היא השכינה. מכאן שהמושכל מזודה אצל ר' יצחק עם השכינה"¹¹⁴. זאת ועוד: בהמשך ישר לדברים האחוריים שהבאנו נאמר: "... לע' משל לבת מלך וכו' מבואר

112 על כן יש לתקן את קביעתו של פכטר, בדיקות, עמ' 109 הערתה 230.

113 תהליך הפשטה מהויה עלייה מן המורגם ועד תחום האלוהות. וראה لكمן הערות, עמ' 180. והשווות לנאמר באחד גמורותיו של ר' יצחק דמן עכו, הם ליקוטי הר"ן, שמהם אנו למדים: "ואין מי שידענו (את האל) מן הנגלה, הידועה האמצעית, רק מי שייתפרק מועלם הרגש ויפשטו פשיטות גמורה וימשך דעתו בעלים העליון וממנו יעלה אל עולם הנפש וזה יוכל להזכיר רך אחר הפשטות עולם הדמות בכללו... ואם ילווה ערו אלהי או יפשיט עולם הנפש וישיג עולם האלוהות". (נדפס במאמרי "עולם הדמות", עמ' 166).

114 עולם הפשט" כאנ ובמונאה בת המלך, שם נפשטה הנפש מתהמרגש ואילו כאן בנסיבות הפעול נפשט המתוים המיוחדים להם. אולם, באחד הדינוגים בספר אוצר חיים, ניכר יפה הדמיון בשימוש בפועל פשט" למה שהבאנו מליקוטי הר"ן: "שכשיבא משכלי להתחבזד ולהתת התעלות למחשבת שכלו מנעלם לעולם עד עיקר העולמים שיקץך וילאה שעכל כל נביא ואפי' חיות הקדש, להשיג את סודו, שעכל עד והוא עולה ומתחשב, יתרוחנו (!) הדברים ויתפשטו מכל גושות עד שתמצא נפשו סוד פשט בתכלית הפשיטות, שאם רץ לבו ולא ישוב למקו מכך יקרה לו מקרה בן עזאי ואם ישוב למקו מעשה כר' עקיבא. וכך למקרה ר' עקיבא. וכך אשר יבוא משכלי מתבודד זה מען לעולם עד תחומי גיאון, אשר אין למטה מהם שעכל עוד והוא יורד ומתחשב יתגשם הדברים ויתרכבו עד תכלית התרכבה ר' יוסדות" (כ"י מוסקבה–גינצבורג 775, עב ע"ב). יש להעיר כי ר' יצחק מרבה להשתמש במונח "עולם הפשיטות" (שם, דף עג ע"א, פ"ו ע"א, ועוד). והשווות לקשר שבין פשיטות הנפש לנטייתם אל התבזבזות ואילו יוכלו מושבב אגדה זו, 9, 11. ככל שהמחשبة עולג, היא תופסת את הפשיטות ותרונותיה שבדברים, ואילו יוכלו בשולמות התחותמים גורמת להפשיטה את תחומריות והmercבות שבתם. שתי התנויות המחשبات, מתאפשרות על ידי התבזבזות דהינו הרכיכו.

115 ראה גם בלקוטי ר' נתן, במעשה שנדרפה במאמרי, עולם הדמות, עמ' 165: "עולם השבל הע"."

וכן שם, עמ' 166 הערתה 6. והשווות גם לדברי ר' יצחק חמן עכו בהعروתו על דברי ר' יהודה בן נסים אבן מלכה, שם נאמר על העתרות: "ימהמorigש תבון המשכל כי מבשר תזהה אלה (איוב, כב טו) שכם שהוא בגבורה למטה כך הוא גם במאיצל למנעה. ואילו שחכם מפרש והרגיש בסוד זה בתהעורה בגבורה מלת יציה" (נדפס ע"י ויידה, התערות, עמ' 67). והשווות لكمן, בדינונו על דברי ר' מק שבספר אור יעקב, הערתה 239.

את התענוגים הרוחניים המלויים, לדעת ר' יצחק, את הדבקות במושכלות¹²¹. כפי שהעירנו לעיל, יש דמיון בין מעשה בת המלך ובדברי דיוטימה בספר המשתה לאפלטון. אולם, בנאומה אין דיוטימה מזכירה כלל את גושה התבובדות, לא כפרישה מן החבורה ולא כרכיבו שכלי. הנה שני סוגים אלה של התבובדות מוזכרים בשם אבן וושד בהקשר להשגוות של סוקראטס את זאל¹²²:

ומי מלפניהם מהיהודים, סגולות כסקראט וולתו, בחרו התבובדות והבדל מבני אדם והזעיבה בנסיבות תמייד, עד שהאמינו בעלי הלבבות שבזה התמסר והכפיפה על עיון אל הזרות הנארות, תגיע הצורה הראשונה מושגת.

כאן, כמו במשל בת המלך, אפשר לעبور מן המושכלות, או הזרות, אל השגת האל עצמו, ול זאת באמצעות הפרישה והרכינו השכל. האם יתוס הפרקטיקה של התבובדות לsockרטס, עשוי להיות קשור לעובדה, שהוא הוא האיש המביא בדיאלוג של אפלטון את דבריה של דיוטימה ? מכל מקום, דומה כי דברי אבן וושד משקפים מסורת קדומה יותר על אודות sockrets המתבודד, שמצויה את ביתו גם אצל ר' יהודה תלוי¹²³. ראיינו לעיל את התבובדות חלק מטכנית ריבוי ודקות נפש האדם באלוותן אולם, בנוסוף לתפקיד זה, עשויה התבובדות, לדעת ר' יצחק דמן עכו, לשמש אמצעי למשיכת השפעה למטה בנפש האדם¹²⁴:

כאשר יפרוש האדם מהמורשות ויתבודד¹²⁵ ויסלק כל עינוי נפשו המושכלת ממנה ויתן לתוכם התועלות חזקה בהסתבל באלהיות, ימשכו מחשבותיו שפע מלמעלה ויישכו בנפשו. ומ"ש אחד בכל חדש ירמו לתוכה המתבודד שלא תהיה פריישתו לגמרי ומוחלתת מכל מורגן רק ר' יצחק לה' וחציו לבם, שתה הוא סוד¹²⁶ מלחיצת

121 ראה בМОואה מס' פרוש אוצר חיים, כ"י מוסקבה-גינצבורג 775, קע ע"א, שהבאו לעיל.
122 מונך פרוישו של ר' יוסף בן שם טוב לאגרת הדבקות של אבן רוש, כ"י ברלין 216 Or. Qu. 325.

123 ראה כו/or יג, ותשווה גם לדבריו של ר' משה אבן תיבון בפירושו לשיר השירים, ליק 1874, ייח ע"ב. מעיןין לציין, כי מסורת המציגיה בפירושו של ר' משה גרבוני לספר תוי בן יקון גורסת: "כבר האשימו ואחרונני התסיס סקרט על שבתיא עצמו אל תעדוי של הקוזחה בשלא התבאה לו והבדל בין תלמוד הסගולי ולהלמוד ההמוני והכוננה התערור אל הנגנת המתבודד המדייני ושלמות עניינו לבתי ישם נבשטו מה שלא עשו האל ונכיביו כהשנות הכתילים עם החכם" (כ"י אוכספורד 1351, דף 125 א-ב), הרי שכן מותואר סוקרטס כמי שלא הבינו את מנותה של התבובדות החכם מן הגדמו, אי הבנה שלulta לו בחיה.

124 בהדרותיו הבקורות נגיד ר' יהודה בן נסים, גפסון על ידי ויידה, הערות ע"מ 66.

125 וידיה, התערות, עמ' 47 מתרגמת *esseulant le solitaire*, ויש לדראות בשתי המלים רמו לפעללה וותגית, ביגוד נתרגם (שם, עמ' 48).

לפירושה, הרומות לעזיבת תמורהות.

126 פסחים, סח ע"ב. הכוונה לחילוקת עניינו של המתבודד בין המורגן והמושכל. ותשווה לדברי ספר שער צדק האגונימי, כ"י ירושלים 4°, דף 64: "ועתה בני אמרו לא תוכל שלא תחבר לנו ח齊ו לשם ות齊ו לכם". ראה שלום, שער צדק, עמ' 134. ALSO הם דבריהם שנאמרים על ידי מורהו הרוחני של מחבר הוויבור, המכליין לבני ולמדיו לנתקט בדור בניינים, בין רצונו להציג לאקלטאות ובין גורשי שיש לו לעמדת בת. הרי שימוש דומה לוה של ר' יצחק דמן עכו.

127 שמות לטו.

הוא בדברי כ"ט¹²⁸: אמרה בתורה כלומי ייחוד הע. "דומני כי על סמר ויהוי העטרה כבת המלך, אשר הכוונה לספרת מלכות, וויהיה למושכל, אפשר לקבוע כי במעשה בת המלך מהות הפרישות מן המורגן, התרחקות מן הצורה החומרית של בת המלך; ואילו בדקתו במושכל משמעה דבקות בת' חמלך העליונות האידיאלית — היא השכינה יג, ואחר כך באל עצמו¹²⁹. דבקות זו עשויה להיות רמוזה כ"העבודה והאלותית" (לשון ר' יצחק, והמתבודד הדבק מתואר כ"עובד שלם". ויתכן, שאפשר לצעד צעד נוסף ולפרש את הביטוי "איש האלוהים" שבעשא בת המלך, פירוש אירוטי: המתבודד הופך בדומה למשה, לאישה של השכינה, המסמלת כאן על ידי התיבה "האלים"¹³⁰. וזאת חפיסה שגוררת למדוי בקבלה¹³¹, ואין לשול אפרשות פירוש זה. בהקשר דיוינגו יש להזכיר

116 הכוונה בספר כתור שם טוב לר' שמ טוב אבן גאנ. 117 השווה לנזכר בספר מאירת ערים, עמ' כ-כא: "וותזדקק שביעי והע' בת זוגו ולפיק נזעת תלמידי הכם" (דבקין) אל השינה תמיד במעשים הטובים ובמחשבות הקשורת עמה בחוור הכל בה, מערב שבת לערכ שבת. לפי שהstorah נקראת תושיה ומתחשת כחו של אדם (סנטדרון דף ב' ע"ב) ובכל שבת שהשכינה מתקדשת ומתברכת גם הדבקים אליה מתברכים ומוחזקים". על מעמדם המוחיד של הדבקים בין האשה הגש망ית והשכינה, כתוב ר' יצחק בספר אוצר חיים, כ"י מוסקבה-גינצבורג 57. עג ע"ב: "ראיתי לומי בענין יעקב ע"ה שעבדו עם רחל הגופנית בחוץ לא-ארץ לא נתיה דבקה נפשו עם רחל העליונות. כי משבנה בארץ הקדשוה, ותכח בואו לארץ הקדשוה מטה רחל של מטה דבקה נפשו ברחל של מעלה". על הבדיקה הנגיב בין שמי נקבות, ראה גם את דעת ספר הווור, כפי שונתה י' תשבי, משנת הוחר, ירושלים תש"י, כרך א עמ' קמן. כאן המקום לצטיין את הרמיון הרוב שבין Henri Corbin קבליות זו לבין מפעיסמו של המסתיקון וגופו אבן אל-ערבי; ראה גם בוגטן, Um' L'imagination créatrice dans le Soufisme d'Ibn Arabi, Paris 1958, p. 133; Annemarie Schimmel, Mystical Dimensions of Islam, Chapel Hill 1975, p. 431. 118 על יעקב כבעל השכינה, ראה גם בМОואה בשם ר' משה מבורגש, הרמותה בהערה 64-63, ובחומר הרומו בהערה 120.

119 דומה כי ההסתפקות בתהוננות ב"מושכלות" או בשכינה כמטרה בפני עצמה פסולה היא עיבני ר' יצחק, וubah דתית היא לעבור לתהוננות ודבקות באל עצמו. בספרו אוצר חיים הוא מתואר את מעשיהם של נבאי הבעל במלחים אלו: "ווענן ווינגבאו הווא שעויו עושם תנאי מתובדים אשר יעשו לבטל התהוננים המורגים ולשלול מהמשבת הנפש כל מודש וללהבישה רוחונית עליון על כל ברואו עולם הווא כבוד נברא הרי הוא כבוד עז' במרוי". ונבאי רוחני עליון תי הדרת השכל, והכל תלוי במוחשנה: אם דיבוק המוחשנה בכל נברא ואפי' נסתר תבעול ובעורי האשרה מוחשנת דבקה תי הדרת השם כמי שהו הנשים האזרות אמרות (ירמיeo מד ית) וואיא חלנו לקטר למילכת השם תסביו כל', ומלה למלכת תסורה אף לרומו שבמוחשנת הרעה ובכוונות המוקליק הי' גומין לה קיזוץ השע' מלכת השם, שהונגהת העולם השפל על פה. אכנום מוחשנת הנפש הוכחה של' אליהו זל' דביקה עם ית הדרת אלהי ישואל לבדו" (כ"י מוסקבה-גינצבורג 775, ז ע"א). והוא גוטليب, מחקרים, עמ' 240; פגטו, עמ' 63 הערה 94 מתרגם: "those that practise solitary contemplation". ותשווה לדברי ר' יצחק באוצר חיים, שם, ב ע"א: "וופרש מרווחניות האלוהי". על חותם הדבקות המיסטיות בא' עצמן, ראה את דברי ר' אברהם אבולעפה בספר אוצר עזון גונן, כ"י אוכספורד 1580, דף 556-557, והנאמר אצל אילן, אברהם אבולעפה, עמ' 324, ועמ' 351 העורה 126.

120 ראה את הדברים שהביא תריד"ע בשם ר' משה בן שמעון מבורגש בספר מאירת עינים, עמ' גה ועמ' רמות, והן בספר אוצר חיים, כ"י ירושלים תש"א, כרך ב, עמ' קצא.

כי שכח מה שהיה רואה ומסתכל בשכלו כדי שמתככל בספרו¹³⁸ כחוב לפני נפלוות גדולות.

המקובל פונה באמצעות הריכוז השכלי אל פנימיו¹³⁹, ומגלה בתוכה תכנים מופלאים, הרשומים שם כבחוץ ספר. מבח זה של אינטראספקטיב רגיש מאד, ועלול להיות מופרע בכך על ידי גירוי חיצוני. יש להציג את הופעת המונח "מראות אלמים", המעיד על התגלות העשויה להיות קשורה להוכרת מעשה בראשית ומעשה מריכבה לפני כן. התגלות פנימית זו והופכת, לדברי ר' שם טוב, למקור של כתיבת חיבור¹⁴⁰:

וכשאין לו חבר להתבונד¹⁴¹ בו כלבו ישב¹⁴² בזיד וידום כי גטל עליו. ויתחיל לסתוב מה שראה בשכלו כדי שמעתיך מתוך ספר כתוב לפניו¹⁴³ באש שחורה על גבי אש לבנה¹⁴⁴ בציור אמיתי כדורי¹⁴⁵ כשם כי הופיע עליו והואר¹⁴⁶ באורתו דיון מעניין על אודוטות התהבותיות¹⁴⁷:

138 השווה לדברי ר' יצחק דמן עכו, שיש בהם המלצות: "שהרוצת לידע סוד קשירת נפשו למלחה ודיבוק במחשבתו באלו עליון שיקנה באוותה המתחבנה תමידית בily הפקע עולם הבא ויהיא תמיד השם עמו בה וביבא, ישים לנגד עיני שכלו ומחשבתו אוטוית השם המיוחד כאלו הם כתובים לפניו בספר כתיבה אשורתית... שכאשר תשים אוטוית השם המיוחד ית' נגנד עיריך יהיו עיני שכליך בהם ומוחשבת לך באין סוף" (ספר מאירת עיניים, עמ' ייז). והשוויה לדברי ר' שם טוב שהזכיר (למן הערכה 146) על "אור העולם ובאו" המופיע למתבונד. הצירוף "עולם הבא" מתרפרש כבר אצל אברהם אבולעפיה כרומו לאקסטיבה המכידינה את חייו העולמי הבא, והוא פשר שמו של היבورو החתום של אבולעפיה שנזכר לעיל. על הקשר בין "העולם הבא" למצב נבאי ותשליל הפועל, ראה אידל, עמי 94. הקבלה מענוגת לראיית "העולם הבא" במצוותם של אברהם ואלהי יצחק ושתלמוני העולם הבא ושתלמוני דיו יורה שחודי עני סוד הנבואה בכל זמן שאבקש בפי ושתלמוני העולם הבא ושתלמוני דיו המלך". הקטע מבוסס על גימטריה, הנפוצה בכתביו אבולעפיה, עמ' 99 = בשם המפורש ושתלמוני עולום הבא. על הקשר בין "העולם הבא" והחותמה הנבואה אצל ר' אברהם בנו רומרבי", ראה, "העולם הבא", ג' (הגדה שעוזו), עמ' 152, 290, 299, ועוד. ר' יצחק דמן אמרת ר' אברהם אבן גאון, סוף צפת (ירושלים תשכ"ד), כרך ב, עמ' ז-לט. חשוב לנו שזה אבולעפיה בן אברהם אבן גאון, סוף צפת (ירושלים תשכ"ד), כרך ב, עמ' ז-לט. חשוב לנו שזה אבולעפיה למד בשנות השבעים של המאה ה-17 בעיר ברוגוז. ראה ספר אוצר עדן גנוו, כי אוכספورد 1580, דף 164; ג' שלום, ר' משה מבוגרנו תלמידו של ר' יצחק, "תרכיז", ג' (תרכיז), עמ' 261–260. מענוגין לציין כי ר' שם טוב מעד בבירור כי הוא החל להתעמק בקבלה הלקשורה לספר יצירה שבunci לייסוק והי שתרומה מכרעת לתווויות המיטיות שיתוארו בהמשך; כמו כן שווי קבלה זו להיות קרובה לקבלה אבולעפיה. לאחר רוגונה, כתוב יוסף דן על מקורותיו של ר' שם טוב אבן גאון מל' העלות את אפרשות הקcoma", מתקדים בקבלה מושגים לשיעיה תשבי = מתקדי ירושלים במחשבת ישראל, ג' (תשמ"ד), עמ' 119–121. ואordon במקום אחר בבעית ה"פסיו-איגראפית" של ר' שם טוב.

139 השווה גם לתבונתו של ר' האי גאנון את הצעיפיה במרכיבת המתරחת במורים לבו של החופה,

ולאו דווקא על ידי העלה ונשמה לעולם המרכיבת. ראה בימ' לויין, אוצר תנאים, חוגגה, חלק התשובות, ירושלים, תרצ"ב, עמ' 14–15.

140 כי פריס 840, דף 45–46.

141 משמעו כתיבה כאן "לפרט".

142 איכה ג' כה, וראה למטה הערכה 146. שימוש בפסק זה כדי להמליץ על התגונקות מתהברת, ראה במשנה תורה, הלכות דעתות ו.

143 ראה גם המובאה הריאנסת ספר בדי הארווון, ובדברי ר' יצחק דמן (הערה 138 לעיל).

144 על דמיוי זה, הקשור לתיאור התורה לפניו בראית העולם, ראה אידל, תפיסת התורה, עמ' 45–43.

145 לפניו ראייה פנימית, מעין מגдалה; על התגלות של עיגול אצל ר' אברהם אבולעפיה ויריד"ע, ראה אידל, אברהם אבולעפיה, עמ' 319–316.

146 על הופעת האור במלוך התהבותות, ראה לעיל, בMOVEDת המראשונה משל המחבר האגוני.

הشكل, העשיר לא ירבה והדר לא ימעט ממחצית השקן שסדו מחצית הנפש שקל סדו¹²⁸ נש.

הערכה זו של התהבותות, נרמות כבר אצל ابن עזרא¹²⁹ ואצל אבולעפה¹³⁰, אך דומה כי הריד"ע מדגיש תפיסה זו בבירור, והוא רומס¹³¹ לקליטה בקבלה המאוחרת, כפי שהדבר יתברר בהמשך.

ו

סביר להניח כי בהקשר לדעותיהם של אבולעפיה ושל הריד"ע יש להבין את דעתו של ר' שם טוב אבן גאון¹³². בחיבורו בדי הארון, שנכתב לפחות בחלקו בصفת, מופיע דיון מעניין על אודוטות התהבותיות¹³³:

ויתבונד בשכלו עד שישגנו העולם הוות ויתארו העולם הבא. ולא יתמה מפני מה אמרו שאין העוסק במעשה מרכח עומד בפני גודל וזקן... ויראה שאין סוף לשכלו ויעמיך לזרת בסתרי המרכיבת וסדרי בראשית עד מקום שאין הפה יכולת לדבר ואין האzon יכולת לשמעו ויראה מראות אלהים כמו שתולם ועיניו סתומים וקרוא כתה¹³⁴ אני ישנה ולבי ער קול דודי דופק גו'. ובשעה שפתח עיניו אין צrisk לזרר אם מדובר לו אדם, יבחר¹³⁵ מות מהים כי נדמה לו שהוא מות¹³⁶,

128 "קהל" בגימטריה 430, כערכה של התיbeta "נפש".

129 ראה פירושו על שמות ג' יד.

130 השווה לתיאור התהבותות שבספר אור השכל, כי ואתיקון 233, דף 109א–109ב.

131 ראה בדינוונו על התחבוזות בקבלה רוגונה, בחיבורו על התחבוזות. ר' יצחק דמן שטוב סקירה ראשונית על חייו ותפקידו של מזמור לויינגר, "רבי שם טוב בן אברהם אבן גאון", סוף צפת (ירושלים תשכ"ד), כרך ב, עמ' ז-לט. חשוב לנו שזאת אבולעפיה לאפשרות כי ר' שם טוב זה עשוי היה לחיות בקשר עם אשייש בעל שם זהה אבולעפיה בן אברהם אבן גאון, סוף צפת (ירושלים תשכ"ד), כרך ב, עמ' ז-לט. חשוב לנו שזאת אבולעפיה לימד בשנות השבעים של המאה ה-17 בעיר ברוגוז. ראה ספר אוצר עדן גנוו, כי אוכספורד 1580, דף 164; ג' שלום, ר' משה מבוגרנו תלמידו של ר' יצחק, "תרכיז", ג' (תרכיז), עמ' 261–260. מענוגין לציין כי ר' שם טוב מעד בבירור כי הוא החל להתעמק בקבלה הלקשורה לספר יצירה שבunci לייסוק והי שתרומה מכרעת לתווויות המיטיות שיתוארו בהמשך; כמו כן שווי קבלה זו להיות קרובה לקבלה אבולעפיה. לאחר רוגונה, כתוב יוסף דן על מקורותיו של ר' שם טוב אבן גאון מל' העלות את אפרשות הקcoma", מתקדים בקבלה מושגים לשיעיה תשבי = מתקדי ירושלים במחשבת ישראל, ג' (תשמ"ד), עמ' 119–121. ואordon במקום אחר בבעית ה"פסיו-איגראפית" של ר' שם טוב.

132 כי פריס 840, דף 45.

133 על הקשר בין עצמת העינים והתהבותות, ראה גם בדברי ר' יצחק דמן עכו בהערה 138 למן. 134 ש"ש ה. ב. וראה הערכה 136.

135 לפי ירמיהו ח. ג. והשווות לדברי ר' אברהם אבולעפיה בספר תyi העולם הבא, כי אוכספורד 1582, נב ע"ב: כי יתפרק גנטך מגופך מותך רוב שמחה בהשגת ובכורתה מותה שהברות ותហר מות מתים". כדי להוכיח כי בדומה לר' שם טוב, גם אבולעפיה משתמש בפסוק שבשיר השרים כדי לתאר, אם כי בצורת אחרת, את ההגעה לאצבב האקסטטי. ראה בספר חיי העולם הבא, שם, נג ע"א; וראה גם אידל, אברהם אבולעפיה, עמ' 348, הערכה 126. 136 על דמיוי זה בהקשר לעצמת עיניהם ראה בנספח, בדינוונו על תפיסתו של ר' חיים ויטאל.

שעה ולא יספיק לו הימים לדיו והקנים שבאגנים לקלמוסים⁽¹⁾ כמשלם זיל ג' עד כי נגלו בספר השמים.

דומה כי כאן, בוגדור למבואת הראשונה, מתחזרה הופעת רוח התקודש המפעמת את המתבודד, והוא נאלץ לחפש לו חבר כדי להתבודד עמו. יתרון כי לפניו דירוג של התרכחות, בمبואת הראשונה מדבר על מאמצו של האדם להגיע למצב של חייה מיסטיות, ומכאן שההתבודדות שם משמעה ריכוז; ואילו המבואה האשנית מתארת את המובאות שהבאו לנו לעיל, מצויות בין שני דינוגים העוסקים בציורף האותיות. הראשון השלב של עצם החיים שהמתבודד וקוק במלילה לחברתו של אדם, שלב זה מתברר בפירות מסוים בהמשך דברי ר' שם טוב⁽²⁾:

ולא היה להם⁽³⁾ עם מי שיתבודדו כראוי כי תזקתם רוח בטנם ויפתחו פיהם בחכמה בחשאי ודברו עם הקנה וסוף קמל.

לפינו תipsis מיוחדת במינה של תפקיד ההתבודדות: החבר מסביר למtbody של פרוק את מטענתו של החיים המיסטי. בילדיו⁽⁴⁾, אנווט המקובל להעלות את דבריו על הכתב "הברן עם הקנה", ועובדת זו עלולה לנגרום לתקללה⁽⁵⁾: "ואיפשר שבאו לאחרי כן ליקי אנשים שאינם מhogנים ובعلו זרים גברות אשר לא כדת". ר' שם טוב מרחיק

של ספר שעריך צדק. במקום אחר כותב ר' שם טוב (כ"י פריס 840, דף 11ב): "עד שייתר מות מחים כי יצא השדי ללקוט אורות והופיע עליו אוור העולם הבא ועלם הנשומות... ומגליין לו רוי תורה כדכתי" ישב בדד וידום כי גטלו עליו כתבי סוד יי' ליראיו וגוי." ושותה להארת העולם הקדוש, "אנדר אלעלם אלקדס", בטענו של ר' אברהםaben אבו אלבזע — החסיד היהודי-צופי מרשתית המאה הגיאג — שנגלה ונ遁ס על ידי גפתולן וידר, השפעות אסלאמיות על הפולון היהודי, "מלילה", ב (תש"ו), עמ' 63, שם קובע המהדרר כי בבטוי זה ניכרת השפעה צופית. והקדימו רונגבאלט, המכני, גם הוא את הרקע הצופי של ביתוי דומה, אצל ר' אברהם מימונו. וראה גם הביטוי "זאותות האלות", המצוי בתרומות העברי של "משכנת אלאנואר" של אלגואלי, שכ"י ואטיקון 209. וראה גם המזיא בתרומות העברי של "משכנת אלאנואר" של אלגואלי, שכ"י ואטיקון 267 לקמן.

147 ע' שבת, יא ע"א. והשווה לנאמר בספר שעריך צדק על יכולתו הספרותית בשעת האקסטא: "יכשנងתני בשבוע שני נתזק כי כת העין ולא הימי יכול לכתוב החיבור עד שאלה הינו שם עשרה בני אדם, לא היה אפשר להם לחבר מה שוויה נשפע עלי דרך ממש". נדפס אצל שלום, שעריך צדק, עמ' 134–135.

148 כ"י פריס 840, דף 44. וראה בהערה 44 לעיל, את דברי אבולעפה על עצמו.

149 המכונה למקובלם "מקבלן" האמת בכל דור ודורו.

150 ראה בمبואת השניות: "יכשאן לו חבר להתבודד... ויתחיל לכתוב". ושותה לספר ראשית חכמה של ר' אליהו יי' וידاش, שער הקדשה פרק ו': "טוב להתבודדות ע"י קנית חבר שהרי אויל [ירמיהו ג לו] חבר על בדים ונואלו וגוי... . ואמרו זיל בספר על הפסוק [קחלה ד ט] טוביים השנאים מן האחד, מכאן אמרו יקנה אדם חבר לעצמו להיות קורא עמו ושונגה עמו ואוכל עמו ומגלה לו סתריו עכ"ל". ובדומה לה נאמר בספר ליקוטים קירם, ירושלים תשמ"א, ג ע"א (סימן יג): "בשושזה להיות להתבודדות צירק להיות עם עד חבר אחד, אבל אדם אחד בלבד הוא בסבגה אלא יהיו שניהם בתדר אחד, והאחד יתבודד עצמו עם הבורא יתברך".

151 כ"י פריס 840, דף 46. על מודעותו של ר' שם טוב לבעית האיזוטריות, ראה אידל, לתולדות עמ' ט–יא.

לכט עד כדי כך, עד שגורס כי אף המתבודד עצמו עלול להשתבש בהבנת הדברים שנטגלו לו בחווית המיסטיות. תנכין אלה⁽⁶⁾:

אין מועלים לו לאדם ואין מבנים אלא אם קבלת מהה אל מה ואפיו הכותבת עצמו לעממיים אם אין מבארם הרבה בהרבה באותו שעה, לכשעתوبر עליו ההופעה⁽⁷⁾ יעמוד עליהם ואני מבנים ואפיו שיבארם, לא יצטירו לו.

המובאות שהבאו לנו לעיל, מצויות בין שני דינוגים העוסקים בציורף האותיות. הראשון פותח במשפט⁽⁸⁾:

ויעורר⁽⁹⁾ בחכמו המחשבה הרודומה ביום המתחשים ויאמר בלבו: הוואיל וידעת צורת האותיות ונתקרו לבבאי אחת עם חברתה אשכלה בכל תיבת ותיבה ובציפורת ובנקודה⁽¹⁰⁾ ובציורף העולה מצירוף האותיות למלות שאין להם סוף יותר מעמולות אותיות ואותיות ואע"פ שגם הם אין להם סוף.

למדנו כי ההתבודדות השכלית, הנזכרת במובאה לראשונה מספר בדי הארץ, ראשית התעוררות הקשורה לצירופי אותיות. הרי לפניו תipsis קרויה לקלטו של אבולעפה ובני האסכולה שלו, לאחר הדינוגים על ההתבודדות, חורץ ר' שם טוב ומוכיר את צירופי האותיות, ומושיף להם את המליצה לעסוק אף בציורפי הניקודים⁽¹¹⁾. בסופו של דבר גורס המקובל⁽¹²⁾:

152 כי פריס 840, דף 46. השווה לדברי בעל ספר יסוד עולם, שוויה ידוע לר' שם טוב: "וברצותו ית' לנבא לנביא התואר היוו מוקדש מוחם בתיקון חמו במעט לימוד ישג Katzesh השגה כדכתי" (משלי ל ג) ולא למדתי חכמה ואפי' הכל וודעת קוזחים אדע, כי הקודושים ממעם ששכלו לא יגבל בהם נמשכות מאין גבול בעת שירת הנבואה עליהם, היו מחרתיהם מתרפים ומשתבשים ופעמים לא היו מבנים נבויאתיהם אפי' הם עצם כדרשם על (יונה ג ד) ויגינה נחافت הוא היה סבור נשחתה" (כ"י מוסקבת–גינזבורג 607, דף 28א). והשווה לדבריו של ר' יצחק בן חיים הכהן, מגוירש ספר, שיידונו בתיבוריו על ההתבודדות.

153 הכוונה להופעת רוח הקודש, כיוון שם, דף 45ב, נאמר: "וישכיל מלות הנבאים והופעת רוח הקודש אם רוח עברה בו".

154 כ"י פריס 840, דף 44.

155 כליצה זו ורותח בימי הביניים ותתקבלה בספרות העברית באמצעות האנציקלופדיה של אתי הטהרה. ראה Moritz Steinschneider, "Miscellen", Magazin für die Wissenschaft des Judentum (ed. Berliner–Hoffman), vol. 19 (1892), ss. 258–260.

156 צירופי הנកודות, בנוסף לצירופי האותיות, מוקבלים בויתר בבר אצל חסידי אשכגנו, ר' אברהם אבולעפה, ר' יוסף אשכגנו ור' דוד בן יהודת התשיד. ראה אידל, אברהם אבולעפה, עמ' 257–257, ובתערות שם.

157 כ"י פריס 840, דף 46:

158 כ"י פריס 840, דף 47. הביטוי "האותיות הנסתורות" ניתן להתרפרש בהקשר לתipsis הספרות הנעלמות. הגרומות לדענו של המקובל ר' דוד בן יהודת החסיד והצדוני, על ידי הייד גנעלמת. ראה משה אידל, "חומר קבלי מבית מדרשו של ר' דוד בן יהודת החסיד", "מחקרים ירושלים במחשבת ישראל", ב (תשמ"ג), עמ' 173–193. והשווה גם במובאה מדברי ר' שם טוב, הרמוניים ע"י הערכה 165, ובגמר בהערה 168 ל�מן. יש להזכיר כי יתכן שגם שם הביטוי "אותיות מסווגות" שבmobואה הבהא מספר בדי הארץ, עשוי להתברר כרומו לסתירות עלינוות

לסים דיווננו בספר בדי הארון, נחוור לפתחת המובאת הראשונה שהבאנו מהיבור והונצטה בהקשרה המלא יותר¹⁶⁵:

ולא יתמה במתה שאז"¹⁶⁶ על יונתן בן עוזיאל ז"ל שבעה שהיה עוסק בתורה כל עוף שהיה פורת עליי מיד נשף וויבוד בשכלו... ולא יתמה מפני מה אמרו¹⁶⁷ שאין העוסק במעשה מרכבה עומד בפני גודל ווקן ובין דברי ר' עקיבא¹⁶⁸ שאם בן זומא מאין ולאן ותשובותינו זה לזה בחסר הי"ד במללה השניה.

העיסוק בתורה ובמעשה מרכבה נתפסים כאן כשלב המקדמים את התבודדות השכלית. פשר העיסוק בתורה הוסבר לעיל: וזה עיון עמוק בעריכי אוטוית וניקודה¹⁶⁹. מותן של העיסוק במעשה מרכבה לדעת ר' שם טוב איננו ברור. כבר ראיינו לעיל בכתביו ר' יצחק דמן עכו¹⁷⁰, כי הפרקтика של התבודדותמושווות לדרכם של בן עזאי ושל ר' עקיבא בהקשר לכינוסם לפודס. יתרן — והדבר טען הוכחה — שגם העיסוק במעשה מרכבה פירושו חכמת צירוף האותיות. תימוכין לפירוש זה עשויה להיות תפיסתו של ר' אברהם אבולעפיה, הרואה במעשה מרכבה — הרוכבת שמות הקודש¹⁷¹. אם כך הדבר, הרי התבודדות תלואה בעיסוק במעשה מרכבה¹⁷².

ולא תוצאה לוואי של חווית ונפשית מסווג זה או אחר, שהיא היא העיקר אצל המקובלים ואצל פלוטינים. על ביקורת מכיוון אחר על תפיסת שלום את דמותו של ר' אלעור בובשא זה, ראה Hayim Soloveitchik, "Three Themes in the Sefer Hasidim", AJS review, vol. 1 gelichteiten, 1976, pp. 328–329. כמו כן יש להזכיר, כי אין דמיון בין דעתו של אקהארט על ובין תפישתו של ר' אבנ"ר, כפי שניתנו לעיל, כדיות שלם, ומדובר, עמ' 59, ואיל אין דמיון בין דעתו של אקהארט ובין זו של ר' בחוי אבן פקודה, שם, עמ' 372 הערת¹⁷³.บทוי, ובדומהלו רוח הטקסטים הקבליים שהבאנו, וואים בהשותות שליטה בדחפי הנפש, המובנים על ידי רצון לכבוד או חשש מחזרה; אצל אקהארט, gelicheit, קשור להבנת גבוראותם של כל הנמצאים ושווינוגם בהשווה לאל, הבנה זו מולדיה מצב של שווין נשען, אבל המקובלים והשתווות, גם כאשר היא מושגת לאחר דבקות המחשבת, היא בכלל זאת תנאי לדבקות הנפש שוואו העיקרי. ראה גם הערת⁷⁸ לעיל.

165 ר' פריס, 840, דף 45.

166 סוכה, כח ע"א; בבא בתרא, קלד ע"א. על גושא וייתת תשוך כדי עיסוק במעשה מרכבה ראה David J. Halperin, The Merkabah in Rabbinic Literature, New Haven, Connecticut, 1980, pp. 129–130.

167 לא מכך מאמר כותן. אך השווה בספר היכלות רבתי, פרק ב, מהד' בתי מדרשת של ורטהיימר, א, עמ' סט.

168 חגיגת טו ע"א, ועוד. וראה הלפרין (הערה 166 לעיל), עמ' 76 ואילך. בכל הנוסחים, השואל הוא ר' יהושע ולא ר' עקיבא. ר' שם טוב רומו כנראה כתיב החסר של המלה "לאן" במקומות "לאין" — כפי שמשמעות ברוב הנוסחים של האגדה. יתרן שהמקובל מתכוון לרומו לעשרות ספרירות געלומות או עלינוות שקיים נרמז על ידי העדר היידי. על עשר ספרירות געלומות, ראה משה איזל, 'הספרות שמעל הספרות', "תרביה", נא (תשמ"ב), עמ' 239 ואילך. וכן בספר בדי הארון, ר' פריס, 840, דף 64; והערה 158 לעיל.

169 השווה לדברי ר' יצחק דמן עכו, שהבאנו לעיל מכ"י מוסקבה—גינזבורג 775, קע ע"ב: "ובתורה ר"ל בתכמת הצירוף".

170 ראה במובאה הרותה ע"י הערת⁸³, והערה 86 לעיל.

171 ראה אידל, אברהם אבולעפיה, עמ' 179–181.

172 על בן עזאי מתרודד, ראה הערת⁸⁶ לעיל.

אםنعم אם יבין בדברים שכתבתי בל"ב בתיבות והאותיות זו על גב זו נראהות ואינם נראות ויצטירו בשללו אחר קבלו מפה והופיע עליו הארור מראש ורות¹⁷³ היה באנוש ידע בתוצאות הנסתורות.

ברור כי ר' שם טוב ממליץ על שיטת צירופי האותיות והנקודות כדרך להשיג חווית של הופעת אור ודברו — "רוח היא באנוש". חווית זו דומה יותר לתיאורים תקשוריים בתבודדות, כפי שצוטו לעיל. אך דומה כי לא רק המלצות לפניינו. המקביל מעיד בהמשך¹⁷⁴:

עוד ראוי נסתורות ונעלמות חותמות, ראויות להסתיר אלא שהרוות מעיר עליהם ואי אפשר מבלי רמז דבר שתמצא למתקדים בלשון אותיות מסוימות.

סביר להניח כי לפניינו עדות על חוויה שתהיתה לר' שם טוב עצמו, כידוע, במסורת המקרא¹⁷⁵ והציג, קרוב לוודאי, מתחז עיסוק מיוחד מivid ורוח¹⁷⁶ של אור ורוח¹⁷⁷ של הכתוב שבספר בדי הארון. לMANDNO כי התבוננות שתכrichtה אותו להעלות על הכתב תלק מהדברים שבספר בדי הארון, אלא דות, שעלה זו מקובל זו, אינה עניין תיאורתי, או מוצטמצם לעבר הרחוק¹⁷⁸, אלא פרקטיקה שנ��טו בصفת מאותה הי"ד. העובדה, בספר בדי הארון נכתב בגליל, מקום שם חונך ר' יצחק דמן עכו, וקרוב לוודאי גם המקובל האונומי בעל ספר שורי צדק שהוא שם, מלמדת כי ר' שם טוב עשוי היה להמשיך מסורת קבלית אקסטטיבית שהיתה מזרח ישראל. מכל מקום, בתיבורו הקבלי הראשון, הוא ספר כתר שם טוב, אין למזו רשומה של קבלת אקסטטיבית גוסת זו שפגשו בחיבורו המאוחר יותר.¹⁷⁹

או געלומות. כידוע, עשר הנקודות שמעל האותיות שבפסוק שבדברים כת כת, רומות למספרות עליונות. ראה במאמרי הגוצר בהערה זו, עמ' 173–174.

159 אייבר לב ת. 170 כ"י פריס 840, דף 247. וראה הערת¹⁵⁸ לעיל.

160 ראה במאמר של לויינגר, שנזכר לעיל (הערה 132), עמ' טו–כב.

161 ראה גם אידל, תפיסת התורה, עמ' 76–77, הערת²¹³.

162 ראה בכ"י פריס 840, דף 45: "וידע טעם המתבודדים בהרים במקום שאין אנשים כאילישע הנביא חביריו ומימותיהם עצםם בחייהם וכו'".

164 חיבור זה נכתב תחת ההשפעה הגמורה של קבלת האסכולה של הרמב"ן. על התורתקוונו מהшибתה של אסכולה זה יעד קטע העוסק בדבוקות. בספר בדי הארון (כ"י פריס, 840, דף 45), נאמר על תוצאות התבודדות: "כ"י הם חייו לעלות מישיבת תחתונה לישיבה עלילות להתרגנס מיוו השכינה ולא יושש על בניו ובני ביתו מרוב דבקות". יועמת זאת גורס הרמב"ן בדקות מהשכינה מתמדת, שאינה מפריעה את הפעילות הסדרית של הדבק. ראה שלום, דבוקת, עמ' 328–327. כדי לעיר כי תיאור היחס לבני המשפטה בעת הדבקות מתרך ביטויו להתרגנס לתפיסתו של בן דורו Meister Eckhart, אשר גורס את היחס של gelicheit. לראית המיסטיון Meister Eckhart, Reiner Schürmann, Bloomington—London 1978, p. 79: "Equanimity is the consequence of detachment with relation to the created as created. It is a condition of nothing". וראה בתערות, 183, 191 לקמן. יש להעיר על תפיסת של שוויוןנפש כמתוצאה מהוויה עזה של אהבת השם, המזוי איזל ר' אלעור מורהם, ספר הרכבת, ולכות חסידות, שורש האהבה. לדעת שלם, זרמים עיקריים, עמ' 97–96, זוהי תפיסת זהה ל"אטרכסיה" הסטואית או הציונית. אולם אצל האחרונים השלות הפנימית היא מטרה בפני עצמה,

את ה"התקבשות". ב) מלבד הדמיון הרב שבנושא, אין העתקה מילולית מספר מאירת עיגנים¹⁷⁸, זאת למרות העתקות המילוליות מתוך כתבי ר' אברם אבולעפה ומספר שעריו צדק, שלහן מקדים ר' יתרה את ציון המקור. ג) היהש לפועלתו של בן עזאי שונה אצל ר' אבן"ר¹⁷⁹ ואצל ר' יהודה אלבוטני. רק לאחרן מדגיש את דרגתו הנבואה סולם העליה של ר' יהודה אלבוטני, אגנו למדים¹⁸⁰:

קארו¹⁸¹

לא תdag משום דבר בעולם, כי אם הדברים הנוגעים לעובדתו ית' אבל כל דברי העולם הזה יהיה שווה בעיניך הדבר והפכו כי זה סוד החכם ששאל לרוץ ליחיד¹⁸²: ההשתוויה, כי האמת מי שאינו שווה בעיניו טובות העולם הזה ורעותיו אינו מיהר גמור.

לדעת רבלובסקי¹⁸³, לפניו מובאה מדברי ספר טובות הלבבות. אולם דומה כי הקרבת

178 פנתון עמ' 63 הערה 94, מגיזים בתיאור דעתו של ג' שלום, וממצטט אותו כאלו שיטמו המיסטיות של אלבוטני לקותה מריד"ע. עצם השפעת הריד"ע על אלבוטני טעונה עדין הוכחה, ובכל מקרה זו תהיה השפעה שלoit.

179 השווה לדברי אלבוטני במקומות אחרים: "וַיָּכֹבֵר יִקְרָא מִקְרָא (!) שֶׁתְּפַרְדֵּן נִפְשָׁו בְּעֵת הַהֲפַשְׁתָּה שֶׁשָׂוִיל שֶׁתְּגַדְּרָתָה אֵין סֻוּךְ מִצְיאוֹתָה וְהַעֲדָרָתָה". מילוי הטענה שאלבוטני יזכיר את השם של ר' יוחנן בן זכאי ור' אלעזר בן עדרה, לפי חנigkeit א. ב. סביר לhangת כי ר' יהודה עצמו עשי מודען.

180 השווה בהערה 180 למטה.

181 ראה הערה 260 לאקמן.

182 מגן מישרים, פרשת בשלח, ירושלים תש"ד, עמ' גז.

183 ממשות "היהות" אצל קארו צרכיה לבירור. קשה להניח כי מדובר כאן ב"יחוד" במובן הקבלי הרגייל: אחדות ספירותה תפארת ומילכות; גם קרייתו של א' קפלן (הערה 15 לעיל), עמ' 145, כ"יהודים" נסוח ואורי, אנית קבילה. סביר מכך בעיניו כי לפניו רמז למושג הוציאי "תוהיז" — יהוד האל על ידי הפרדתו מכל מה שנופל תחת הזון. ראה Benedikt Reinert, Die Lehre vom *tawwakkul* in der Klassischen Sufic, Berlin 1968, pp. 23 f; Reynold A. Nicollson, The Idea of Personality in Sufism, Cambridge 1923, p. 13. אם כך לפניו ה الكرמת היותר בריכונו כוותיחה של נפש האדם על ידי התגברותה על ההתקפעליות המנגנות, כדי שתוכל להוות ביהود האל ולהוות, דוגה מיטנית זו, מוניהם המוניה בין חנאי הנבואות: "זיהו מושבע השפלות בלבו ממש עד אשר לא י:right בשם מהמקבבו ובורח מהתגבור, והוא שונין שורדים בעיניו".

והנה, בחיבור המשיך בנאמנות רבת את דרכי הקבלה הנבואית, הרי הוא ספר סולם העליה של ר' יהודה אלבוטני, אגנו למדים¹⁸⁴:

ובזה יעלה אל מעלת ההשתווות, כאשר היה אומר אותו חכם¹⁸⁵ לתלמידו שאל ממנה: ילמדנו מעשה מרכבה והשיב לו: השתווות? ולא ידע התלמיד מי אמר לייה עד שיפרש לו העניין והזוא אם נשווה במידותינו ר' ל"איל אם אדם חרפן ולחק שהלך הייתה כוועס ומפקיד בהזה בונשד ואם עשה לך להיפר כגון שכבד ונטן מתרונות רבות היהת שמה ומרגש בגעש. שיתהה מתפעלת מב' הפכים? אמר לו רבו אך עדיין לא הגעת לגור מעלה ההשתווות ר' ל"ה להיות שת¹⁸⁶ שלא התפעל מהכבד ומהפכו¹⁸⁷. וכיוון שכך איך תעלה מעלה ההתקבשות שהיא המעלת הבאה אחר השთווות?

התקבלות בין מעשה זה ובין הספר שמוסר ר' יצחק דמן עכו בשם "ר' אבן"ר" בספר מארת עיגנים ברורות לעין. למרות זאת, אין להניח כי ספר זה הוא בהכרת המקור הישיר לדברי ר' יהודה¹⁸⁸, וזאת מכמה טעמים: א) בדברי אלבוטני מקריםים את ההשתווות להתקבשות, בדעת ר' יצחק, בניגוד לדעתו של ר' אבן"ר, המשלב בינהו

173 נdfs אצל שלום, כתבי יד בקבלה, עמ' 226.

174 ר' יוחנן בן זכאי ור' אלעזר בן עדרה, לפי חנigkeit א. ב. סביר לhangת כי ר' יהודה עצמו עשי מודען.

175 השווה בספר מאוני צדק, עמ' 49: "שיהיה אצלך מציאות והעדרת שוה". מן הראי לציין את השימוש המזוהה במנונה "שוה" אצל אלבוטני: איש שההפקידים מתבטים בעיניו. שימוש זה עשוי להיות קשור לתగורת האין סוף בקבלה גירוגה כ"השווות", או לדבר שהוא "שוה" בаницת מקומות שם מתבטים ההפכים. ראתה Gershom Scholem, Les origines de la Kabbale, indistinctio oppositorum. שלום מקשר את דבריו ר' עזרא מגירונה במונחים הסכולטיסטיים 463–465 קק. נושא השואף לאחד השאלות, האם יש לסתלים מן המקבילה שעינן המצב או coincidentia opiniorum. נושא השואף להציג לגביע לבודאות, המוגדר כ"שוה" ובין האל המוגדר במונחים דומים. הנפש של האדם השואף להציג בער, 'עובדות הקורבנות בימי הבית השני', ציון, מ-153–150, מונען לציין כי כבר בראשית המאה ה-17, אנו מוצאים בספר (תש"ה), עמ' 109, מונען לציין כי בבראשית המאה ה-17, אנו מוצאים בפ"ה יסוד עולם של ר' אלחנן בן אברהם מאתקיריה, בדברים האלה": "... ובמושנותם באורחות שוה כמשל شمالו תחת ר' ראש"י" (כ"י מסקבה-גינצברג 607, דף 104ב). למונון, כי הזרה "השתווות" שימשה גם לגבי ביטול או מזוגתו באל המוגדר כ"אתודות שוה", על התודמות האדים שלם לאל המוגדר כ-apathes על ידי השגת האפאתיה, ראתה את תיאורו של וינסטון את תפיסתו של פילון במאמנו החשוב Was Philo a Mystic? in: Studies in Jewish Mysticism (eds. F. Talmage, Cambridge, Mass. 1982), p. 26. קשר בין שני המישורים ניכר יותר במובאה שבביא בהמשך מדברי ר' יוסף קארו, שם מותנית היכולת ליהיד את האל כהגהה למצב של שווין نفس. וראה גם את דברי ר' חיים ויטאל בספרו שער קדשה (חלק ג, פרק ג), המוניה בין חנאי הנבואות: "זיהו מושבע השפלות בלבו ממש עד אשר לא י:right בשם

176 ראה לעיל, במשמעותה שהביא ר' יצחק דמן עכו בשם ר' אבן"ר, ובהערה 175.

177 בדעת שלום, כתבי יד בקבלה, עמ' 226 הערה 2, וראה גם גוטלב, מחקרים, עמ' 239; פנתון, עמ' 63, הערה 94.

184 קארו, עמ' 161.

הוא בידו ואינו צריך דבר. ועל זה ארוז'ל¹⁹², אין הנבואה שורה אלא על חכמת גבור ועשיר ואיזה הוא עשיר המשם בחילוקו.

השמה ב"חלקו" מתפרקת פירוש מרתק לכת מבחינה יהודית. משמעה, הרגשה של הסתפקות עצמית גמורה וניתוק מוחלט מסביבתו האנושית. היבט אחרון זה וולם או תחישתו של ר' שם טוב אכן לגבי יחס האדם הנמצא במצב של דבקות כלפי בני ביתו¹⁹³. אך אין ספק כי לפניו צעד מרחיק לכת מעבר לנאמר בספר בדי הארץ. אצל ר' יהודה, מהויה הניתוק מהעולם מצב נפשי המקדים את זקסזזה, ומושם כך הוא — כך סביר להניח — קבע ומתמשך יותר מאשר ההינתקות הנורמת בעת הדבקות לפי דעתו של ר' שם טוב. מצב התבודדות מושג באמצעות צירופי אותיות, וכך שדבר היה אצל המקובלים בני האסכולה של אבולעפה¹⁹⁴:

שתייה בקי מאד בחכמת הצירוף ובכחמת הדילוג... אח"כ יעשה פעמים רבים זו הדריך מהתבודדות, בצירוף פסוק שריצזה לגלגול מפסוקי התורה ויתמיד בזאת פעמים רבים חדש או פחות או יותר, כפי אשר רצצת ויראה בהן[אג]תו שהוא שלם בפעולה התיא עוד יעתק בו התבודדות.

הרי ששיטות הצירוף השונות הן חלק מהתבודדות או דרך מדרכיה. לפניו שיטה של העתמולות אינטלקטואלית שתכליתה, לדעת אלבוטני, להכשר את הנשמה לקבל את רוח הקודש.

ח

מן הרואין לציין את השפעת הקשר בין התבודדות, שמות הקודש והשגת רוח הקודש, על דעתו של ר' דוד בן זמרה. מקובל זה, שהכיר את קבלתו של אבולעפה¹⁹⁵, כותב בחיבורו מגן דוד¹⁹⁶:

וכבר ראייתי מי שכtab כי בתבודדות בשמות הקודש בקדושת ובטהרת יגיע למדרגת רוח הקודש ואפי' בזמנ הות¹⁹⁷ והוא עניין שלא יסתפק בו משביל בעניין שמות הקודש.

בהרחבה חומר המתבר הנזכר לדון בסוגיה זו במקומות אחרים. אך בוגד לבאמר במובאה

192 שבת צב ע"א.

193 ראה לעיל התערה 164. והשווה לדעת הבעש"ט בצוואת הריב"ש. ראה ש"ץ, החסידות כmitsiyakh, עמי; פיקאוי (הערה 102 לעיל), עמי, 374. וראה גם לעיל, בדיון על הקلمת הדבקות לתשנות, לדעת ר' יצחק דמן עכו בספריו מאירת עיניים.

194 שלום, כתבי יד בקבלה, עמי, 229—228.

195 ראה בספר מגן דוד, מונភתש תער"ב, יג ע"ג—ע"ד; וכן בשווי'ת הרדב"ג, שווי'ת ללשונות הרמב"ם זיל, סדריקוב תקצ"ו, פב ע"א, סימן לד, שם מצטט הרדב"ג את ספר חי היעולם הבא של אבולעפה.

196 ספר מגן דוד, מט ע"ב.

197 ראה בהמשך את דינונו על ר' חיים ויטאל.

בין דבריו קאו לאלו של אלבוטני גוזלה יותר: א) בשני המקרים מדובר על "חכם העונה לשאלת", ואילו אצל בתה נזכר "חסיד". ב) השימוש בביטוי "שות" משותף לשני המקובלים¹⁹⁸ ונunder מדבריו של בתה. ג) הצירוף "מהכבד והפכו" קרוב לדברי קאו "הדבר והפכו". למatters ותא, אין זה סביר להניח כי קאו הושפע על ידי גוסח גמישה בספר סולם העליה¹⁹⁹, כיוון שקרהו מתעלם כליל מחשיבות התבודדות. זאת ועוד, דברי קאו נכתבו, כפי שאפשר ללמוד מן התasher, מחוץ לארץ-ישראל, ורקשה להניח כי חיבורו של אלבוטני הגיע לשם וצוטט ללא הוכחתו. הדמיון בפרטם בין שני הנוסחים מלמד על מקור משותף שהיה שונה מהגירסה שבספר חוברות הלביבות. נזוז עתה לספר סולם העליה, ר' יהודה אלבוטני מעמיד, כנראה לראשונה בזורה שאינה משתתמת לשתי פנים, את התבודדות כפעילות שונה מהפרישות²⁰⁰:

כי תיקון הגוף²⁰¹, דהיינו הפרישות²⁰² מביאה לידי תורה הכחות ונקיות המדות. השתות מביאה לידי התבודדות הנשמה. והتبודדות מביאה לידי רוח הקודש המביאה לידי נבואה שהוא המדרגת העליונה. אם כן אחת מתקיירם ההכרחים הカリיכים לדורך התבודדות, הוא שיהיה לו תחילת מעלה ההשתנות, שלא יתפעל משום עניין.

לפניו נוסה של אמר תלמודי בטור הדיון על התבודדות. שילוב זה מקנה לשתי הדרגות הרוחניות — השתות והتبודדות — מעמד בכורה בשרשרא המעלות שבמיאות לידי הקודש במסורת התלמודית, והוא מעיד על הבנת המושגים הכלופיים כעריכים התואמים — ואף מסבירים — את המסורת היהודית העתיקה. אולם, לאיה הרמונייסטיות זו יש גם צללים צורמים, מבחינת המסורת התלמודית. הנה, והשתנות מתואמת בהתאם אחד בתלמידו, אך בעית ובעונגה אחת, נוגדת תפיסות יהודיות מרכזיות. בהמשך ישיר למובאה לאחרונה אנו קוראים²⁰³:

אדראבא, ציריך הייתה לו שמחה נפשית ויזיה שמת בחקו וייחשוב בלבו שהוא לבדו יחיד ומושל בכל זה העולם השפל ואין לו שום אדם קרוב ורחוק שידאג עליו²⁰⁴ ולא מי שיעשה לו שום רע ונזק וטרדה ולא שום טובת, כי כל טוב העולם ועשו

185 השווה לעיל ליד הערה 29, והערה 175.

186 פגטון, עמי, 63 הערה 94, גרס כי אלבוטני השפיע על קאו, אך אין לנו מביא כל הוכחה לקיביעתו זו.

187 שלום, כתבי יד בקבלה, עמי, 226.

188 כנראה יש כאן השפעה מסוימת של הบทנת הרמב"ם בין שתי מטרות התורה: תיקון הגוף ותיקון הנפש.

189 ע"פ עבדה וריה, כ ע"ב. תיאור מפורט למשמעות הפרישות מצוי בסמוך לפנוי המובאה שהבאנו, עמי, 226—225. פירוש צופי-יהודית לאמар תלמידי זה, ראה ב��יר שтвор ע"י Franz Rosenthal, "Judeo-Arabic Work under Sufic Influence", HUCA, vol. 15 ff (1940), pp. 442 ff.

190 שלום, כתבי יד בקבלה, עמי, 226.

191 השווה לדברי פלוטוני, באגדה ד', 32, שם מתואר זכרון הידידים, הילדים והasha חלק מהפעילות הנומינתי של הנפש, שיש להחמיר מנגנו. ופלוטוני משבח את שבחתם, שהואאפשרת את הכריתה מן הריבוי אל האחדות. וראה גם בערה 164 לעיל.

וזו, המדברת על השגת רוח הקודש כענין אפשרי בהוויה, מסביר הרדבי את חופה האורמים ותומים כמו שוגג באטען התהובדות¹⁹⁸:

ענין האורמים ותומים ... כי הי' שם שם משמות הקודש ידוע להן מונה בתוד כפלי החשן והי' הכהן מכין דעתו ומחבתו באותו שם ומתבודד בו ומתרבש ברוח הקודש ע"י אותו שם ומצטיר בדעתו.

חופה זו דומה, לדעת הרדבי, לנבואה¹⁹⁹:

כי לפעמים הי' הנביא מכין ומחבון ובהטעורות מעט היה מבין כוונת האל ית' אף' במשל סתום. ולפעמי' לא הי' מכין ומתבודד והי' רואה המראה והמישל, אכן, הנביא נדרש לחתכוון ולהתבודד כדי שיוכל לפענה בעצמו את תוכן המראה²⁰⁰: דאילו כוונת מהשוותיק אל הנבואה בהטהובדות גדול²⁰¹ ידעת מעצמך ולא תצטרך לשאל פ' המשל.

ט

כפי שראינו לעיל, חזורים כמה מוטיבים הקשורים להטהובדות, שמצואים בכתבי ר' אברהם אבולעפה וחסידיו, אצל שני מקובלים מבין המגורשים מספרד ופורטוגל, בראשית המאה הט"ז. ר' יהודית אלבוטיגי, כמותו כר' דוד בן זמרא, חי ופעל בירושלים. נshallת השאלה, האם מקירה גרידא הוא שהעיסוק בהטהובדות פורה בארץ-ישראל במאה הט"ז לאחר שהוא היה קשור למקובלים שעשו בשלהי המאה הי"ג וראשית המאה הי"ד, שהיתה להם זיקה לארץ-ישראל²⁰²? שאלת זו מחריפה לאור העובדה שהמקובלים הספרדים בני המאות הי"ד-ט"ז הتعلמו כמעט לכיששה השוחורה של ר' אברהם אבולעפה, ואף בדור הגירוש הוא עדין נחשב ל"כיששה השוחורה" של הקבלה בעיניו של מקובל ספרדי²⁰³. ההטעינויות המחדשת של מקובלים ממוצא ספרדי בארץ-ישראל בקבלה אבולעפה ושלוחותיה, עשויה לצביע על פגישתם עם מסורת קבליות מזרחית, אשר מיזגה בין הקבלה הנבואה והחסידות האופית-יהודית²⁰⁴. הנחת קיומה של מסורת

198 שם, ייח ע"ד-יט ע"א. על האורמים ותומים אצל אבולעפה, ראה אידל, אברהם אבולעפה, עמ' 315-313. והשווה לדינו על התהובדות אצל ר' חסדי קרשקש ואצל ר' משה בוטריל, במחקרו על התהובדות, פרק התהובדות ובית המקדש.

199 שם, יט ע"א.

200 שם, שם.

201 ביטוי זה חורר כמה פעמים אצל ר' מק. והוא לדוגמא במובאה הרモות על ידי הערה 222.

202 לר' אברהם אבולעפה היה תלמיד מצפה, שלו הוא הקדיש את ספר שומר מצוה, ראה אידל, ארץ ישראל, עמ' 119-120. ספר שער צדק נכח בגיליל או בתברון, ראה שם, עמ' 120. ר' יצחק דמן נולד והתחנך בעכו, ואילו ר' שם טוב אבן גאון סיים את כתיבת ספר ברי הארון בפתחת.

203 ראה הערה 55 לעיל.

204 ראה אידל, איז' ישראלי, עמ' 120-125; הביל', ר' יהודית חליוה וחייבו ספר צפת פענה, "שלם", ד', בערך יוסף הקה, ירושלים תשמ"ד, עמ' 131-134.

קבלת זו, שעקבותיה נעלמים בתקופה של פחות מאותים שנה, עשויה למסביר גם את התהובדות הרבה של מקובליה צפת בתרת התהובדות נוסח אבולעפה ור' יצחק דמן עכו, במחצית השנייה של המאה הט"ז²⁰⁵. משער אני, כי מדובר לא רק בשימור כתבי של אבולעפה ולינגד בהם, אלא גם במסורת קבלת חיה, שעשויה להסביר את התהובדו של ספר סולם העיליה של אלבוטיגי, ומרכיבותם של התהובדות וצירופי האותיות בין מקובליה צפת החל באמצעותם של אלבוטיגי. לעומת זאת, הקבלה הספרדית ערבית הגירוש, דוגמת חוגו של בעל ספר המשיב, עסקה רבת בטכניקות להתגלות, הכוללות השבעה לשאלות חלום²⁰⁶ ומירשימים לכטיבה אוטומטית²⁰⁷. ושיטות אלה זכו להמשך ברור בקבלה הצפתית²⁰⁸. אולם בגיןו לשיטותיו של אבולעפה, אין בדברים אלה הדגשת על הקשר בין התהובדות לבין צירופי האותיות²⁰⁹. לראשונה, בכתבי של ר' משה קורדובייר, אנו למדים על שילוב ניכר של תורה אבולעפה בתחום הסוכום המקיף של הקבלה הספרדית, הוא ספר פרדס רימונדים. בגיןו למיפעלו היסכומי של ר' מאיר אבן גבאי, המבוסס על הקבלה הספרדית כמעט בשלמותו²¹⁰, מצרף קורדובייר נושאים ומובאות כתבי ר' אברהם אבולעפה, ונונות להם מענד שאנו יודעים דוגמתו בין המקובלים המגורשים שפעלו מחוץ לארץ-ישראל²¹¹. שילוב זה ניכר יפה בסוגיות התהובדות, ושלכותיו להפתחות הקבלה יידונו בהמשך דברינו. אין ספק כי בידי מקובליהם היו כמה מחיבוריו החשובים של אבולעפה וחסידיו. כך, למשל, אנו למדים מדבריו של ר' משה קורדובייר בפירשו לסבא דמשפטים²¹²:

ובהתהובdot האדם²¹³ האותיות בסדר אלף-ביתות, עולם, נשא, נפש, עד הדבק עצמו בסוד נשמה רוח נשש, דהינו נר' זון סוד עש"ז בסוד האותיות המתגללות בפיו ובסוד הנקודות ובסוד התהובדות הנמשך לאדם מהם כדכתבי בס' שעורי צדק אשר לר' אברהם אבולעפה(!)²¹⁴ בעל ס' 216 חי העולם הבא.

205 ראה Gershon Scholem, "Kabbalah", EJ (1932), vol. 9, cols. 657-658 ראה אידל, עמי' 39-38.

206 ראה אידל, עיונים, עמ' 201-226.

207 ראה ישעה תשבי, 'דף גנייה מהחברו משיחי-MESSIAH על גירושי ספרד ופורטוגאל', ציון, מה תשמ"ג ע' 98-102. ואcum'ל.

208 ראה אידל, עיונים, עמ' 222-226.

209 ראה הערה 5 לעיל.

210 במנוגרפיה הרחבה על תורתו הקבלית של אברהם אידל, שראתה אור לאחרונה, אין שמו של רולנד גואטשל, Meir ibn Gabbay Le Discours de la Kabbale Espagnole, Leuven 1981 אבולעפה נזכר וכן פעט אותה בוכות עצמו. ראה: — בכרה האמננות של ר' שם טוב בן שם טוב, שהוא ילקוט מיצג למד' של הקבלה הספרדית בתקופתו.

211 לנווטים אחדים, שם שלולים בקבלה הספרדית, מקיש קורדובייר שערים מיהודיים, ובולט בהקשר זה "שער הגירות".

212 כי סנטנסטי, 586, דף 45ב. לקטעים על אודות התהובדות בספר אור יקר, העירה את תשומת ליבי ד"ר ברכה זק, ועל כך נתונה לה תווות.

213 המכונה לסדר האותיות א-ד-ם.

214 והוא המקור היחיד הידוע לי, שבו מוחוס ספר שער צדק לר' אברהם אבולעפה. למרות הדמיון בפרטם וריבם בשיטה הקבלית, ואף בביוגרפיה הרוחנית של המקובל האנונימי ושלי

כי משמו של מזבינים זה הוא מעין ביטול של התஹשות²²⁰ או בידוד הנפש מתஹשות, המאפשר לנשך לדובק במלחה גבולה הימנה. בספר פרדס רימונים הרמ"ק מצטט, ככלונו, קטע חשוב ביותר על התבודדות המשמעות פרישה לזרם מבודד וצירוף האותיות, מתוך ספר אור השכל של ר' אברהם העליונות המכוננות בשם נשמה, רוח, נפש. לנפננו נוסח ניאופלטוני של חפיסת הדבקות שמושפעת לא כמעט מדרכו של בעל ספר שעריו זדק²¹⁴, מן הרואו לעין היטב במשמעות התבודה "התבודדות" בטקסט זה. ברור כי לפניו תיאור של מצב, אליו יגיע המתבודד לאחר תהליך הצירוף, ולא לפניו, כמו בטקסטים שנידונו עד עתה, כאן הופכת התבודדות שלב שלפני הדבקות. מן הרואו להשות את שמישו המוחדר של רמ"ק במונח זה, לדברים שתלמידו, ר' חיים ויטאל, כותב בספר שעריו קדושה, כנראה בשם מורה²¹⁷:

שפי קצת מהקדמונים כי באירוע וגלגול שם בן ע"ב²²³ או שאר השמות, אחר התבודדות גדול, يتגלה לצidak הוכאי המשכיל בעניינים קצת חלק הבה קול ר' לרוח²²⁴ ה' דבר בו ומלווה על לשונו, מטעם שהוא מחבר הכהות ומיחדים ומושכים²²⁵ העוסק בכך כדי מוכן לקבל הרוחניות ורואי לך, שם לא כן יתפרק לאוצר איש אלathy בוגר איש ולויות עד שיושפע עליו רוח השפע ובתנאי שהיא²²⁶ ונפהכו²²⁷ לו סורי הגפן נכרית.

הרי התבודדות בחינת ריכוז היא מקדימה את הילicity צירוף האותיות²²⁸ שתכליתם השגת רוח הקודש, ברוח הקבלה של אבולעפה. הסיפה של המובאה נוטה לתפישתו של מנகית טכנית מסויימת²²⁹, ובעקבות התבודדות זו הנפש זוכה למצב של דבקות. יתכן

למדנו, כי לעיני קורדוביירו היו שניים מהמספרים העיקריים של הקבלה הנבואית, מהם הוא למד, בין היתר, את סוד התבודדות, הקשר, כפי שריאינו בדינונו לעיל, בציורי אוותיות ובציורי הנקודות. התבודדות זו מביאה את הנפש לידי בדיקות עם האיפיזטאות העליונות המכוננות בשם נשמה, רוח, נפש. לנפננו נוסח ניאופלטוני של חפיסת הדבקות שמושפעת לא כמעט מדרכו של בעל ספר שעריו זדק²¹⁴, מן הרואו לעין היטב במשמעות התבודה "התבודדות" בטקסט זה. ברור כי לפניו תיאור של מצב, אליו יגיע המתבודד לאחר תהליך הצירוף, ולא לפניו, כמו בטקסטים שנידונו עד עתה, כאן הופכת התבודדות שלב שלפני הדבקות. מן הרואו להשות את שמישו המוחדר של רמ"ק במונח זה, לדברים שתלמידו, ר' חיים ויטאל, כותב בספר שעריו קדושה, כנראה בשם מורה²¹⁷:

בני הנביאים, שלפניהם תוף וחיליל וגוי כי ע"י מתק קול הניגון נופל עליהם התבודדות²¹⁸, בעקבות הקול ומפשיטים נפשם ואזו המנגן מבטל הניגון ובני הנביאים נשארים באוטו הדבקות העליון ומתחבאים.

במובאה זו, המופיעה אצל ויטאל, כמו אצל רמ"ק, מתרחשת התבודדות כתוצאה

²²⁰ השווה לדברים הנמצאים בספר העצים, המיויחס לר' אברהם ابن עזרא, מהדר' מגשה גראסבערג, לנדוון טרס"א, עמ' יג: "שכל הפועל אשר קראווה שכינה וбо ישיג, המורידו, הבורא לצין בהקשר זה, כי כתבי-יד של ספר שעריו זדק, כי הספריה הבריטית 10809. מן הראיו ציין יתברך, והוא לימדתו בעת התבודדותו ובחיותו ישן". יתכן שיש להסביר מן הביטוי "זוביזוות ישן" על טיב מגב' התבודדות, והוא ניתוק ההרשימות. בכל מקרה, לדברי ספר העצים, התכנים שהתגלו בשני המיצבים הנ"ל, "פרושים ויסדרים בהקץ". וראה למטה הערת²²⁶.

²²¹ פרדס רימונים, ירושלים תשכ"ב, חלק ב, צו ע"א, מקביל לספר אור השכל, כי' ויטאלן²²³, דף 95. רמ"ק מצטט את דברי אבולעפה באילו מקומות בספר הגיקוד, אך בדורר כי לפניו היה ספר אור השכל, זאת לא רק מתוך השוואת לשונו, אלא גם מתוך הוכרת זה בשם שעריו זדק, חברו של אבולעפה, בדרושים שלו בענינו מלאכים, נדפסו אצל שלום, כתבי יד בקבלה, עמ' 232, שם הוא רומז לנושא שהוא הביא בMOVEDו שבספר פרדס רימונים. הסבר לטעות זו, ראה אילן, אברהם אבולעפה, עמ' 25. דברי רהמי צוטטו על ידי ר' חיים ויטאל בתلك ד, שער א, של שעריו קדושה, כי' הספריה הבריטית 749, דף 10.

²²² שם חלק ב, סט ע"ב.

²²³ שם זה חשוב ביחסו להשיבות של אבולעפה, ספר חי העלם הבא.

²²⁴ שמאלא ב' בג.

²²⁵ כאן נחותים צירופי האותיות באמצעות השפע על הספריות ולגורום לייחודה. השווה לדברי ספר העצים לראב"ע, עמ' יג: "ויש נביא שנאל עליו בהקץ מבלי שיחילומו או יתישחו או יירדם, ואם לא היה בקי ו יודע בהירותו ובעובדתו ורבנותו — יהרגתו". וראה גם בעמ' יד. והוא גם לעיל, הערת²²⁰; ובמאמרי 'אגרותו של ר' יצחק מפיסא (?) בשלוש נסחאותיה', "קבץ על יד", י' (תשמ"ב), עמ' 167–166.

²²⁶ ע"פ רימיה ב' כא.

²²⁷ יתכן שרמ"ק עסק בעצםו בציורי ניקוד שם המפורש כדי להציג לפתרון סוגיה קבלית. ראה בספריו שיעור קומתא, וראש תרמ"ה, צ ע"ד. צירופי הניקודים של השם המפורש רוחות ממד בשיטתו של אבולעפה, ורמ"ק ציטט קטע על גושה זה בספר פרדס רימונים. ראה הערת²²¹ לעיל. והשווה גם לדברי ר' שם טוב ابن גאון בספר. כדי האריך שהבאנו לעיל מתוך כי פריס 840, דף 44.

אבולעפה, אין לוחות אותו כמחבר הספר. ואכם". בכלל, בכתב קורדוביירו יש בלבולם ביבליוגרפם לא מעטים, ועל אחד מהם ראה בהערה 221 לקמן. וזהו גם בהערה 215. מן הראיו ציין בהקשר זה, כי כתבי-יד של ספר שעריו זדק, כי הספריה הבריטית 10809. Oz. (איסטער, 954), מתווך דברים של קורדוביירו, ובפתחית דברם אלה נאמר (דף א': "מהחכם השלים מההיר אברהם גלאנטני נ"ע שעמדו מרובה והתכם השלם כמהר משה קורדוביירו זצ"ל"). יתכן כי עליינו להסביר שהחוגו של קורדוביירו ווועתק כי זה המכיל את ספר שעריו זדק.

²²⁸ אמנם, אין למדוד בוואות מאיזוכור זה על היכרותו של רמ"ק עם ספר זה של אבולעפה. אלם, העובדה שהלמידי, ר' חיים ויטאל, מצטט ממנו, ממשתת השוואת הונטה כי עוזרדיוביירו הוביל את ספר חי העולם הבא. (וראה גם הערת²²² לקמן). ומתוך השוואת שיטתו לו של ספר שעריו זדק, הוא הגיע למסקנה שהמתרב אחד לשנייהם. למדנו, כי ספר שעריו זדק היה בידי רמ"ק לאו שם המתרב. מסתבר אף שבדידי חבריו הוגם הקובלנים שהתכלד סביב רמ"ק היו כל הספרים המרכזים המתאים את הטכניקות לתגיע לאקסטזה, שנכתבו בסוף המאה הי"ג וראשית המאה הי"ד: א) ספר חי העולם הבא, ב) ספר אור השכל, ג) ספר החשך, המוצטוט בחלק שטרם נדפס של ספר שעריו קדושה של רח"ז, ד) ספר שעריו זדק של תלמיד אבולעפה, ה) ספרי הרוד"ע: ספר מאירת עיניים, ולפתוח חלקים מספר אוצר תימן.

²²⁹ על נטיות ניאופלטוניות בחיבורו זה, ראה לוזגנא אידל, אברהם אבולעפה, עמ' 95. על הקשר בין התבודדות לבני דבקות הנפש הפרטית בנפש העילנית, ראה בדינונו על ר' עוזר מגירונה, בתיירוט על התבודדות.

²³⁰ כ"י הספריה הבריטית 749, דף 15. והשווה למובאה מספר שיעור קומה, ל ע"ד, שנביא בהמשך. וראה אידל, 'המוסיקה הקבלה הנבואית', עמ' 169–168. קשה לקבעם במודוק מיהו המתרב: רמ"ק שנזכר באותו עמד, כמו שאמר בדברים מסוימים לר' אליהו ד' ויdash זהה הآخرון העבר לוייטאל, או אולי ר' יצחק דמן עכו, הנזכר גם הוא שם, או שמא הדברים נכתבו בידי ויטאל עצמו. התגינה והארונה נהנית סבירה יותר.

²³¹ השווה לביטויי "תרדמת של התבודדות", המופיע בספר התוויגות של רוח"י, ירושלים תש"י, עמ' נגה והשווה פיני, עמ' 187, 181.

²³² על הקבלה שבין המוסיקה ודרך היוזכיות הנגינה ובין צירופי האותיות בתורתו של אבולעפה, ראה אידל, מוסיקה והקבלה הנבואית, עמ' 150–153.

שלמד²³⁷ ויראה בצייר אחד שילמד מזוורת אחות מהצורות הגשמיות שבו שהיא רומרת למטה שהיא ומומת ברוחניים העליונים ויראה פרטיו דברים שבו ועניניהם גונניה, אורותיה שם יבא להשכל פגמיות סתרי הסוד אשר ברוחניות הצורה ההייא ויתדבק. וזה היה עניין אדם בגין עזן. ועתה אם הכרובים היו גרים גשמיים רוחניים, יסתכל בהם ובא להתבודד ולהשיג מtower מה שהענין מזעיר לעניין ההבטה מה שהשכל מסתבר מtower הגשמי ברוחני.

המקובל יכול לעלות אל "השכלת בוראו" מtower התבוננות בצורת אבריו הגשמיים, באמצעות התבודדות. קביעה זו מוכירה במידה מסוימת את מעשה בתהמלך של ר' יצחק דמן עכו, שהובא בחיבור תלמידו של רם"ק, ר' אלהו די וידאש. זאת ועוד, לדברי הריד"ע²³⁸ "ומהמරוגש תבין המושכל כי מבשרך תחזה אלוה". לפניו ואראציה קבלית על הנושא "דע עצך ותדע אלהיך"²³⁹, כאשר התבודדות²⁴⁰ חופשת מקום מרכז במעבר שבין עצמן — קרי גופך — ובין האלוהות. התבודדות היא אמצעי לחשיפת המקור העליון של הטוויות הגשמיות. הפסקת התבודדות עלולה לגרום להבנה מעוותה של התופעות. על משה רבינו אנו למדים כי²⁴¹:

ליהיו פונה לבבו מהتبודדות ונבואה, לברחו משליחות הבורא והחזר ראשו

237 עדות נוספת כי לדעת רם"ק היו קיימותתרבות ישראל שיטות התבודדות מפורחות. ראה לעיל, העטרה 106.

Alexander Altmann, "The Delphic Maxim in Medieval Islam and Judaism", in: Biblical and Other Studies (ed. A. Altmann, Cambridge, Mass. 1963), pp. 196–231 דברי רם"ק, בספר שיעור קומה, לד"א; צד ע"ב; וכן שלמה, שם (הערה 230), עמ' 29–28. אלטמן, שם, עמ' 209 הבהיר את ספר התמונה מכורו והראשון להבנה הקבלית של הפסק שבספר אイוב יט כו. אך, כיוון שהיבור קבלי הנקבר במאה י"ד, יש לאות בתקדים שבקבלה מהווו של ר' יוסף אשכני מקורות לתפיסתו של בעל ספר התמונה; ראה בפירוש ספר יצירה לר' יוסף אשכני, ירושלים תשכ"ה, יג ע"א; ובכ"ז אוכספורד, 2073, דף 170א. על הקשר האפשרי בין ספר התמונה והוגו של ר' יוסף אשכני, ראה במאמרי הנזכר בעריה 158 לעיל, עמ' 204–205 העודה 207. וראה גם אצל ר' בחוי בן אשר, כד הקמת ערך פסח (ג), (כתבו רבנו בתיה, מהדר' שעוזל, ירושלים תש"ל, עמ' שכא). בן דורי של ר' יוסף אשכני, ר' יצחק דמן עכו, עשוי להיות אחד המקורות של רם"ק. בחיבור קצר של ר' יצחק, הנזכר בΖώρα אגונימית בcccc' אוכספורד 1638, דף 49א, נאמר: "הספ" שטם מיהדות זו לו וכולם בא"ס מכל ר' קצחות ולעולם כשותפה להשיג הנשכלה (ו) במיהדות ומן המורגותות תשלול המשכלה באמת מני(!) ומברשי אהוה אלה". והשווות תפיסה זו של מעבר מתמגרש אל המושכל, הקשור גם כאן באלוות, לסיפה של המובאה עלי הערכה 115). שימוש קרובי זהה שככ"ז אוכספורד 1638, בפסק שבאוב, מצו גם בספר מאירת עיניים, עמ' קיח, רלאג.

240 השווה לנזכר בספר אויר יקר, כרך י, עמ' ח: "שאם תאמר יתבודד בעניין העולם הוא ויבין מtower גילויו נסתורו כאשר עשו כמה חכמים". הקשור שבין ההשגה והتبודדות מושג היטב אצל רם"ק בכמה מקורות. ראה לדוגמא את דבריו על הספריות: "וישתעשעו ג'ב הספרי בתבודודם והשגתם עצמותם" (ספר שיעור קומה, מג ע"ב).

241 דרישות בעניני המלאכים מהרמ"ק, נדפס בטור מלאי עליון של ראוון מרגליות, ירושלים תש"ה, נספח, עמ' כא. והשווות לנזכר בספר שיעור קומה, צד ע"ג.

ר' יצחק דמן עכו, כיוון שהצירוף מבשיר את נשף האדם לקלוט את השפע או הרוחניות. מונח זה מתרפרש במקומות אחרים, גם שם בהקשר התבודדות²²⁹: והגבאים ע"ה היו מشيخים דרכם אותו האותיות, התבודדות גדול וכוכות הנשמה הטעורה, אותה הרוחניות המתלבשת באותיות.

הרי שהאותיות המצורפות בידי המקובל, הופכות כאן למיעין טليسמנגים הקולטים את השפע העליון²³⁰. לאחר קליטת הרוחניות באמצעות האותיות, נפתחת היא גם בשפת האדם המונגה לכך על ידי הריכוז²³¹. התבודדות מתוארת כדרך של מעבר הנפש מעולם החומר לעולם הרוח מחוד גיסא, וכטכניתה של התעלות רוחנית מtower התבוננות במורגש והפשטו והבנת הרוחניות שבו, מайдך גיסא. ההיבט המיסטי של התבודדות ניכר יפה בספר אחר של רם"ק, הוא ספר שיעור קומה²³²:

233 בני הנביאים, שהיו מכינים עצם אל הנבואה והותה עוז צריך אליהם שמהה²³⁴ קחו לי מגנן והיתה כנגן המגן וכוכו²³⁵. והוא מtabוזדים כפי ידיעתם להתבודד בהשגת המועלות הגפלאות והפשטות חרם והפשטו השכל בגוף עד שהחומר נזוב ולא היו מشيخים בו כלל, אלא כל השכלתם בדורשים וסדר המועלות ההם העליונות. מtabוזדים ונפשטים מהחומר ומסתלקים והרי עניין זה הוא הבנת האדם מצד עצמו.

לדעת רם"ק, היו בידי בני הנביאים, קרי המיסטיונים לגיונדים הקדמוניים, שיטות התבודדות מיוחדות: "כפי ידיעתם להתבודד", שתורו את הדור לחתפות הרגשיות והקנת השכל המונתק מהחומר להשגת מערצת הספריות: "המעלות הנפלאות", "המעלות והם העליונות". על המعبد ההכרתי בין הגשמי ובין הרוחני למדים אלו מספר אור יקר²³⁶:

ירצה אחד להשתעשע בתשכלת בוראו, יתבודד כפי התקדמות המקובלות אליו

237 פרדס רימוניים, חלק ב, צה ע"ד. על הרקע לתפיסה זו, ראה משה אידל 'הפירוש המאגי והנאופלטוני של הקבלה בתקופת הריניאנס', מהקריירוסים במחשבת ישראל', ד (תשמ"ב), עמ' 72–77. על הדמיון שבין תפיסת "הרוחניות" אצל רם"ק וזוסוף בן שלמה ר' יותנן אלימנו ומקורותיו, ירושלים תשכ"ה, וראה גם בדבריו של זוסוף בן שלמה, תורת האלוהות של ר' משה קורדובירו, ירושלים תשכ"ה, עמ' 42–41. התבודדות גורמת גם ליריזות הנשומות לצורכי גילוי סודות. ראה במובאה מספר אור יקר, שתידין בפרק על התבודדות בשדה.

238 על זיכוך הנפש בתקשר לקליטת הרוחניות באמצעות האותיות, ראה אידל, שם, עמ' 73. ורשא תרמ"ה, ל ע"ד. על קטע זה, ראה בן שלמה, שם (הערה 230), עמ' 40. והשווות לבת שותבano לעיל מכ"ז הספריה הבריטית 749, דף 15ב.

239 כאן ניכרת יפה השפעת דברי הרמב"ם בהלכות יסודי תורה ז, ובכלל זה השימוש המירוח במונה " התבודדות" כרכיבו מחשבתי.

240 מלכים ב' ג טו. על תקש בין נגינה לנבואה, ראה אידל, המוסיקה והקללה הנבואית, עמ' 156 ואילך. 241 ירושלים תשל"ט, כרך י, עמ' ג. והשווות בספר שיעור קומה, צד ע"ד: "שיתבודד האדם בחכמתו האלוהית כששכל בבריאות גנטזאות ושכל בתוכו איברים".

לפנינו גישה מעניינת, המזכירה את דעתו של ר' יצחק דמן עכו על אי-יכולתו של המיסטיון לחזור לسودה של התורה.²⁴⁸

לחדרתה של תפיסת התבובדות, שמשמעותה ריכזו אינטלקטואלי, לעיתים יחד עם הטכנית של צירופי אותיות, להזכיר כתביו של רמ"ק, דינה השלכת החשובה ממעבר לקילטת הקבלה הנבוית אל המסגרת של הקבלה התיאורית הספרדית. תדריה זו אפשרה את הפצתם של כמה יסודות קשורים לטכניקה של צירופי אותיות בקבלה בכלל. אך השובה לא פחות היא העלתה של חשיבות התבובדות בטקסטים שנכתבו על ידי תלמידיו של רמ"ק. כונתנו לספרייה המוסר הקבלי החשובים שנכתבו בשליש האחרון של המאה ה-17²⁴⁹. כפי שכבר רأינו לעיל, העתיק ר' אליהו די יידאש בספרו ראשית חכמה את המשל על בת-המלך של ר' יצחק דמן עכו. במקומות אחרים בתיבורי חווורים משלים שבתם נזכרה התבובדות בחינת פרישה מן החברה.²⁵⁰ אך דומה כי יותר מאשר נתר בכתובים על אודות התבובדות, היה ידוע כדי יידאש מפי מורו, ר' חיים ויטאל מספר שערי קדושה:²⁵¹

העד לי הר' אליהו די יידאש ז"ל בעל ראשית חכמה בשם רב' ה' משה קורדוייארו ז"ל בעל הפרדס שכיר הרצויה לידע מבוקשו ירגיל עצמו בקדושה... אחר שיאמר סדר ק"ש שעל תמייטה יתבודד מעט בשכלו.

לமדרנו כי בעלה הועברו מסורות הקשורות לחסיבות התבובדות, וסביר להניח כי אף לקורדיוביו עצמו היו מסורות שלא העלה על הכתב השערת זו מסתברת גם מבדיקת החומר הרב על התבובדות המזוי בחילק הבלתי-נדפס של ספר שער קדושה של ויטאל.

248 השווה ספר אוצר חיים, כ"י מוסקבה—גינזבורג, 775, קו ע"ב—קו ע"א. על דברים אלה של הריד"ע, ראה גוטלב, מתקרים, עמ' 245–244; אידל, אברהם אבולעפה, עמ' 319.

249 ראה בשער הקדושה, פרק יב (קעו ע"א). ואילו בפרק ג' של השער הזה מובא מעשה של אחד "מהתבובדים", שדומה שנלקחת מאחד מספריו של ר' יצחק דמן עכו. ודומה כי ספרו זה שימש מקור לסייעו של שי עגנון 'אגדת הספר'. ראה: אלו ואלו, ירושלים—ת"א תשכ"ט, עמ' קמ—קמما. על מלעת התבובדות, ראה את הדברים בשמו של הריד"ע אצל די יידאש, בשער האחתבת, פרק ג' (גט ע"א). כנראה מכאן העתק ר' חיים ויטאל את דבריו הריד"ע בשער קדושה, כ"י הספריה הבריטית 749, דף 15ב. יש להזכיר כי במקורות תallee אין נוכרים צירופי אותיות, אולם אין ספק כי די יידאש היה מועז לטבעקה זו. ראה שער היראה, פרק י; אידל, אברהם אבולעפה, עמ' 259–260.

250 כ"י הספריה הבריטית 749, דף 15ב. על תקשורתם של טקסט זה במחקריו על התבובדות, בפרק על שאלת תולום, והשווות את דבריו קורדוייבו, בדרושים בעיניים מלאכים, אצל ר' מרגליות, מלכי עליון, עמ' פג, ולידינו של אלבוטני בכמה מקומות בספר סולם העליון. השימוש בשאלת חלום בהקשר לצירופי אותיות מופיע כבר אצל תלמידיו של אבולעפה, וכבראיה יש כאן משום השפעה צופית. ראה טרמיגנאמ, עמ' 158; פנטון, עמ' 16–17, ועמ' 61 העירה 72; אידל, עיונים, עמ' 205 והערה 65 לעיל.

בחשובו שמש אביו עמרם היה קוראו ואלו התבובד באותה שעה, השיג דרך היות הקול משתלשל ויורד מבר' ליצ'י ומיצ'י' לעשי'... וכן היה עניין שМОאל בתחילת נבאותו שלא התבובד להציג דרך הקול, עם תיוזו ראוי לנבואה, וחשב היהות הקול קול בני אדם בעל כל דבר כי שומע עבדך, היינו שהتبובד והציג דרך המדרגות לנבואה וראתה השתששות הקול וכו'.

כאן הופכת התבובדות מעין ריכזו והתבוגנות בעת ובונגה אחת. היא האמצעי המאפשר לשכל האנושי להחויר את מהות הדברים לשרשם העליון על ידי השגת עצמותם. וזהו הוריך שהאדם פונה אל העולם העליון:²⁵²

והנה אל החכמה שני פנים: הפן העליון פונה אל הכהן ואין אותו הפגנים מסתכלים למטה... הפן השני התחthon פונה למטה... כך היה אל האדם שני פנים: הפן הראשון הוא התבובדותו בקומו כדי להוסיף חכמה ולתקנה. השני למד בני אדם.

ודמגנו כי חשוב להתעכ卜 על תפוצת מסוימת בשימוש במונח התבובדות אצל רמ"ק. הריכזו המחשבי מביא את האדם לתשופ את המהות הנסתרת של מושא התבוננות, ופעולה זו משמעה הבנת השורש העליון והדרך שבה השתלשל הדבר הרוחני לידי גשמיות. לדעת רמ"ק, תיב אמונה השכל האנושי להתפשט מגשמיותו רק כדי שיוכל לחזור בעינו המורוכו מبعد לגשמיות של דברים אחרים, לתשופ את רוחניותם²⁵³ ולהגיע בסופו של דבר לאל עצמו. לפי טקסט אחר, דומה כי רמ"ק גורס כי יש נושאים שאף התבובדות אינה יכולה להבטיח את השגמת:²⁵⁴

שהרי התורה היא סוד התורה העליונה מטה ואינה נבדלת מון הספירות,²⁵⁵ אמן היא עניין נמצוא למטה נקשר ברוחניות הספירות וכאשר יתבודד האדם להשכיל בסוד הוות ישתאה יחריש לדעתו ולא ימצאהו, שאין התורה הוויה נבדלת נמצאת למטה.²⁵⁶

242 שמואל א', ג. ט. ותשווה בספר שיעור קומה, גדר ע"ב: נד ע"ד—נה ע"א.

243 תומר דבורה, פרק ג.

244 ראה בספר אויר יקר, בריך ג', עמ' ת: "וישירצת האדם להתבודד להשכיל מה, יתפשט מוחומו ריבים. ראה בין התבובדות בחינות ריבוכו המתחשבה בין חפשתו הגשמיות מופיעה במקורות ודברי ייטאל הרמוניים על ידי בהURA 217 לעיל, ואצל, פין, עמ' 189–190; ולדברי רמ"ק בספר שיעור קומה, הרמוניים ע"י בהURA 232 לעיל. והשווות כבר לדברי יעקב בן הרוש"ש, אורת חיים, סימן צח: "שחווי מתבוזדים... עד שתו מגיעים להתפשטות הגשמיות ולהתגברות רוח השכלויות". וראה אף את דבריו אלגוזאי, ליד העירה 38 לעיל, והנאמר אצל אלבוטני, לעיל העירה 180.

245 ספר אויר יקר, תקוני זהר, בבא בתרא, כ"י מודינה, דף קטו ע"ב.

246 על הוות התורה למערכת הספירות בקבלה, ראה אידל, חפיסת התורה, עמ' 49–84. וראה גם בהערה הבאה.

247 בדרך כלל גורס רמ"ק כי התורה הרוחנית יורדת ומתרגשת בעולם השפל. ראה ברכה זק, 'קטע מפирושו של ר' משה קורדוייבו ל"ריעיא מהימנא", "קובץ על יד", (כ) (תשמ"ב), עמ' 256–258. וראה גם במאובאה מספר אויר יקר שהבאנו לעיל, ליד העירה 236.

חלק זה רצוף מובאות, שמקורן בכתביו אבולעפה²⁶¹, הריד"ע ואף מחומר בלתי מוגהה העוסקות בהתבודדות²⁶². גם בחיבור השלישי שנכתב בחוגו של רמ"ק, הוא ספר חרדים לר' אלעזר אוכרי, נזכר הריד"ע²⁶³, והוא מרבה לדון בענייני ההתבודדות²⁶⁴, והגשימה הלהכה למעשה²⁶⁵. לעניינינו מן הרואי לעין בשני מאמרם, שניכרת בהם, לדעתינו, השפעה צופית. ואחד מצוין ביום המיסטי של אוכרי²⁶⁶:

דכתיב שיזית ה/ לנגיד תמיד²⁶⁷... כתכתב בספר חותבת הלבבות שלא יתכו עבד ואדרון והוא נבזה בעניינו ובמאס ויהיא שין בעניינו מכבדיו ומחרפיו, כדאמר החסיד לאדם שרצת להתבודד, לא תוכל אלא בהגנת בשפלה ובוין עד שהשתווית... וגו' תנאי העבד בפסוק זה שווית²⁶⁸ כלומר הכל אני משוה מחרפי ומכבד כי תולעת אני,

ודומני, כי למרות ההזכורה המפורשת של ספר חותבת הלבבות, אין לראות בחיבור זה את מקורו הישיר של אוכרי. (א) אין בחוי מוכיר את ההתבודדות בהקשר להשתנות. (ב) אין דברי בחיי פירוש לפסוק שבמהלם. (ג) הלשונות של שני המאים שונים בפרטם רבם, כגון יש לתגניך כי לפני אוכרי עמד מקור נוטף, אולי אחד מכתבי ר' יצחק דמן עכו²⁶⁹, שנכתב בהשפעה צופית.

במקום אחר מצטט אוכרי את הראי²⁷⁰, כמו שגורס כי ההתבודדות "מעיל לנפש שבעתים מהלמוד ולפי כח יכולת האדם יפרש ויתבודד יום א' בשבוע וכו'". דומה

ראה אידל, אברהם אבולעפה, עמ' 19 ועמ' 67 הערה 20. וראה גם את דבריו של ויטאל,

בספר התזינות, ירושלים תש"ה, עמ' צה:
חלמה נחמה בת צייד כי ראתה אותו מתבודד ומתלבש בשלביות אש ואורות גדולים והיתה זו בשביב שהייתו מוציא מפי שמות-קדש ומהרהור בהם".
אם גם רק חלום לפנינו, אך מסתורת מגנו הויה בין ההתבודדות והזכרת. שמות-האל ובין הגעה למצב-אקסטטי. התחלשות באש עשויה לromo למצב דומה לה שוכנים לו העוסקים במעשה מרכבים.

252 וראה גם لكمן, בנספח על עצמת עניינים והתבודדות.
253 מל אבית תש"א, עמ' לב, שט.

254 שם, עמ' קסג, רנו, רסג, רונ, רצא-רצוב, שט.
255 ראה פכטור, חייו, עמ' 57–65; הנ"ל, דביבות, עמ' 90–96.

256 כי' בתה"ל / ניו יורק 809, R, דף 212ב, נדפס על ידי פכטור, חייו, עמ' 140.
257 תהלים טז ח.

258 פירוש הפועל "שייתה" מלשון השתוות,מצו, לפחות בזורה מדורות, בספר שער קדושת ג' ; ואחר כך בהשל"ה, שנכנה גרם לתפוצתה של תפיסת ההשתנות בהקשר לפסוק שבhalbim, בספרות החסידות. ראה זאב גרט, ספרות ההנגנות החסידית כביטוי להגנה ואתושים (עבדת דוקטור, ירושלים תש"ט), עמ' 153. וראה לעיל, הערה 22. שימוש בפסק זה בדיבוקת מאיית עניינים, עמ' רוי (פרשת עקב), וכן בעמ' י, ובספר אוצר חיים. ראה מה שהבאתי במאמרי, ארץ ישראל, עמ' 123 הערה 26. הפסוק מופיע, בהקשר מיסטי מובהק גם בספר מגדי מישרים, פרשת מקץ, לו ע"א; בספר חרדים, עמ' לה. וראה גם פכטור, דביבות, עמ' 90, ושהווה גם לפירושו של ר' יוסף יעבץ במקומם, שם נזכרת ההתבודדות כנראה במשמעות ריכו אינטלקטואלי, בהקשר לפסוק זה. וראה גם זאב גרט, 'מקורותיו ועריכתו של ספר דרכי צדק', "מחקרים ירושלמיים במחשבת ישראל", א (תש"ב), עמ' 144–143 והערה 31.

259 ספר חרדים, עמ' גנו. וראה ורבולובסקי, קארו, עמ' 63–64. וראה ליד הערה 181 לעיל.

כי הערכה מופלת זו של ההתבודדות, שיצאה מפיו של הארוי שהחל את דרכו שלו מכתבודד²⁶¹, משקפת את התפיסה הצופית של עלויות ההתבודדות על הלימוד²⁶². מן הרואי לציין, כי למרות שאין צמידות בטקסטים אלה בין המונת "התבודדות" ובין צירופי האותיות או הוכרת השמות, יש לתגניך כי אלה בין מונחים טכנית שאוכרי השתמש בה הלהכה למעשה בהיותו בלבד²⁶³. ביוםנו המיסטי הוא כותב²⁶⁴:

ומייחד²⁶⁵ כל הרוגעים שמוטו ית' בשמחה ורעדת ובורה מהחברה כל האפשר ושתייקה²⁶⁶ לغمרי באש נגזה יהדי ירא וחותל והואר²⁶⁷ אשר על ראשך²⁶⁸ תמיד עשו לך רך וקונך לך חבר.

מקבילה מעניינת לדברים אלה, מצויה בספר חרדים, שהוא כידוע ספר עממי ונפוץ ביוור²⁶⁹:

אמנם תשכל בשכלך השכלת עיגום²⁷⁰ ותדמה את אותיות השמות, שאות מוחרך לך, אמנם תדמה יותר מאותיות — מגשים. ודמיון האותיות בהשכלת השכל.

לפנינו טכנית שאינה זהה לתורת צירופי האותיות, אולם דמיון — דמיינו ויוואליותה — של אותיות שמות האל מצוי כבר בכתביו אבולעפה²⁷¹ ואצל הריד"ע²⁷², ויש לתגניך כי השפעתם של מקובלים אלה ניכרת בדרכיו אלה של אוכרי.

השתלבותה של תפיסת ההתבודדות בכתביו המוסר של תלמידי הרמ"ק מהותה שלב אחרון בתהילך של חידרתה של ההתבודדות, כהוראה הלהכה למעשה, אל תוך התרבות

261 ראה בטקסטים שהובאו אצל מאיר בניהו, ספר תולדות הארוי, ירושלים, תשכ"ג, עמ' 154, 287. על השימוש של הארוי בהתבודדות כדי להתעמק במאמר זה והרי, ראה שם, עמ' 166, 319.

262 ראה לעיל, בקטע שהבאו מספר מאוני צדק של אלגואלי, ואת התודית שהובא אצל אברונגבי אל סוהרואידי, "התבודדות לשעה אחת טובת יותר מפולחן של שנה שלמה". ראה A Sufi Rule for Novices, An Abriged Translation and Introduction by Menahem Milson (Cambridge, Mass. 1975), p. 49 שצווינו אצל רובלובסקי, קארו, עמ' 64 הערה 3.

263 ראה ורבולובסקי, קארו, עמ' 65; פכטור, דביבות, עמ' 89.

264 גדרס ע"י פכטור, דביבות, עמ' 88; פכטור, חייו, עמ' 135. והשוואה לתיאורו של חנוך, כפי שהובא בספר מאירת עיגום, עמ' מו, ואשר היה ידוע לקורדוביון. ראה פרדס רימונים, כב ע"ד. ראה הערה 90 לעיל.

265 על הקמת השתקה לדיכר, ולעתים בהתבודדות, אצל הצופים, ראה אנגראט, עמ' 73.

266 על הופעת האור בממצבים אקסטטיבים, ראה שוב אצל פכטור, חייו, עמ' 136, 139. וביחד בדבריו של אוכרי, בספר חרדים, עמ' רנו: "חחסידים הראשונים... שהיו בטלים מלימודם למלאת התבודדות והדבקות ומדמים אור השכינה שעלה ראשםם אבל מטופש סביבם ושם בתוך האור ישבבים... ואוזם וועדים בעבע ושהם על אחת רעה". על הופעת האפרה לדוקטור, ירושלים תש"ט, עמ' 161–160; שי' אופנהיימר, עמ' 153. וראה לעיל, הערה 22. שימוש בפסק זה בדיבוקת מאיית עניינים, עמ' רוי (פרשת עקב), וכן בעמ' י, ובספר אוצר חיים. ראה מה שהבאתי במאמרי, ארץ ישראל, עמ' 123 הערה 26. הפסוק

267 מופיע, בהקשר מיסטי מובהק גם בספר מגדי מישרים, פרשת מקץ, לו ע"א; בספר חרדים, עמ' לה. וראה גם פכטור, דביבות, עמ' 90, ושהווה גם לפירושו של ר' יוסף יעבץ במקומם,

שם נזכרת התבודדות כנראה במשמעות ריכו אינטלקטואלי, בהקשר לפסוק זה. וראה גם זאב גרט, 'מקורותיו ועריכתו של ספר דרכי צדק', "מחקרים ירושלמיים במחשבת ישראל", א (תש"ב), עמ' 144–143 והערה 31.

268 השווה לנאמר במקום אחר ביוון, פכטור, חייו, עמ' 138: "ומגנו אתחבל ואותיות שמו הגדי ית' עלי רזמי דכטיב (מיכבה יג) וה' בואשם". ושהווה גם לנאמר שם, עמ' 144–145.

269 שם, עמ' מג.

270 הכוונה לסתירות.

271 אידל, אברהם אבולעפה, עמ' 264–261.

272 שם, עמ' 262–264.

נספח
התבוננות ועצמת העיניים

את הדרכים המעשיות המומלצות על ידי המקובלים כדי להשיג מצב של ריכוז — דהיינו התבוננות — היא עצמת העיניים.¹ טכניקה זו ידועה לנו היטב בצויפות,² וב嗑שר להשגת הכוונה בתפילה³ ולצורך התבוננות בגוונים המתוגלים בתודעת האדם — אצל המקובלים.⁴

מקובל אונומי רואה בעצמת עיניים "עיקר התבוננות":⁵

ואיך עיקר התבוננות? סתימת העיניים זמנן מרובה וכפי רבוי זמן הסתימה כך רבוי ההשגחה. לפיכך חמיד יהיו עיניו סגורות עד אשר תעלת בידיו ההשגה ועם מיסטיות יהודים. עליינו לבדוק את עקבותיהם של התפיסות שניתנו לעיל בכתביים הסגירה בבטול כל מחשבות ושמיעת قول.

קשר בין עצמת העיניים וה התבוננות כאן הוא ניתן. האדם מתחשש. ויתוך זה אפשר ריכוז, ומכאן אפשרות ההשגחה. לפי גודל והתשגה, יזכה המתבונד בהשגחת קשוות בין השגה והשגחה מרמו על השפעה אפשרית של תפיסת הרמב"ם את היהם בינהו.⁶ בראשית המאה ה-17 כתוב ר' יהודה אלבוטני בספר סולם העליה:⁷

שהמתבונדים, כאשר מעיניים באיזות ענין או דרוש עמוק מאד סוגרים עינייהם ובמעט מבטלים כחותיהם כדי להוציאו שכלה הטמון מתחכ לפועל ולהקם בשכלם הדרוש הוא ולחקו ולשקעו בנפשם.

כאן, כמו בМОבאות האונומית, מתקשות עצמת העיניים בתבונדים מחד גיסא, וליכולת ההשגה מאידך גיסא. במקום אחר, אלבוטני מוסיף להזכיר שהעתיק מתוך ספר חי העולם הבא של ר' אברהם אבולעפה, את הפסיקת הבאה:⁸

1 על נושא עצמת העיניים בספרות המוסר ותקבלה, ראה זאב גריס (לעיל, הערה 258, עמ' 168–170; שם, ש"ץ אופנתני, עמ' 108).

2 ראה באנירט, עמ' 70, 73, 80. ותשווות גם לפרקם בהצלחה המיוחסים להרמב"ם, מה"ש"ץ דודוביץ–ד"ץ בגעט, ירושלים הרטצ"ט, עמ' 7. הפרטיקה של עצמת העיניים עתיקה היא בILI ספק, ויש לה זיקת להופעת המונח "מיסטיקה", הנגור מהפעל היוני suo, muo, Festugiere, La revelation d'Hermes A.M.J.

.Trismegiste, Paris 1950, vol. 1, pp. 305–306

3 ראה בספר היישר, המיויחס לרביבנו שם, שער יג, ירושלים תשכ"ז, עמ' קט.

4 נושא זה יידון בהרחבה במאמר נפרד.

5 כי פריס, ספרית כל ישראל חברים, VI B 167.

6 מורה הנבוכים, ח"ג פ"א.

7 נדפס על ידי גרשム שלום, 'פרקים מס' סולם העליה לר' יהודה אלבוטני', 'קריית ספר', נב' (תש"ה), עמ' 163.

8 נדפס על ידי שלום, כתבי יד בקבלה, עמ' 227. התיאור המובא כאן הוא חלק ממהלך התבוננות.

היהודית. כתביו של אבולעפה מוחווים בראשית מהלך של ספיגת התפיסה הצופית בתחום הקבלה. אףם ספריו נועד לחידי סוגלת, ואם כי חיבורו אבולעפה נפוץ בכתביו היה הטעמה מוגבלת בדור כל אחד למוקבים. קליטת תפיסת התבוננות בשל רמ"ק שמשה התפתחות חזקה להצעה בקרבת ציבור גורבא יהוד, זו בשיל השפעתו של ספר פרדס רימונים והן בשל הכללת התבוננות כערך דתי בספריו המסור הceptu. תלמידיו הגינוו את התורה לצוף אוטיות. החלק הריבועי שבספר שער קדושה של ויטאל, המתויק הוראות מפורחות לצירופי אוטיות, לא נדפס מעולם. אוצרו ידע בלי ספק על העיסוק בשמות האל בקשר לתהgalot, והשתמש בו, אך הוא מעט לוחיב את הדיבור בנושא זה. ואילו אצל די וידיאש אין ניכרת הצדירות בין התבוננות וצירופי האוטיות כלל. אין ספק כי אופיים העממי של ספרי המוסר הוא שגורם לתאנע חלק מוסים זה של קבלת אבולעפה. אך חלקה לאחר — התבוננות — המשיכה, יחד עם תפיסותיו של ר' בחיה אבן פקודה בנושא זה, לתות מוקור השראת להתנהגותם של מיסטיות יהודים. עליינו לבדוק את עקבותיהם של התפיסות שניתנו לעיל בכתביים של מיסטיות יהודים, ויתכן אף בכתביו של רמ"ק.

מן הרואין, לבוט, לדון על מקוםו של הטקסטים שהבאו לעיל במסגרת המיסטיקה היהודית בכלל. המוניות דרך מיזחית ומפורחת לא הייתה עניין תיאורתי גרידא. יש לתנין כי רוב המקובלים שדבריהם הובאו לעיל, הבחנו בחוויות מיסטיות לאחר שנקטו צעדים שתיארנו לעיל: ריכו שכלי וצירופי אוטיות או הוכרת שמות. כדי לציין שתפיסות, שאפשר להגדירן כ*mystica unio*, מופיעות בכתביים של ר' אברהם אבולעפה²⁷³, ר' יצחק דמן עכו²⁷⁴, ר' יהודה אלבוטני²⁷⁵, ד' וידיאש²⁷⁶; או מצבים אקסטטיבים כמו במקרה של אוצרו דומה כי דיווננו לעיל עשוי לשמש מעין הקדמה לנזהה מפורט יותר של אחת הסוגיות המרכזיות במחקר המיסטיקה היהודית: חדרתה של *mystica unio* לתוך החשיבה והמעשה הקבליים.

273 אידל, אברהם אבולעפה, עמ' 324–329.

274 שם, ווערטה 79 לעיל.

275 ראה במקום הרמז בהערה 204 לעיל.

276 פקטר, דביבות, עמ' 104 הערה 204, ועמ' 114.

277 פקטר, חייו, עמ' 136.

כאלו יצאה נפשך מן גוף והיא עולה לרקיע¹⁴ ואחר ההתפשות תקרה משנה¹⁵ אחת איזו שחרצת פעמים רבות תכופות זו לו ותוכין להדיבך נפשך בנפש התנאה הנז' במשנה היה.

במirschם אחר, המופיע בסימוכות, ממליין ויטאל¹⁶:

התבודד בבית יהידי ותעצים עיניך, ואם מתעטף בטלית ותלבש תפליין יהיה יותר טוב, ואחר שתפנה מהשוויה¹⁷ לגמרי תזרוף במחשבתך תוכיר איזה תיבה שתרצה בכל צירופת. כי אין קפidea באיזה תיבה תזרוף אלא באיזו שתרצה דרך משל ארץ' אצ'ר ריא'ץ' רצ'א צא'ר צר'א.

תיאורים אלה של התבודדות הולמים בפרטם רבים את הטכניקה שמילין עליה ר' אברהם אבולעפה¹⁸: התבודדות בבית יהיד, לבישת טלית ותפליין, עצמת העינים¹⁹ וצירוף אותן. אולם, אין ספק שלפרטם אלה נספרו היפותיות מאותרות יותר, ובכלל זה דבקות נפש המתבודד בנפש התנאה הקשור לשנה שמשננים אותה והעליה לרקיע, למרות זאת עליינו לקבוע שתיאוריו של ויטאל מעדים על המשך, תוך כדי שינוי, של הקבלה הנבואהית מבית מדרשו של ר' אברהם אבולעפה. כיוון שקביעה זו נcona גם לגבי הפרקтика הנזכרת גם לצורך ייחודים נוסח קבלת הארץ²⁰:

לפנינו עד בולט לעומת דברי קוזמיו. עיקר עצמת העינים וה התבודדות היא עתה זיכיה לרוח הקודש, ולא עוד יציאת תשכל מזו הכה אל הפועל. ויטאל חזר ומציע את דרך הנזכר עד אשר יזכה ותגוע עליו הרוח...

ושוב, במirschם מגני שהיה ברשותו של ר' חיים ויטאל, או בכתב בידיו הוא, אנו קוראים²¹:

ואנו במצב הזה יעצום עיניך בחזקה ויסתום בחזק גدول וברחת וברעה ויזעוז כל גוף וארכובותיו וכו'.

הקדמת עצמת העינים לדרכו ההשגה מצאה את דרכה אל אחד החיבורים המפורסמים ביותר של ר' חיים ויטאל, הוא ספר שער קדושה, לדעת המחבר, השלב הרביעי, והאחרון, של תהליך היוכוך אשר תכליתו השגת הנבואה, כולל התichות בבית מיהוד²²:

ויסגור עיניו ויפשיט מחשבתו מכל עניין העלם הזה כאלו יצא גפסו מננו, כמוות שאינו מרגיש כלל... וידמה בעצםו כאלו יצאת נפשו רעלתת ויצירר העולמות העליונים כאילו הוא עומד בהם, וגם עשה איזה יחווד — יתרה בז' להמשיך בז' אור ושבע בכל העולמות וכיונן לקבל גם הוא חלקו באחרונה. ויתbold במחשבתך, כאלו נחה עליו הרוח עד שיעור מה... ויתזרור אחר ימים להתbold על דרך הנזכר עד אשר יזכה ותגוע עליו הרוח.

לפנינו עד בולט לעומת דברי קוזמיו. עיקר עצמת העינים וה התבודדות היא עתה זיכיה לרוח הקודש, ולא עוד יציאת תשכל מזו הכה אל הפועל. ויטאל חזר ומציע את הפרקтика הנזכרת גם לצורך ייחודים נוסח קבלת הארץ²³:

ותחלה אריך שתסגור עיניך ותתbold שעת אחת ואה'כ תכוון בז' והוא בשם מטרון ותחלקו לשלה חלקים כל חלק שניות כוה מטבזה, והוא בז' והוא בשם מטרון ותחלקו לשלה חלקים כל חלק שניות כוה מטבר...

ושוב, במirschם מגני שהיה ברשותו של ר' חיים ויטאל, או בכתב בידיו הוא, אנו קוראים²⁴:

לשאלה בהקץ: תתעטף בטלית ותתפלין ותשגור עיניך בתבודדות ותמאר(!!)... מכ"י מהרה"ז זיל.

מבואות אלה אפשר להיווכח בעלייל, כי התוצאה לעצום עינים כשלב המאפשר את התבודדות, אומצה למטרות שונות ומשונות, המאפיינות שיטות חסיבה מרווחקות אלו мало. אפשר, בדריך זה, לתגבר את ההשוגת, להוציא את השכל מזו הכה אל הפועל, לזכיה לרוח הקדש או לשאלה בהקץ ולייחד יהודים.

לעומת הבנת התבודדות כרכיבו וראית עצמת העינים כשלב מקדים, החזרות אצל ר' חיים ויטאל, אפשר למצוא אצל מקובל זה גם תפיסה היפה. הוא ממליין²⁵:

התbold בבית יהידי כנ"ל ותתעטף בטלית ותשב ותעצים עיניך ותתפשט מן תחומר

9. חלק ג, פרק ח, בני ברק תש"ג, עמ' קטו. ספר הברית, לר' פגנס אלילו הורוביץ, קנא ע"ב.

10. השווה בספר חרדים, עמ' רסג: "טעם לסתימת העינים בעת התפילה כלומר כאילו נפטר מהעולם והוא לפני המלך כסתימת עינים של היגוקא". ותשווה גם שם, עמ' רענ: "ואם הסגור עיניך ותאיל במוואה מספר ידי הארון של ר' שם טובaben גאון".

11. שער רוח הקודש, ירושלים תרע"ב, ג, נב.

12. מובה בטור ספר מקרר והשומות, לר' משה זכות, כ"י לנידיאו, סח ע"א.

13. ספר שער קדושה, כ"י הספרייה הבריטית 749, דף 16. והשווה למובה שהבאנו לעיל מתוך ספר מקור השמות של ר' משה זכות, מהוך כתב יד של ויטאל.

14. על עליית הנשמה בתהליכי התבודדות, ראה בספר שער קדושה ג, ה (עמ' קב); ג, ח (עמ' קטו).

15. על השימוש באמירות המשגה בטכניקה מיסטיבית, ראה פין, עמ' 183–199. בעמ' 198 נדפסה המובאה שהבאנו כאן, ובעמ' 189–191 נמצאו מרגום ודיון קצר על המובאה.

16. כ"י הספרייה הבריטית 749, דף 16.

17. השווה לדברי ויטאל בשער היהודים, פרק ג, ירושלים תשכ"ג, ו ע"ד: "וأن תbold ותאיל ותאיל עיניך ותפונה מתחשבותך מן העווה" לגמרי ואו תבוק". כאן אפשר לדרות בעלייל, כיצד תורת הצירופים של אבולעפה תרומה לטכנית היהודים שבבלה הלוריינית. וראה הערלה 18 למטה.

18. על השימוש של ויטאל בכתבי ר' אברהם אבולעפה, ראה לעיל, העלה 251.

19. ראה בספר חי הרים הבא, כ"י אולספורד 1582, דף 57ב: "ושותם עינוי ומכוון דעתו".

20. ודברים אחרים אמרום על פעולות בתהליכי צירופי האותיות, אחרי התבודדות בבית. ראה אידל, אברהם אבולעפה, עמ' 262.

21. כגון: חיבוריו של ר' יצחק דמן עכו.

- 1 Airol, אברהם אבולעפה — משה אידל, כתבי ר' אברהם אבולעפה ומשגתו (עובדת דוקטור, ירושלים תשל"ז).
- 2 Airol, אברהם אבולעפה והאפיפיור — משה אידל, "אברהם אבולעפה והאפיפיור, משמעותו וגלגוליו של נסיך שוכשל", AJS review, vol. 7-8 (1982-1983) 126-119.
- 3 Airol, ארץ ישראל — משה אידל, "ארץ ישראל והקבלה במאה השלושים-עשרה", "שלום", ג' (בעריכת יוסף הקר, ירושלים תשמ"א), עמ' 119-126.
- 4 Moshe Idel, "Music and Prophetic Kabbalah", Yuval, vol. IV (1982), pp. 150-169.
- 5 Airol, תלולות — משה אידל, "טלולות האיסור ללימוד קבלה לפני גיל ארבעים", AJS review, vol. 5 (1980).
- 6 Airol, עולם הדמות — משה אידל, "עולם הדמות ולקוטי הר'ן", "אשל באדר שבע", ב' (תש"ט), עמ' 176-165.
- 7 Airol, עינויים — משה אידל, "עינויים בשיטתו של בעל ספר המשיב", "ספנות", יי' (תשמ"ג), עמ' 185-266.
- 8 Airol, תפיסת התורה — משה אידל, "תפיסת התורה בספרות ההיכלות וגלגולית בקבלה", "מחקרים ירושלמיים במוחשבת ישראלי", א' (תשמ"א), עמ' 23-84.
- 9 Ernest Bannerth, "Dhikr et Khalwa d'apres Ibn 'Ata' Allah", Institut Dominicain d'Etudes Orientales du Caire, Melanges, vol. 12 (1974), pp. 65-90.
- 10 고텐ביב, מחקרים — אפרים גוטليب, מחקרים בספרות הקבלה (בעריכת יוסף הקר, תל-אביב תשל"ז).
- 11 Georges Vajda, "Les observations critiques d'Isaac d'Acre(?) sur les ouvrages de Juda ben Nissim ibn Malka", REJ, vol. 111 (1956), pp. 25-71.
- 12 R. J. Zwi Werblowsky, Joseph Karo Lawyer and Mystic, Philadelphia 1977.
- 13 J. Spencer Trimingham, The Sufi Orders in Islam, Oxford 1971.
- 14 Lawrence Fine "Recitation of Mishnah as a Vehicle for Mystical Inspiration: A Contemplative Technique Taught by Hayyim Vital", REJ, vol. 141 (1982), pp. 183-199.
- 15 פכטור, הדבקות — מרדכי פכטור, "הבדיקות בספרות הדרוש והמוסר בצתת במאה הט"ז", "מחקרים ירושלמיים במוחשבת ישראלי", א' (תשמ"ב), עמ' 51-121.
- 16 פכטור, חייו — מרדכי פכטור, "חייו ואישיותו של ר' אליעזר אוכרי בראש יהוננו המיסטי וספר חרדים", "שלום", ג' (בעריכת י' הקר, ירושלים תשמ"א), עמ' 127-148.
- 17 Paul Fenton, ed. & tr. The Treatise of the Pool, Al-Maqala al-Hawdiyya, by 'Obadyah Maimonides (London, 1981).
- 18 Samuel Rosenblatt, The High Ways to Perfection of Abraham Maimonides, I (New York, 1927), II (Baltimore, 1938).
- 19 שלום, דבקות — גרשום שלום, "דבקות או 'התקשרות' אינטימית עם אלהים בראשית החסידות", בתרוך: דברות בגנו, תל-אביב תשל"ו, עמ' 325-350.
- 20 שלום, זרמים עיקריים — Gershom G. Scholem, Major Trends in Jewish Mysticism, New York 1967.
- 21 שלום, כתבייד בקבלה — גרשום שלום, כתבי יד בקבלה, ירושלים תרצ"א.
- 22 שלום, שערין צדק — גרשום שלום, "שערין צדק" מאמר בקבלה מסכולת ר' אברהם אבולעפה, מיווסם לר' שם טוב (ו' גאוזן), "קרית ספר", א' (תרפ"ג-תרפ"ה), עמ' 127-139.
- 23 שלום, זרמים עיקריים — רבקה שי' אופנהימר, החסידות כmistika, ירושלים תשכ"ח.